

Kosket kylän keskellä

Tutkimus muistamisesta, kyläyhteisöstä ja vesivoimasta Kuhmoisten Pihlajakoskella

Raita Rautkivi

Pro Gradu-tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Joulukuu 2010

Sisältö

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen taustaa	1
1.2	Tutkimuskysymys ja metodi	2
1.3	Lähdeaineisto	6
1.4	Tutkimuksen asemoituminen tutkimuskenttään	10
2	Mitä pihlajakoskelaiset muistelevat?	14
2.1	Muisteluiden teemat	14
2.2	Pihlajajoen osuus muistelmia-aineistossa	16
3	Mylly ja saha Pihlajakosken kartalla	19
3.1	Koskivoima ja varhaiset teollisuuslaitokset	19
3.2	Ajan kerrostuneisuus sahalla ja myllyllä	21
3.3	Saha ja mylly maamerkkeinä	26
3.4	Pihlajajoki nimistössä ja kartalla	30
4	Lapsuusmuistojen saha ja mylly	35
4.1	Lapsuusmuistot osana muistelmia	35
4.2	Vaarallinen leikki paikka	37
4.3	Myllymatkalla	40
5	Myllyyn ja sahaan liitetyt henkilöt	46
5.1	Myllärit	46
5.2	Mylläri asema kylällä	50
5.3	Muut sahaan ja myllyyn liittyneet henkilöt	51
6	Virtaavan veden merkitys kylän elämälle	55
6.1	Varhaiset teollisuuslaitokset sosiaalisena kohtauspaikkana ja elämän tuojana	55
6.2	Sodat näkyvät myllyn toiminnassa	61
6.3	Kylä vesistöjen keskellä	65
7	Pihlajajoki kylän keskiössä	69
	Lähteet	78

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

”Kun nykyään tulen Pihlajakoskelle, putoaa iästäni yhtäkkiä yli kuusikymmentä vuotta pois viimeistään silloin kun seurantalo näkyy, ja tunnen olevani taas pikkutyttö; on kesä, ja aurinko paistaa.”¹

Näin kirjoittaa muistelmassaan eräs Pihlajakosken kylällä lapsuutensa kesät viettänyt naishenkilö. Itse liitän kyseiseen kylään samat elementit; lämpimät kesäpäivät ja lapsuuden huolettomat riennot. Keski-Suomessa, Kuhmoisten kunnassa, sijaitsevassa Pihlajakosken kylässä on perheemme kesäpaikka, jossa olen tiiviisti viettänyt kaikki lapsuuteni ja varhaisen nuoruuteni kesät. Vanhat kartanomaiset rakennukset, kyläkauppa, sahan rauniot ja vanhanaikainen myllyrakennus kosken rannalla ovat innoittaneet lapsesta lähtien mielikuvitustani ja herättäneet mielenkiintoni suomalaista maaseutua ja sen vaiheita kohtaan. Tämä tutkimus syventyy tarkastelemaan Pihlajakosken kylän vaiheita ja olemusta kylällä asuneiden ihmisten muisteluiden kautta. Millaisena kyläläiset näkevät ja ovat nähneet Pihlajakosken kylän?

Pihlajakosken kylä sijaitsee Kuhmoisten kunnan pohjoispäässä lähellä Jämsän rajaa Päijänteen rannalla. Kylän keskustaan ulottuu Päijänteestä lahti, Pihlajalahti. Kylän läpi laskee Pihlajalahteen Pihlajajärvistä joki, jossa on kaksi varsinaista koskikohtaa. Koskissa on hyödynnetty vesivoimaa keskiajalta lähtien. Ala-koskessa on sijainnut mylly ja ylemmässä koskessa 1800-luvulta lähtien on harjoitettu sahaustoimintaa. Nykyistä 24-tietä ajettaessa Jämsästä Kuhmoisiin Iso-Pihlajajärvi ylitetään Harjunsalmessa noin puolivälissä matkaa. Tällä hetkellä, 2000-luvulla Pihlajakosken kylällä on muutamia ympärivuotisia, vakituisia asukkaita, mutta tutkimusajankohtani aikana 1920-luvulta 1970-luvulle kylän elämä oli vilkkaampaa ja ympärivuotisia asukkaita oli huomattavasti enemmän.

Kylällä oli tutkimusajankohtana kolme kauppa, oma koulu, postiasema, mylly ja saha. Kylän keskustan lähistöllä oli kolme isoa taloa, Seppälä, Koskela ja Verkkala–Koskela. Hieman kauempana olivat Lättilän talot, Närvä sekä Rauhamäki. Lisäksi oli paljon pienempiä taloja ja

¹ *Lapsuuden kesämuistoja.*

torppia.² Kesäasukkaat olivat tuohon aikaan vielä vieras käsite. Minun muistojeni Pihlajakoski taas on kiireisten kaupunkilaisten rauhan keidas, pikku maalaiskylä, jonka nostalginen kyläkauppa tarjoaa palveluitaan kesäisin lähinnä kesämökkiläisille ja veneilijöille. Vakituisten asukkaiden määrä on kutistunut muutamaankymmeneen ja maanviljely on pääelinkeinona enää muutamassa kylän talossa. Yksi tutkimuksen tavoitteista on selvittää, millainen Pihlajakosken kylä on ennen ollut. Tarkemmin sanottuna millainen on muisteltu, kerrottu, Pihlajakosken kylä. 1900-luvun alkupuolella kylällä lapsuuttaan eläneiden kuva Pihlajakoskesta on varmasti varsin erilainen kuin oma mielikuvani vaiherikkaasta mökkikylästä.

1.2 Tutkimuskysymys ja metodi

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä kyläläiset liittävät kylän läpi virranneeseen Pihlajajokeen ja sen vesivoiman hyödyntämiseen. Taina Ukkonen on perehtynyt muistitiedon tutkimiseen ja hyödyntämiseen akateemisessa tutkimuksessa erityisesti folkloristisesta ja historiantutkimuksen näkökulmasta. Väitöskirjassaan *Menneisyyden tulkinta kertomalla; Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina* hän tutkii telakkatyöläisnaisten kokemuksia työstään kokemuskertomusten ja yhteishaastatteluiden avulla. Keskeiset kysymykset, joihin hän pyrkii muisteluaineiston perusteella vastaamaan, ovat miten telakkatyöläisnaiset muistelivat, ja mitä he muistelivat.³ Esitän samat kysymykset omalle lähdeaineistolleni. Miten Pihlajajokea, myllyä ja sahaa, muistellaan ja mitä niistä muistetaan? Asiakirja-aineistoon vertaamalla tutkin myös, liittykö sahaan ja myllyyn tai niiden vaiheisiin sellaisia seikkoja, joista muistelijat näyttävät systemaattisesti vaikenevan.

Lähdeaineistoni ja tutkimuskysymykseni perusteella tutkimukseni on luonteeltaan muistitietotutkimusta. Muistitietotutkimus on suhteellisen uusi tutkimusala Suomessa, yleistynyt vasta 1980-luvulta lähtien akateemisessa tutkimuksessa. Outi Fingerroosin ja Ulla–Maija Peltosen mukaan Oral history -tutkimus, joka suomeksi käännetään muistitietohistoriaksi, muistitietotutkimukseksi tai suullisen historian tutkimukseksi⁴, tuli ensimmäisiä kertoja esille työväen muistitietotutkimushankkeiden yhteydessä. Erityisesti Jorma Kalelan perehtyminen

² Liite 1

³ Ukkonen 2000, s.20.

⁴ Ukkonen 2000, s.13.

aiheeseen ja metodiin, sekä muistitietotutkimuksen toteuttaminen Paperiliiton historiahankkeen⁵ yhteydessä 1980-luvulla, määrittelivät muistitietoaineiston käyttökelpoisuutta akateemisessa historian tutkimuksessa.⁶ Kalelan lisäksi aiemmin esiin nostamani Taina Ukkosen väitöskirja syventyy työväen historiaan muisteluaineiston avulla.

Muistitietotutkimuksen tekijöiden keskuudessa on koettu tärkeäksi nostaa esille ihmisten ja yhteisöjen tulkinta ja näkemys omasta historiasta ammattihistoriankirjoittajien historianäkemyksen rinnalle. Historian kirjoittaminen ei ole vain yliopistojen etuoikeus vaan jokaisen tulkinta ja näkemys menneisyydestä ovat yhtä arvokkaita ja oikeita. Muistitietotutkimuksen tavoitteena on saada maallikkojen ääni kuuluviin ammattimaisen historiankirjoituksen ja asiakirjoihin perustuvien faktahistorioiden rinnalle menneisyyden kuvaa syventämään ja ymmärrystä lisäämään. Taina Ukkosen mukaan muistitiedon keräämisen ja tulkitsemisen tavoitteena on ennen kaikkea ”tutkimuksen kohteena olevien ihmisten ja yhteisöjen oman historian tavoittaminen ja tuottaminen. Keskeistä on siis paitsi aiemmin ohitetun tai näkymättömän menneisyyden näkyväksi tekeminen myös ihmisten omien kokemusten ja menneisyyden tulkintojen esiin saaminen ja vakavasti ottaminen.”⁷

Kun historian tutkija kiinnittää huomionsa ”tavallisten ihmisten” elämään, arkipäivään ja historiankäsitykseen, käytetään tutkimuksesta usein termiä ”history from below”, historiaa ”alhaalta”. Sosiaalishistorian tutkimuksen piirissä on lisääntynyt halu kirjoittaa ns. unohdettujen historiaa tai marginaaliryhmien historiaa vastapainoksi poliittiselle historialle ja merkkihenkilöhistorialle.⁸

Muistitietoaineistoa tutkijat keräävät usein maallikoiden historiapiireistä tai projekteista, kuten erilaiset kylähistoriapiirit tai työpaikka historiapiirit. Jorma Kalela käyttää tämän tyyppisistä maallikoiden historiaprojekteista nimitystä historialiikkeet, joista yksi yleisimpiä muotoja on juuri muistitietoon ja henkilökohtaiseen kerrontaan pohjautuva oral history.⁹ Oral historyn tutkijana tehtävänäni ei ole etsiä varmaa tietoa tai esittää menneistä tapahtumista faktoihin perustuvaa rekonstruktiota, vaan selvittää muistelma lähteiden avulla kertojan ja kerrottavan asian välisiä suhteita ja merkityksiä. Usein etenkin perinteisen historian tutkimuksen piirissä on pyritty

⁵ Hankkeen seurauksena Kalela kirjoitti kaksi teosta. Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa (1981) ja Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986 (1986).

⁶ Fingerroos & Peltonen 2006, s.14.

⁷ Ukkonen 2000, s.14; Kalela 2006, s.85–86.

⁸ Haapala 1989, s.19.

⁹ Kalela 2006, s.70.

tutkimuksesta luomaan yhtenäinen kertomus, joka etenee tutkijan esittämien syy – seuraussuhteiden mukaisesti alusta loppuun lineaarisesti¹⁰. Kalelan mukaan johdonmukaisen tarinan luominen on kertojan tapa tehdä oma kokemus lukijalle ja itselle käsitettäväksi¹¹. Tutkimuksessani lähdeaineistoni, muistelmien, luojaat ovat jo osaltaan tehneet tätä työtä. He ovat muistojaan kirjoittaessaan muokanneet kokemuksensa ymmärrettävän ja loogisen tarinan muotoon. Muistelijoiden jäsenneiltyä historiantulkintoja tutkiessani pyrin tulkitsemaan ulkopuolelta jo kerran työstettyä ja rakenneltua historiankuvaan.

Muistelmat ja muistot ovat aina sidoksissa kahteen ajankohtaan ja kahteen maailmankuvaan. Muisteltavan tilanteen tapahtumis-ajankohdan käsityksiin sekä muisteluhetken historiankuvaan. Etenkin kirjallisessa tarinamuodossa esitetty muistelmia on kirjoittajan jo kertaalleen analysoima ja tulkitsema kokonaisuus, jolla kirjoittaja haluaa välittää tiettyä kuvaa menneestä. Kortelainen korostaa ihmisen pyrkimystä luoda menneisyydestä järkevää kokonaisuus suhteessa omaan henkilökohtaiseen elämänhistoriaan ja ympäröivään yhteiskuntaan.” Jotta menneisyyden ja nykyisyyden tapahtumat hahmottuisivat mielekkäinä ja loogisina, kertojat tulkitsevat kokemuksiaan suhteuttaen niitä ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin.”¹² Perinteentutkimuksen professori Seppo Knuutila muistuttaa, että paikalliskirjallisuuteen kuuluvat muistelmatekstit ja kyläkirjat eivät paljasta koko kuvaa, vaan tehty tulkinta on valikoitu, haluttuja paikan piirteitä korostava tuote.¹³

Tarkoitukseni tässä työssä ei ole luoda kronologisesti etenevää esitystä Pihlajakosken menneisyydestä vaan esittelen yhdeksäntoista henkilön tulkintoja siitä, ja niiden tulkintojen pohjalta luon oman tulkintani menneisyyden tapahtumista ja muistelijoiden kollektiivisesta mentaliteetista. Kuvauksen kohteena ei siis ole Pihlajakoski sellaisena kuin se on 1900-luvulla ollut, vaan se Pihlajakoski, joka elää ihmisten mielissä 1990- ja 2000-luvulla. Tässä työssä tuon esille, millaisena kylä minulle näyttää kylähistoriapiiriin osallistuneiden tulkintojen läpi.¹⁴

Kalelan mukaan muistitiedon tutkijan tavoitteena on selvittää miksi kertoja ”muistaa siten kuin muistaa ja kertoo siten kuin kertoo¹⁵.” Pihlajakoskella lapsuutensa viettänyt Pekka Nummelin on muistojaan tulkitessaan jo vastannut Kalelan edelliseen kysymykseen. Alakouluikäiselle Pekalle oli jäänyt toisen maailmansodan syttymispäivästä mieleen nimet ”*Hitleri, Stalin ja Molotov*”, sillä

¹⁰ Ahvenisto 2008, s.55.

¹¹ Kalela 2000, s.125.

¹² Kortelainen 2008, s.28.

¹³ Knuutila 2006, s.9.

¹⁴ Ahvenisto 2008, s.55; Kortelainen 2008, s.34.

¹⁵ Kalela 2006, s.71.

opettajat olivat koulussa keskustelleet maailmanpolitiikan tapahtumista. ”Kai Hitleri jäi sen takia hyvin mieleen kun se muistutti Hilleriä, ja hillerin minä taas muistin siitä, kun kerran Moxsin kaupassa oli hilleri kuollut sillitynnyriin¹⁶” Pekka muistelee. Henkilökohtaisen ja jännittävän muiston liittäminen pienen pojan näkökulmasta varmasti vaikealta ja kaukaiselta kuulostavaan nimeen, sai nimen painumaan mieleen ja tapauksen muistumaan mieleen vuosikymmenten päästä.¹⁷ Väinö Ähman taas muistaa, että ensimmäisen kiertokoulunsa pihalla oli siemenperunakasa. Hän kertoo koulunkäynnistään 1920-luvulla näin:

”Ensimmäistä kiertokoulua kävin Väinö Koskelan kulmakammarissa keväällä 1921. Olin silloin kuusivuotias. Opettajana toimi Matilda Vilhonen, joka oli mielestäni nuori ja kauniskin. Oppimisesta en muista mitään, mutta välitunnilla joku heitti minua perunalla korvan taakse. Siemenperunakasa oli nimittäin siellä pihassa.”¹⁸

Esimerkki kuvaa hyvin, kuinka muistelijalle tulee koulunkäynnistä mieleen varsinaisesti koulunkäyntiin liittymätön asia, perunakasa koulun pihalla, tällaisen henkilökohtaisen erikoisen tilanteen vuoksi. Myös opettajan piirteet ovat jääneet muistelijalle mieleen. Näillä muistiin jääneillä jäljillä muistelijat luovat oman historiakuvansa.

Tutkimuksen näkökulma on mikrohistoriallinen ja lähestymistapa tutkimusotteeseen on kvalitatiivinen. Pyrin tutkimaan yhdestä kylästä, yhdestä yhteisöstä mahdollisimman paljon ja päästä tähän tutkimuskohteeseen mahdollisimman syvälle, ihmisten arvoihin ja mentaliteetteihin. Mikrohistoriantutkimuksen tekemiseen perehtyessäni olen tutustunut Matti Peltosen teokseen *Mikrohistoriasta*, joka on syventänyt näkemystäni mikrohistoriantutkimuksesta ja herättänyt ajatuksia siitä, kuinka monella tapaa mikrohistoriaa voi kirjoittaa erilaisia lähteitä käyttämällä tai esittämällä paljon käytetyille lähteille uuden tyyppisiä kysymyksiä. Samoja mikrohistorian eri lähestymistapoja Peltonen esittelee teokseen *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä* (2006) kirjoittamassaan artikkelissa ”Mikrohistorian lajit”.¹⁹

Niin sanottu uusi mikrohistoria pelaa käsitteillä ”poikkeuksellinen” ja ”tyypillinen”.²⁰ Tässä mikrohistoriallisessa tutkimuksessa perehdyn erään kylän tapahtumiin. Kylä voisi mahdollisesti edustaa tyypillistä suomalaista maalaiskylää 1900-luvun alussa. Tutkimuksen tarkoituksena on

¹⁶ *Tapahtumarikas vuosi 1938.*

¹⁷ Valtonen 2004, s.83.

¹⁸ *Muistoja kiertokouluajoiltani.*

¹⁹ Peltonen 2006, s.145- 171

²⁰ Peltonen 2006, s.161

tarkastella onko kylässä ja sen vaiheissa jotakin poikkeuksellista, erityislaatuista. Mitkä ovat nämä erityislaatuiset piirteet, jonka vuoksi kyläläiset pitävät omaa kotikyläänsä erityisenä, muistamisen ja mainitsemisen arvoisena. Mikä erottaa Pihlajakosken kylän muista tuon ajan tyypillisistä maalaiskylästä? Oman yhteisön, tässä tapauksessa kylän, erityislaatuisuus tulee esille kollektiivisten muistojen muodossa. Kyse ei ole siitä, että kyseinen kylä olisi valtakunnallisessa mittakaavassa erityislaatuinen ja poikkeuksellinen, vaan tutkimus tarkastelee sitä, minkä kyläläiset ovat kokeneet Pihlajakoskessa erityislaatuiseksi. Poikkeuksellisuus on siis subjektiivinen ja erityisesti kollektiivinen tapa nähdä juuri oma asuinpaikka erityisenä. Jokin tilanne tai kokemus voi olla yhteisölle erityislaatuinen, mutta tyypillinen tilanne suuremmissa mittakaavassa suurelle yleisölle.

Toisaalta tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella muistin ja henkilökohtaisen historiakäsityksen rakentumista. Mitä tyypillisiä ilmiöitä muistamiseen ja historiakäsityksen rakentumiseen Pihlajakosken kylähistoriapiiriläisten muistelmista on löydettävissä?

1.3 Lähdeaineisto

”Tämä tarinan todenmukaisuus perustuu siihen luotettavaksi tai vähemmän luotettavaksi, mutta kuitenkin uskottavaksi todettuun tietolähteeseen, nimittäin vanhojen äijien muistissa säilyneisiin juttuihin.”²¹

Näin Erkki Seppälä kuvailee lähteitään kirjoituksessaan pihlajakoskelaisen metsästysseura Hirviveikkojen historiikkiin Kirsi Virénin kylähistoriapiiriin kokoaman kirjoitelman mukaan.

Tämän tutkimuksen lähteenä eivät ole ainoastaan äijien muistissa säilyneet jutut, vaan kaikkien niiden henkilöiden, jotka ovat ilmaisseet halukkuutensa jakaa ja koota yhteen muistoja Pihlajakosken kylältä elämänsä varrelta osallistumalla Jämsän työväenopiston järjestämään Pihlajakosken kylähistoriapiiriin. Jämsän työväenopisto on järjestänyt 1990-luvulla kylähistoriapiirejä useastakin kuhmoislaisesta kylästä. Kylähistoriapiirin toiminnan tuloksena työväenopiston rehtori Pertti Gyldén on toimittanut muistelmakirjoitusten pohjalta kyläkirjan²². Pihlajakosken kylähistoriapiirin toiminta on käynnistetty rehtorin johdolla. Hän on alustanut

²¹ *Hirviveikot, metsästysseura.*

²² Kts. mm. Gyldén, Pertti, *Kylä nimeltä Kylämä; Elämää ja ajankuvia Kuhmoisten Kylämältä*, 2002.

kylähistoriapiirin tavoitteita, ohjannut ja innostanut entisiä ja nykyisiä kyläläisiä kirjoittamaan muistojaan kylältä.

Pihlajakosken kylähistoriapiirin toiminta jatkui useita vuosia 1990-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvun alussa. Piirissä tuotettujen muistelmien pohjalta julkaistiin Pihlajakosken kyläkirja *Pihlajakoski-poukama Päijänteellä; Elämäkirjoja Kuhmoisten Pihlajakoskella* opiston rehtori Pertti Gyllénin toimittamana vuonna 2004. Teoksen kustansi Pihlajakosken kyläyhdistys. Pihlajakosken kylähistoriapiiriin kootut muistelmat/kirjoitelmat toimivat tässä tutkimuksessa päälähteenä. Sain ne käyttööni Pertti Gylléniltä. Käytän lähteistä muistelmia-nimityksen ohessa myös nimitystä kirjoitelma/esitelmä, sillä osa teksteistä on kirjoitettu asiakirja- tai tutkimuskirjallisuuslähteisiin perustuen esitelmämuotoon, eikä niinkään henkilökohtaisiin muistoihin. Osassa kirjoitelmia on sekoitettu näitä aineksia keskenään.

Omien muistikuvien ja kylän vaiheiden syventäminen tutkimuskirjallisuuden ja asiakirja-aineiston avulla kertoo kotiseuturakkauden lisäksi suuresta innostuksesta oman menneisyyden kokonaiskuvan hahmottamiseen sekä kylähistoriaprojektiin sitoutumisesta. Kyläläiset ovat selvästi innostuneet heille suodusta mahdollisuudesta kirjoittaa oma historiansa, ehkä ”oppositiona” ammattitutkijoiden ulkopuoliselle näkemykselle.²³ Kirjoitelmia on yhteensä sata. Osa on puhtaasti henkilökohtaista muistelukerrontaa, osassa on lomittain tutkimuskirjallisuuteen perustuvaa tietoa omien muistojen tukena ja osa on esitelmä- tyyppisiä perustuen suoraan tutkimuskirjallisuuteen ja asiakirjalähteisiin.

Muistelmia on kylähistoriapiiriin kirjoittanut kaksikymmentäkaksi henkilöä. Osa on kirjoittanut useita kirjoitelmia ja muutama vain yhden tai alle kolme. Muistelijat ovat kirjoittaneet itselleen läheisimmistä ja tutuimmista aiheista. Muistelijat ovat henkilöitä, jotka ovat jossain elämänsä vaiheessa viettäneet paljon aikaa Pihlajakosken kylällä. Kaikki eivät ole Pihlajakosken vakituksia asukkaita. Jotkut ovat jossain elämänsä vaiheessa olleet ja sittemmin muuttaneet muualle, osa on viettänyt kylällä lähinnä kesiä tai loma-aikoja. Muutamat muistelijat ovat syntyperäisiä pihlajakoskelaisia eli eläneet koko elämänsä kylällä. Kesävieraille kylä on näyttäytynyt erilaisena kuin kesät talvet arkielämäänsä kylällä eläneelle henkilölle.

²³ Makkonen 2006, s.272; Kalela 2006, s.86.

Muistelmat ovat historiantutkijalle arvokas lähde. Toisaalta ne kertovat kirjoittajan elämän tapahtumista, mutta myös siitä, miten kirjoittamishetkellä historian tapahtumat nähdään ja tulkitaan.²⁴ Se, mitä osia vuosikymmenten takaisista tapahtumista muistetaan ja mitkä asiat ovat jääneet muistelun ulkopuolelle, kertoo nykyhetken historiankuvasta. Helposti ihmiset muistavat henkilökohtaiseen elämäänsä liittyneitä käännekohtia, kuten koulun aloittamisen tai muuton, tai vastaavasti koko maata koskevia kaikkiin vaikuttaneita tapahtumia, kuten sodat. ”Käännekohdista myös kerrotaan usein yksityiskohtaisemmin ja elävämmin kuin muista tapahtumista tai ajanjaksoista.”²⁵

Muistelmia-aineiston rinnalla tarkastelen sahan ja myllyn vaiheita asiakirjalähteistä. Myllyn jakokunnan²⁶ kokouksista on säilynyt pöytäkirjanpito vuosilta 1920–1942. Kokouksista on saattanut olla aiempaakin kirjallista materiaalia, mutta siitä ei ole tietoa. Myllyn pöytäkirjojen lisäksi myllyn toiminnasta saa tietoa myllyn tilikirjoista, joita löytyy vuosilta 1932–1936. Kokouspöytäkirjat ja tilikirjat eivät ole samalta aikajaksolta. Tilikirjanpidossa ensimmäinen tulojen ja menojen lista on päivätty 3.10.1932.²⁷ Myllyn lahkokunnan kokouksessa oli samana päivänä päätetty ”keskittää lahkokunnan kaikkien juoksevien asiain hoito tästä päivästä alkaen toistaiseksi rahastonhoitajan - - ja toimitusjohtajan - - yhteisesti hoidettavaksi, jotka henkilöt ovat oikeutetut saamaan kohtuullisen palkan toimestaan esittämiensä laskujen mukaan²⁸”. Rahastonhoitajan toimen myötä myllyn tuloista ja menoista on ryhdytty pitämään kirjanpitoa.

Vuonna 1905 perustetusta kotitarvesahasta ei ole tietojeni mukaan säilynyt pöytäkirjamateriaalia. Saha koskevaa asiakirjatietoa on käytössäni vuodesta 1948, jolloin sahan ja myllyn toiminta yhdistettiin Pihlajakosken mylly- ja sahaosakeyhtiöksi. Osakeyhtiöajalta vuosilta 1948–1955 käytössäni on sekä osakeyhtiön yhtiökokousten pöytäkirjanpito että tilikirjanpito. Nämä asiakirjat sain käyttöni Jussi Pasaselta, jonka vanhemmat ovat olleet osakkaina osakeyhtiössä Alfred Seppälän perillisinä. Asiakirjalähteiden tietojen perusteella luon kontekstin, jota vasten tarkastelen kyläläisten muistelmia. Etnologi Veikko Anttila on tutkinut Jyväskylän Tourulaa pienyhteisönä ja pyrkinyt selvittämään kuvaa siitä, millaisena yhteisö nähdään. Hänen mukaansa asiakirja-aineiston avulla tulee ensin rakentaa rekonstruktio historiallisesta todellisuudesta, johon muistitietoon

²⁴ Valtonen 2004, s.28

²⁵ Valtonen 2004, s.83

²⁶ Jakokunta nimityksestä luovuttiin 1929 uuden myllyn myötä ja ryhdyttiin käyttämään nimitystä myllylahko.

Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 21.12.1929.

²⁷ Pihlajakosken myllyn tilikirja, 3.10.1932.

²⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 3.10.1932.

perustuva aineisto lisää siihen ”näkemisen” sisällön²⁹. Muistitietoaineisto ja asiakirja-aineisto vastaavat tutkimuksessa eri kysymyksiin. Subjektiiivisia kokemuksia voi tutkia ainoastaan antamalla kokijalle puheenvuoron, tai tässä tapauksessa palstatilaa. Asiakirja-aineisto taas määrittelee niitä puitteita, joissa subjektiiviset kokemukset koetaan³⁰.

Lähdekriittisestä näkökulmasta lähdeaineistoni ja tutkimuskohteeni asettavat muutamia haasteita. Ensinnäkin tutkimuskohteen henkilökohtaisuus ja läheisyys vaikeuttavat tutkimuskohteen kriittistä ja ulkopuolista arviointia ja saattavat ohjata tutkimusnäkökulmaa pönkittämään tutkijan henkilökohtaisia mielipiteitä tai mielikuvia tutkimuskohteesta. Haasteellista on riisua omat ennako-oletukset, mielikuvat ja toiveet tutkimusaiheesta. Tärkeää on huomata, että tutkimuskohteenani oleva Pihlajakosken kylä ei suinkaan ole olemukseltaan se sama kylä, jossa minä olen tottunut kesät viettämään. Muistelijaille Pihlajakosken kylä on edustanut aivan muita asioita kuin minulle itselleni. Helposti muistelmia tutkiessaan pyrkii samaistumaan kirjoittajaan ja tämän vuoksi onkin oleellista tutkimusta tehdessäni pyrkiä irroittautumaan omista mielikuvista ja muistoista.³¹ Toisaalta aiheen läheisyys on myös hyvä asia. Henkilökohtainen kiinnostukseni aihetta kohtaan synnyttää tutkijan työssä tarvittavaa intoa syventyä omaan aiheeseen ja pyrkimystä ymmärtämään lähteitään.

Muistelmia tutkiessa tulee pitää mielessä, että ne kertovat aina subjektiivisen historiakuvan ja välittävät kertojansa maailmankuvaa ja arvoja. Pihlajakosken kylähistoriapiiriin osallistuneet henkilöt ovat olleet halukkaita kertomaan oman näkemyksensä kylän historiasta. Näiden muistelmista välittyvien näkemysten rinnalla on olemassa aivan yhtä oikeina kaikkien niiden kylällä eläneiden kokemukset, jotka eivät kylähistoriapiiriin muistojaan tuoneet. Heidän näkemyksensä asioista ja kylän olemuksesta on voinut olla kovin toisenlainen.³² Tämän tutkimuksen puitteissa en arvioi muistelijan henkilökohtaisen taustan vaikutuksia muistelmiin, vaan totean näin yleisesti, että tutkimani muistelmat ja niistä tekemäni johtopäätökset kertovat siitä Pihlajakoskikuvasta, jota kylähistoriapiiriin osallistuneiden kirjoitelmat välittävät. Koska käytän työssäni lähteitä heidän omilla nimillään, en heidän henkilöllisyyteensä syvenny sen tarkemmin. Muistelmia leimaa selvästi myös nostalgisuus. Asioista kerrotaan positiiviseen sävyyn maalailten. Kansatieteilijä Elina

²⁹ Anttila 1982, s.27; Korkiakangas 1996, s.14.

³⁰ Kts. Ahvenisto 2008s.37–41

³¹ Kts. Pertti Haapalan käsitteet tutkijan ”omasta ajasta” ja tutkimuskohteena olevasta ”menneestä ajasta”. Haapala 1989, s.10–11.

³² Kts. Kalela 2006, s.83–85

Makkosen mukaan paikallishistoriallisille muisteluille on tyypillistä haikeus sekä elävään kylään ja kyläyhteisöön liittyvät muistot.³³

Tutkimuseettisistä syistä katson asialliseksi olla analysoimatta kenenkään yksittäisen muistelijan muistoja hänen henkilökohtaiseen taustaansa nähden, vaan suhtaudun muistelmiin kollektiivisen muistin näkökulmasta. Kirjoitelmat on luettu kylähistoriapiirin tapaamisissa kaikille ääneen ja kaikki ovat saaneet kommentoida ja lisätä tietoja toistensa töihin.

Artikkelissaan *Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun* Pirjo Korkiakangas korostaa ranskalaisen sosiologin Maurice Halbwachs'n keskeistä roolia kollektiivisen muistin käsitteen luomisessa ja määrittelyssä.³⁴ Kollektiivinen muisti kuvastaa Halbwachs'n mukaan sosiaalista todellisuutta, joka konkretisoituu kommunikatiivisessa vuorovaikutuksessa.³⁵ Muisti voidaan hänen mukaansa jakaa kahteen osa-alueeseen, omaelämäkerralliseen tai yksilölliseen muistiin sekä historialliseen eli yleiseen muistiin. Näiden kahden muistityypin lisäksi on kollektiivinen muisti, joka koostuu sosiaalisesti jaetuista muistitiedoista. Historiallista muistia lähdeaineistossani edustavat esitelmätyyppiset asiakirjoihin ja kirjallisiin lähteisiin perustuvat kirjoitelmat. Omaelämäkerrallista aineistoa ovat puhtaasti henkilökohtaisiin muistoihin perustuvat lapsuusmuistot tai itselle tapahtuneet sattumat. Muu kerronnallinen aineisto, joka perustuu muilta kulttuihin tarinoihin, yleisiin käsityksiin ja mielikuviin ovat kollektiivista muistia tai uudemman termin mukaista sosiaalista muistia. Halbwachs'n mukaan kollektiivinen muisti on aktiivista muistia, jota yksilö muistelee tietyn yhteisön jäsenenä.³⁶ Pihlajakosken kylähistoriapiiriin osallistuneet rakensivat yhdessä omaa sosiaalista todellisuuttaan toimimalla vuorovaikutteisesti kylähistoriapiirissä jakaen omia muistoja, muistikuvia ja käsityksiä yhteisestä nimittäjästä, Pihlajakosken kylästä.

1.4 Tutkimuksen asemoituminen tutkimuskenttään

Tutkimukseni on mikrohistoriallinen paikallistutkimus tietystä kylästä. Pihlajakosken kylästä ei ole kirjoitettu varsinaista kylähistoriaa, mutta Jämsän työväenopiston rehtorin Pertti Gyllénin johdolla kylällä toteutettiin 1990-luvun lopulla kylähistoriapiiri, johon kyläläiset saivat kirjoitella omia muistojaan kylältä. Kylähistoriapiirin tuloksena toimitettu teos ei täytä kaikkia historiankirjoituksen

³³ Makkonen 2006, s.282.

³⁴ Korkiakangas 2006, s.126–127.

³⁵ Halbwachs 1980, s.22.

³⁶ Halbwachs 1980, s.50–60.

lähdekriittisiä raameja, käytän teosta tukenani lähinnä alkuperäislähteen luonteisena painettuna lähteenä. Kyläläisten kirjaa varten kirjoittamat muistelut ovat työssäni alkuperäislähteenä. Pihlajakoski on osa Kuhmoisten kuntaa, josta on kirjoitettu kahteen otteeseen täsmälliset kuntahistoriat: vuonna 1965 painettu Seppo Suvannon *Kuhmoisten historia* ja vuonna 2000 painettu Ossi Viidan *Kuhmoisten historia 2*.

Kylätutkimuksia ja kylähistorioita on tehty Suomessa paljon. Tutkimuskokonaisuuden hahmottamisessa apuna ovat olleet muutamat kylätutkimukset. Joensuun yliopistossa 1984 tehty kylätutkimus *Yhteiskunta kylässä: Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä* ja Kaisu Kortelaisen vuonna 2000 julkaistu väitöskirja *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys* ovat luonteeltaan tutkimukseni tyyppisiä töitä, joista saan tutkimukseeni ”vertaistukea”. Kortelainen on käyttänyt työssään lähteenä itse toteuttamiaan teemahaastatteluja Penttilän sahalla työssä käyneille henkilöille. Haastatteluiden avulla Kortelainen on pyrkinyt luomaan kuvaa siitä, miten sahalla työskennelleet henkilöt ovat sahayhteisön kokeneet³⁷.

Myös Inkeri Ahvenisto on tehnyt muistitietotutkimukseen perustuvan väitöskirjan, jonka teemana on teollisuusyhteisö. Ahvenisto tutki Verlan pahvitehdasyhdyskunnan ”yhteisyyttä” 1800–1900 lukujen taitteessa. Ahveniston lähteenä on laaja muistitietoaineisto haastatteluiden, kirjoitelmien ja kuvien muodossa. Ahvenisto tulkitsee tätä muistitietoaineistoa asiakirja-aineistoa vasten ja pyrkii luomaan mahdollisimman elävän ja paikkaansa pitävän kuvan työläisen elämästä tässä teollisuusyhdyskunnassa.³⁸ Sosiaalipolitiikan alalla Anni Vilkkonen on perehtynyt omaelämäkertojen kirjoitusprosessiin ja tulkitsemiseen. Vuonna 1988 julkaistussa Pro Gradu opinnäytetyössään *Tarina tarinasta. Erään naisomaelämäkerta-aineiston tarkastelua* hän tutki prosessia, jonka myötä omaelämäkertakirjoitus syntyy. Jatkotutkimuksessaan hän syventyi tähän teemaan laajemmin ja vuonna 1997 häneltä julkaistiin teos *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Vaikka tässä tutkielmassa lähteenä eivät ole varsinaiset omaelämäkerrat, ovat vapaamuotoiset lapsuusmuistot luonteeltaan omaelämäkerrallista tekstiä. Anni Vilkon päätelmät omassa tutkimuksessaan avaavat varmasti minullekin väyliä muistelmille esittämieni kysymysten vastausten äärelle. Omaelämäkertoja on tutkinut historiatieteen puolella Heli Valtonen. Teoksessaan *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit: tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten*

³⁷ Kortelainen 2008.

³⁸ Ahvenisto 2008.

omaelämäntarhoista Valtonen tarkastelee yksilön historiakäsityksen muotoutumista ja yhteisöllisen, kollektiivisen, mentaliteetin/tiedostamisen syntymistä.

Muistitietohistoria on Suomessa suhteellisen uusi tutkimusala, mutta jota on kansainvälisessä viitekehyksessä harjoitettu ja muotoiltu aktiivisesti. Edellä mainittu sosiologi Maurice Halbwachs sekä italialainen muistitiedon ja kirjallisuudentutkija Alessandro Portelli ovat kansainvälisen muistitietotutkimuksen metodin suunnannäyttäjiä ja keskeisiä auktoriteetteja. Portellin artikkelia *Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?* pidetään alan klassikkona.³⁹

Suomessa edelläkävijänä voidaan pitää Jorma Kalelaa. Kalelan paperiliiton historiahankkeen ympärillä tekemä tutkimus ja jo aiemmin esittelemäni Taina Ukkosen väitöskirja ovat keskeisiä tutkimuksia tämän työn kannalta. Muistitietohistorian alalta tuoreimpiin väitöstöihin kuuluu Gia Virkkusen tutkimus koetusta köyhyydestä; *”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin”*: köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla⁴⁰.

Aluetieteen emeritusprofessori Lauri Hautamäki on tutkinut paljon suomalaisen maaseudun rakenteita kyläyhteisöiden toiminnan kautta. Hänen tuotantonsa ja tutkimuksensa toimivat suunnannäyttäjänä tässä työssä. Vuonna 1974 sai Joensuussa alkusysäyksen monitieteinen tutkimusprojekti, joka sai nimen Pienyhteisöt kulttuurin muutoksessa. Projektin tuloksena syntyi teos *Kolme kylää; Kertomus erään kulttuuritutkimuksen taustasta, työstä ja tuloksista*. Teos on raportti tutkimustuloksista projektissa, jonka tarkoituksena oli selvittää miten ”maaseudun pienyhteisöjen kulttuurinen identiteetti ja arvostukset mahdollisesti muuttuivat yhteiskunnan nopeasti teollistuessa ja kaupungistuessa.”⁴¹ Kysymystä on hankkeessa lähestytty kolmea kylää vertailemalla ja tiedonkeruun menetelmänä on ollut väljä temaattinen elämäntarhoista kussakin kylässä noin sadalle asukkaalle. Tämä työ on peruselementeiltään samansuuntainen tämän tutkimuksen kanssa. Tutkimuskohteena on maalaiskylä ja lähteenä toimii oral history tyyppinen muistelmamateriaali.

Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella on hiljattain tehty pro gradu tutkielma vesimyllyperinteestä Asikkalan kunnassa. Mirva Inkisen gradu *”Maanantaina mylly mentii...”* *Vesimyllyt paikallishistorian ilmentäjinä Asikkalassa* tutkii yhtäläillä paikallishistoriaa varhaisten

³⁹ Portelli 2006.

⁴⁰ Virkkunen 2010.

⁴¹ Kirkinen 1984, s.30

julkisten tuotantolaitosten kautta.⁴² Valtakunnallisella ja yleisemmällä tasolla maaseudusta, sen yhteisöistä ja varhaisista metsäteollisuuslaitoksista on runsaasti yleisteoksia, joista muutamia hyödynsin tutkimuksessani. Suomalaisen kirjallisuuden seura on kustantanut moniosaisen sarjan *Metsäteollisuuden maa*, jonka kolmesta myöhäisimpiä aikoja käsittelevistä osista on tutkimukseni kannalta olennaista hyötyä hahmotellessani Pihlajakosken myllyn ja sahan suhdetta yleisvaltakunnalliseen tilanteeseen.

⁴² Inkinen 2008.

2 Mitä pihlajakoskelaiset muistelevat?

2.1 Muisteluiden teemat

Suomessa on kirjoitettu paljon erilaisia paikallishistorioita, joiden taustalla on toiminut harrastelijapohjainen historiapiiri. Kylähistoriikkeja on koonnut erilaiset kansalais-, vapaa- ja työväenopistojen perinne ja historiapiirit, ammattijärjestöjen opintokerhot ja erilaiset kirjoituskurssit. 1980-luvulta lähtien kasvanutta kiinnostusta perinteeseen ja kotiseutuhistoriaan on selitetty rajulla yhteiskunnallisella muutoksella, joka on synnyttänyt juurettomuutta. Omien juurien ja kulttuuritaustan tunteminen on lisännyt sekä historiapiirien, että paikallishistorioiden lukijamääriä.⁴³ Joensuun yliopiston kansatieteen tutkijat Elina Makkonen, Sanna Pekkinen ja Tarja Raninen–Siiskonen ovat koonneet kylähistoriaprojektitutkimuksensa tuloksena oppaan kyläkirjan kirjoittajalle.⁴⁴

Pihlajakosken kylähistoriapiirin aloitettuaan toimintansa 1996 rehtori Pertti Gylldén ohjasi ja motivoi osallistujia kirjoittamaan heille läheisistä aiheista ja sattumuksista. Tavoitteena oli koota mahdollisimman kattava kuvaus Pihlajakosken menneisyydestä. Tämän vuoksi rehtori pohjustuksessaan esitteli teemat, joiden ympärillä Pihlajakoskenkin kylän elämä on menneinä aikoina pyörinyt muiden suomalaisten maalaiskyläin tavoin. Ensimmäisellä kokoontumiskerralla rehtori on lyhyesti pohjustanut osallistujille, millaisista elämänalueista suomalainen maaseutukylä yleisesti koostuu. ”Olen selittänyt, että keskeisiin asioihin missä tahansa kylässä ovat kuuluneet koulu, kauppa, ihmisten liikkuminen, postin kulku, puhelimen ja radion tulo, työ ja ilonpito, yhdistystoiminta sekä mieleen jääneet persoonallisuudet ja tapaukset”⁴⁵. Keskeisten asioiden joukkoon rehtori on vielä nostanut varhaiset teolliset laitokset sekä kylän maiseman ja asutuksen kehityksen. Rehtori on ohjannut muistelijoiden kirjoitelmia keskittymään varsin tarkasti tiettyihin teemoihin. Vuosien edetessä ja kirjoitelmien karttuessa Gylldén kartoitti jo käsitellyiksi tulleet teemat ja aikakaudet ja mahdolliset aukkokohtat. Piirin kokoontuessa hän esitteli siihenastiset kirjoitelmat ja kyseli, jos joku piiriläisistä muistaisi jotain näistä ”aukkokohdista” ja kirjoittaisi niistä.⁴⁶ Gylldénin tekemä teemoitus vastaa perinteisiä kylähistoriikin aihealueita⁴⁷

⁴³ Makkonen 2006, s.272.

⁴⁴ Makkonen, Pekkinen&Raninen–Siiskonen 1999.

⁴⁵ Pertti Gylldén, 11.2.2010 sähköposti.

⁴⁶ Pertti Gylldén, 11.2.2010 sähköposti.

⁴⁷ Makkonen 2006, s.282; Paloposki&Penttilä, 1970.

Muistelukirjoitukset edustavat kattavasti juuri niitä teemoja, joita rehtori Gylldén on painottanut. Tämä johtuu tietysti siitä, että rehtori on pyytänyt ihmisiä muistelemaan jotain aihetta tai aikaa, jotta tapahtumista ja kylän elementeistä saataisiin mahdollisimman kattava kuva. Tämä tehtävänanto on ohjannut tutkimusotettani vahvasti. Aineistossa käsitellyt teemat eivät vastaa suoraan kysymykseen, mitä kyläläiset ovat pitäneet muistamisen arvoisena, sillä muistelun kohteita on ohjattu selkeästi. Kuitenkin aineiston tarkka ja syvä ”sisäluku” paljastaa kyläläisille mieleen painuneet asiat ja keskeiset muistelun kohteet. Tässäkin mikrohistoriallisessa tutkimuksessa mikroskooppi ja suurennuslasi ovat tärkeimmät tutkimuksenteon välineet⁴⁸.

Henkilökohtaiset ihmetyksen kohteet ja oudot sattumukset nousevat tarinan keskiöön muisteltaessa kauppareissuja, koulunkäyntiä, myllymatkoja tai sota – aikaa. Erikoiset henkilöt ja tavat ovat myös muistelmassa keskeisessä asemassa. Sen lisäksi, että kylän keskeisistä henkilöistä on kirjoitettu omia kirjoitelmiaan, muisteltaessa mitä aihetta hyvänsä, muistelijat kertovat kenen muistavat olleen paikalla ja kuka sanoi tai teki mitään. Esimerkiksi Moksien kaupan tulipaloa muisteltaessa Pekka Nummelin muistaa kauppias Moksien kulkeneen palopaikalla rahalaatikko kainalossa ja manailleen jonkun sytyttäneen palon tahallaan kateuttaan ja Emil Peltolan, Paavo Nummelinin ja Esko Lahtisen toimineen riuskasti palon sammuttamiseksi ja leviämisen estämiseksi⁴⁹. Kauppias Moksien toiminta on jäänyt pienen pojan mieleen ehkä siksi niin tarkasti, että se oli kovin erikoista ja odottamatonta tulipalon hetkellä. Monet muistelijat tuovat kirjoituksissaan esille tilanteita, joissa asiat ovat poikenneet tavanomaisesta tai odotettavissa olleesta. Kirsti Virén kirjoittaa paljon vaiheistaan Pihlajakosken osuuskaupan myyjänä ja muistelee monia tilanteita erikoisten asiakkaiden kanssa. Heidän kanssaan asioidessaan kaupantekotilanne poikkesi jollain tavalla siitä perinteisestä, totutusta. Hän muistaa hyvin tarkasti mm. millä erikoisilla nimillä tietyt asiakkaat tilasivat tuotteita myyjän selän takana olevista hyllyistä⁵⁰.

Kaupanteon lisäksi koulunkäynti on yksi yleisimmistä muistelemisen kohteista. Koulumuistoista keskeisiksi nousivat opettajat ja heidän persoonansa ja toisaalta muistelijat kuvailivat paljon koulun yleisiä käytänteitä. Koulunkäynti on jäänyt monen mieleen erittäin tarkasti ja muistelijat kertovat millaisia tunteita heillä liittyi erilaisiin sattumuksiin koulussa. Heli Valtosen mukaan ihmiset muistavat helposti henkilökohtaiseen elämäänsä liittyneitä käännekohtia, kuten koulun aloittaminen tai muutto, tai vastaavasti koko maata koskevia kaikkiin vaikuttaneita tapahtumia, kuten sodat.

⁴⁸ Peltonen, 1999, s.55.

⁴⁹ *Tapahtumarikas vuosi 1938*.

⁵⁰ *Pihlajakosken kaupan vaiheita, Jatkoa Pihlajakosken kaupan vaiheisiin, Kaupan tiskin molemmin puolin*.

”Käännekohdista myös kerrotaan usein yksityiskohtaisemmin ja elävämmin kuin muista tapahtumista tai ajanjaksoista.”⁵¹ Tämä piirre näkyy selvästi myös Pihlajakosken kylähistoriapiirissä kirjoitetuissa muistelmissa.

Yleinen piirre oli myös, että muistelmissa kuvailtiin hyvin tarkasti ympäristöä ja muistoa ikään kuin rakennettiin pala palalta kuvailemalla konkreettisia aistihavaintoja ja kuvailemalla tilanteen etenemistä ikään kuin elämällä tilanne uudestaan. Monet kuvittelivat itsensä kävelemässä lapsena kylällä ja kuvailivat sitten mitä näkivät, kuka asui missäkin talossa ja mitä outoa missäkin kohdassa oli tapahtunut. Tämä kuviteltu aikamatka varmasti auttoi muistojen ja sattumusten mieleen palauttamista.

2.2 Pihlajajoen osuus muistelmia-aineistossa

Käytössäni olevia muistelmia tai esitelmätyyppisiä kirjoituksia on yhteensä sata. Kirjoittaja on useimmiten otsikoinut kirjoitelmansa aiheensa mukaisesti tai sitten yleisemmin esimerkiksi muistoja tai lapsuusmuistoja, jolloin kirjoitelman sisältö on vapaamuotoinen muistelmakirjoitus omista kokemuksista. Yleisimmät otsikot ovat esitelmätyyppisiä koskien kylän kauppiaita, taloja, koulua, varhaisia teollisuuslaitoksia tai kylän kuuluisia henkilöitä. Kuusitoista työtä oli nimetty viittaamaan henkilökohtaiseen muistokerrontaan, esimerkiksi *Lapsuuden muistoja Pihlajakoskelta, Nuo onnelliset päivät lapsuuden* tai *Muistoja kiertokouluajoltani*.

Lapsuusmuistoissa ja kylää ja sen asukkaita kuvailevissa muistelmissa Pihlajajoki ja sen kosket nousevat usein esille. Suoranaisesti joesta ei ole kirjoitettu kirjoitelmia, mutta Jussi Pasanen on kirjoittanut yhden asiakirjoihin ja henkilökohtaisiin muistikuviiin pohjautuvan esitelmän koskivoiman hyödyntämisestä kylällä. *Kosket pyörittivät vesirattaita* -esitelmä kertoo Pihlajakosken sahan ja myllyn vaiheista asiatietoa ei henkilökohtaisia muistoja tai sattumuksia. Lyyli ja Väinö Åhman ovat yhteistyössä kirjoittaneet muistelman tukinuitosta Pihlajajoella. Muistelmia kuvailee hyvin tarkasti vaihe vaiheelta uiton edistymistä ja kertomuksessa muistellaan uittoihin osallistuneita työmiehiä nimeltä⁵².

⁵¹ Valtonen 2004, s.83.

⁵² *Muisteluita tukinuitosta Pihlajajoella.*

Suoraan sahaan tai myllyyn tai niiden yhteydessä toimiviin palveluihin viittaavia otsikoita oli yhteensä yksitoista. Näistä yhdestätoista seitsemän viittasi suoraan myllyyn⁵³. Kaksi kirjoitelmaa oli otsikoitu käsittelemään sahaa⁵⁴, yksi viittasi selkeästi molempiin otsikolla *Pihlajakosken Mylly ja Saha Oy:n yrittäjä vaihtuu*. Myllyyn ja sahaan viittaavat kirjoitelmat ovat suurimmaksi osaksi esitelmä-tyyppisiä kirjoituksia, joissa kirjoittaja on pyrkinyt kirjoittamaan faktatietoa näistä teollisuuslaitoksista asiakirjalähteiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla. Pekka Nummelin on kirjoittanut paljon myllystä ja hänen kirjoitelmansa perustuvat myllynlahkon pöytäkirjoihin ja henkilökohtaisiin muistoihin tai isänsä kertomuksiin. Jussi Pasanen kirjoittaa paljon sahan vaiheista myös asiakirjalähteiden pohjalta.

Osa kirjoitelmista sisältää henkilökohtaista muistokerrontaa sahasta ja myllystä. Näiden ohella monista muun aiheen muistelmista ja yleisistä lapsuusmuistoista löytyy viittauksia Pihlajajoen piirissä tapahtuneisiin sattumuksiin ja viittauksia sahan ja myllyn merkityksestä. Vaikkei muistelijan tarkoituksena ole muistella suoranaisesti sahaa tai myllyä, hienot viittaukset ja teollisuuslaitosten mainitsemiset kertovat niiden keskeisestä asemasta kylällä. Jokainen muistelija, joka on kuvaillut kylän rakennetta lapsuudessaan, on maininnut myllyn ja sahan kosken varrella. Lapsuusmuistoissa joki näyttäytyy houkuttelevana kiellettyinä leikkipaikkana.

Yksi yleisimpiä kirjoitelmatyyppejä oli henkilöesitelmä jostain kylän keskeisestä henkilöstä tai erikoisesta persoonasta. Henkilöesittelyjä oli yhteensä peräti kymmenen ja yksi niistä käsitteli Pihlajakosken lahkomyllyn mylläri Nummelinia⁵⁵. Kirjoitelma *Laula mylläri lännen lokari* ei ole varsinainen henkilöesitelmä, jossa kerrottaisiin kaikkea mahdollista kyseisestä henkilöstä, vaan kirjoitelma kertoo mylläriin asemasta kylän juhlien laulumiehenä. Kirjoitelman on kirjoittanut mylläri Nummelinin poika Pekka Nummelin.

Pihlajajoki ei ole muistelmissa keskeisimmällä sijalla. Sahasta ja myllystä on kirjoittanut kokonaisia esitelmiä ja suurempia kokonaisuuksia vain kaksi henkilöä, Pekka Nummelin ja Jussi Pasanen, joilla molemmilla on hyvin läheinen henkilökohtainen suhde näihin laitoksiin. Kuitenkin sahan ja myllyn, kuin itse joenkin merkityksestä kylällä kertoo se, että lähes jokainen, joka vapaasti muistelee lapsuuttaan ja nuoruuttaan kylällä, muistelee myllymatkoja, mylläriä, saharakennusta,

⁵³ Otsikot ovat: *Pihlajakosken mylly, Pihlajakosken myllyn sähkölaitos vuosina 1930-1953, Myllyn toiminta sodan aikana ja jälkeen, Pihlajakosken myllärit vuosina 1850-1900, Laula mylläri lännen lokari, Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta : laivalaituri ja mylly ja Myllytonttu muistelee.*

⁵⁴ *Pihlajakosken sahan vaiheita ja Lisätietoja Pihlajakosken sahan taustoista 1800- luvun loppupuolelta .*

⁵⁵ *Laula mylläri lännen lokari.*

sahan tallin paikkaa, jännittäviä hetkiä joen rannalla tai itse pyörteissä tai sahalta kuuluvia ääniä ja lapsilta kiellettyä aluetta. Saha ja mylly ovat olleet kylän arkipäivää ja Pihlajajoki koko kylän elämän eliksiirinä, mutta muistelmissa ne nousevat usein esille sivulauseessa ja niiden merkitys jää tutkijalle tulkittavaksi.

3 Mylly ja saha Pihlajakosken kartalla

3.1 Koskivoima ja varhaiset teollisuuslaitokset

Työssäni perehdyn kylän historiaan keskittyen erityisesti tarkastelemaan kylän läpi virtaavan joen ja sen kahden kosken merkitystä kylälle. Pihlajakoski kylän nimenä viittaa näihin koskiin ja koskien hyödyntäminen myllyn ja sahan muodossa ovat leimanneet voimakkaasti kylän vaiheita. Pihlajajoessa on kaksi varsinaista koskikohtaa, joita on läpi kylän historian hyödynnetty elinkeinoissa aina 1970-luvulle asti. Joen yläjuoksulla olevaa koskea kutsutaan kylän perinteessä yläkoskeksi tai sahakoskeksi. Alajuoksulla, lähellä kylän satamaa Päijänteen puolella, virtaavaa koskikohtaa kutsutaan alakoskeksi tai myllykoskeksi.⁵⁶

Myllyrakennus sijaitsee edelleen paikallaan kylän sydämessä ja sahan rauniot olivat muistuttamassa sahaustoiminnasta vielä 1990-luvun alussa ja sahan raami pystytettiin muistomeriksi kylän satamaan vuonna 2003⁵⁷. Mylly Pihlajakoskessa on ollut perimätiedon mukaan jo 1600-luvulta lähtien Pihlajalahti-emätalon yhteydessä. 1920-luvulla, josta tarkasteluni alkaa, mylly toimi ns. tullimyllynä paikallisten isäntien muodostaman myllylahkon omistuksessa.⁵⁸ Vuodesta 1920 lähtien myllyn toiminnasta on olemassa osakkaiden kokousten pöytäkirjamateriaalia.

Valtio kielsi kotitarvemyllyjen ulkopuolisille jauhamisen maksua vastaan, sillä se vähensi valtion verotuloja. Talonpojat saattoivat kuitenkin perustaa myllylahkon, jossa osakkaat olivat mukana määrätyn osuusin ikään kuin alkeellisen osakeyhtiön muodossa. Myllylahkon omistamat myllyt olivat tullimyllyjä, jotka maksoivat toiminnastaan valtiolle veroa, jota kutsuttiin tulliksi.⁵⁹ Pihlajakosken myllylahkoon kuului viisi taloa. Vuonna 1920 Emätalo Seppälän isäntä Alfred Seppälä omisti 2/6, Ala-Koskelan Väinö Koskela 1/6, Ylä-Koskelan eli ns. Verkkala-Koskelan talo 1/6 ja molemmat Rauhamäen talot 1/6.⁶⁰ Yleisen käytännön mukaan myllylahkosta ei voinut erota. Osuuksia saattoi myydä, periä ja jakaa, mutta muuten myllylahko oli pysyvä instituutio, joka otti uusia jäseniä vain kun myllyrakennusta uusittiin.⁶¹

⁵⁶ Muistelma-aineisto.

⁵⁷ Gyllén 2003, s.84.

⁵⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 2.1.1920.

⁵⁹ Korhonen 1993, s.47, 51.

⁶⁰ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 30.12.1936.

⁶¹ Talve 1990, s.211.

Myllyyn oli palkattu vakinainen mylläri. Mylläriin palkka oli Pihlajakosken myllyssä 1920-luvulla aluksi 1/3 myllyn tuloista eli jauhatusmaksuista, asumisoikeus mylläriin asunnossa ja navetan käyttöoikeus.⁶² Vuonna 1929 kun uusi mylly oli valmistunut, mylläriin palkka muutettiin 1/4 myllyn tuotosta. Luontaisetuihin kuului edelleen asumisoikeus asunnossa, navetta, sauna ja 4 kuutiota halkoja.⁶³ Tällaiset palkkaedut olivat ajan yleisten käytänteiden mukaiset.⁶⁴ Jauhatuspalkkioita on maksettu sekä rahana, että viljana. Tullivilja huutokaupattiin myllyllä ja tulot jaettiin osakkaiden kesken osuuksiensa mukaisesti. Vuonna 1937 myllyn tuotto ryhdyttiin keräämään myllyn tilille tulevia menoja varten⁶⁵. Myllyssä jauhettiin talonpoikien ja muiden ulkopuolisten viljaa korvausta eli tullia vastaan.

Toinen merkittävästi kylää elävöittänyt elementti Pihlajajoessa oli sahalaitos, jonka Pihlajakoskelle perusti ulkopaikkakuntalaiset yrittäjät 1800-luvun puolivälissä puhtaasti liiketoiminnallisessa mielessä. Loviisalaiset liikemiehet olivat tulleet siihen tulokseen, että sahalaitos olisi hyvä perustaa Suomen sankkojen metsien keskelle, sahata puutavara jo paikan päällä ja kuljettaa sitten valmiina lautoina vesiteitä pitkin Loviisaan ja siitä maailmalle.⁶⁶ Liikemiesten perustama vientisaha lopetti toimintansa ennen vuosisadan vaihdetta, mutta kylän isännät perustivat vanhan sahan paikalle kotitarvesahan 1905.⁶⁷ Sahalla on muutamien muistelijoiden mukaan työskennellyt sahanhoitaja tai kaksikin ja apupoikia.⁶⁸ Tästä kotitarvesahan ajasta ei ole löytynyt pöytäkirjamateriaalia. Sitä on saatettu tuottaa, mutta luultavasti se on jonkun osakkaan perikunnan hallussa tai joutunut häviöön.

Vuonna 1948 myllylahko ja sahalahko yhdistettiin. Samat tilanomistajat toimivat molemmissa osakkaina ja 8.8.1947 järjestetyssä kokouksessa päätettiin perustaa Pihlajakosken mylly- ja sahaosakeyhtiö.⁶⁹ Osakeyhtiön puitteissa jauhatus- ja sahaustoimintaa jatkettiin aina vuoteen 1955, jolloin yhtiön toiminta lopetettiin kannattamattomana ja yhtiön omaisuus ja koskiosuuksien vuokrasopimus päätettiin myydä maanviljelijä Toivo Seppälälle 1.3.1955 alkaen.⁷⁰ Pihlajakosken mylly ja saha siirtyivät yksityiseen omistukseen. Yhteistoiminnallinen maatalousyrittäminen oli tullut Pihlajakoskella tiensä päähän.

⁶² Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 2.2.1920.

⁶³ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 21.12.1929.

⁶⁴ Korhonen 1993, s.103.

⁶⁵ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 1.2.1937.

⁶⁶ Suvanto 1965, s.497.

⁶⁷ Viita 2000, s.487.

⁶⁸ *Pihlajakosken sahan vaiheita, Kosket pyörittivät vesirattaita.*

⁶⁹ Pihlajakosken mylly - ja sahaosakeyhtiön pöytäkirja, 8.8.1947.

⁷⁰ Pihlajakosken mylly - ja sahaosakeyhtiön pöytäkirja, 7.2.1955.

Näiden yhteisomistuksessa olleiden tuotantolaitosten lisäksi Lättilän talon isäntä Otto Emil Lättilällä oli Pihlajakoskella höyrymylly vuosina 1905–1921. Tämän höyrymyllyn yhteydessä oli myös meijeri ja sähkölaitos ja se sijaitsi Virolahdentien tuntumassa ns. Kähönojalla.⁷¹ Tutkimuksessani keskityn kuitenkin käsittelemään Pihlajakoskessa sijainneita koskivoimaa hyödyntäneitä tuotantolaitoksia, jotka molemmat olivat paikallisten isäntien yhteistoiminnallisia yrityksiä.

3.2 Ajan kerrostuneisuus sahalla ja myllyllä

Monet kylähistoriapiirin muistelijat jäsentelivät muistonsa kuvailemaan ympäristöä. He kuvittelivat itsensä kymmenien vuosien taakse kotitalollensa ja lähtivät mielikuvissaan kulkemaan kylällä esitellen lukijalle näkö- ja kuulohavaintojaan. Monet kertojat lähtevät liikkeelle muistelumatkallaan kotoaan. Ympäristön kuvailijat olivat muistoissaan liikkeellä kaikki kesäaikaan ja ympäristön ja talojen kuvailuun liittyy selvästi haikeutta ja ihannointia.

Kirsi Saarikangas on tutkinut tiloista muodostuneita kokemuksia ja erilaisia tilojen kulttuurisia ja mentaalisia hahmottumisia. Hänen mukaansa nimenomaan liike, kuten käveleminen, on olennaista tilan kokemisessa ja tilan merkityksen muotoutumisessa. Kävelemällä tapahtuu hänen mukaansa tilan haltuunotto ja paikan tilallinen todellistaminen. Saarikangas erottelee käsitteet *tila* ja *paikka*. Paikka on liikkumaton, mutta kun siihen lisätään liike, ajallinen ja kokemuksellinen kerrostuneisuus, siitä tulee elävä tila, jota kuvaillaan ja hahmotetaan liikkeen avulla. Tila hahmotetaan siellä liikuttaessa katseella, havaintoina ja aistimuksina.⁷² Eeva Aaltosen muistoissa sahan ääni- ja tuoksumailma liittyi läheisesti lapsuuden onnellisiin kevätpäiviin Pihlajakoskella.

⁷¹ Meijeritoimintaa Pihlajakoskella.

⁷² Saarikangas 2008, s.42–45.

Hän kuvailee ympäristöään näin, kun mielikuvissaan kävelee lapsuutensa maisemissa:

”Koskelan mutkasta ja sen asukkaista piirtyy ajatuksiini monia lapsuuteeni liittyviä muistikuvia. Ei ole toista paikkaa, joka olisi jäänyt muistiini niin yksityiskohtaisen tarkasti talo talolta, kaikkine maiseman piirteineen, kuin tämä varsin pieni rajattu alue. Kuulen vieläkin korvissani hevosten kavioiden kopseen, kärrynpyörien kolinan ja karjan kutsuhuudot, puhumattakaan vellikellon äänestä, joka kutsui Koskelan talon työväkeä ruokapöydän ääreen.”⁷³

”Kuulo- ja melkein näkömatkan päässä joen varrella oli Pihlajakosken saha, josta nenä tavoitti pihkan tuoksun ja kuului lautojen läiske.”⁷⁴

Kaisu Kortelaisen mukaan Penttilän sahayhteisössä menneisyyden paikan ihannoiti ja ikävöiminen keskittyi nimenomaan kesäaikoihin ja ulos, kun taas toiminnasta talojen sisällä ei kerrottu hänen tekemisään haastatteluissa paljontaan.⁷⁵ Pihlajakosken muistelihoista muutamat kuvailevat tapahtumia sisätiloissa, esimerkiksi miten miehet ja naiset tekivät iltapuhteita samassa tuvassa tai erikoisia sattumuksia myllyn pirtissä asiakkaiden keskuudessa.

Talojen ja niissä asuvien henkilöiden lisäksi saha ja mylly mainitaan paikkoina tai rakennuksina lähes kaikissa kylän ympäristöä kuvailevissa teksteissä. Niitä on käytetty myös paikantamaan tai jäsentelemään talojen tai rakennusten muodostamaa kylän rakennetta. Tuotantolaitokseen saatetaan viitata muisteltavasta hetkestä katsoen menneeseen aikaan tuomassa muistettavalle ympäristölle kontekstia.

”Seisahdan Pihlajajoen yli kulkevalle sillalle. Näen tien vasemmalla puolella Koskenrannan, joka oli 1800- luvulla Pihlajakosken sahalla työskennelleiden saunana ja jonkinlaisena taukotupana. Hultinin johtaman sahan lopettaessa toimintansa vuonna 1894 Koskenranta kunnostettiin asuttavaan kuntoon.”⁷⁶

⁷³ ”Näen kasvot läheisimmät...”.

⁷⁴ *Nuo onnelliset päivät lapsuuden.*

⁷⁵ Kortelainen 2008, s.114.

⁷⁶ ”Näen kasvot läheisimmät...”.

Vanhaan 1800-luvulla toimineeseen liikesahaan viittaa myös Lyyli Åhman kuvaillessaan matkaansa halki 1930-luvun Pihlajakosken.

”Nyt saavuttiin Sahanmäelle. Joen rannassa, ns. yläkoskessa oli saha. Samassa paikassa sijaitsi viime vuosisadalla kuuluisa isosaha. Ja samalla mäellä oli punainen lato, joka oli ollut isosahan hevostalli.”⁷⁷

Nämä ympäristön kuvailut kuvastavat hyvin muistelijoiden ajan ja paikan kerroksellisuutta, josta Kortelainen puhuu väitöskirjassaan. Kortelaisen mukaan haastateltaville oli tyypillistä paikkaa kuvatessaan liittää siihen muistoja eri aikakausilta, jopa ajasta ennen omaa syntymää. Muistoja ja vaiheita liitettiin paikkaan vanhemmilta kuulluista tarinoista tai kollektiivisen muistin, yhteisön vaaliman muistiaineiston, varastosta. Aikatasot saattavat vaihdella lyhyessäkin kertomuksessa samalla kun kerronnan kohteena oleva paikka pysyy samana.⁷⁸

Anni Suomalainen aloittaa erään Pihlajakoskella sattuneen lapsuusmuistonsa näin:

”Lapsuuden ajalta muistuu mieleeni vielä toinenkin pohdintaa aiheuttanut tapaus. Seison alkukesästä Pihlajajoen rannalla inkeriläispoika Pekan kanssa. Tästä joesta saha ja mylly ovat aikoinaan saaneet voimansa. Myös tukin uitossa keväisin joella oli tärkeä merkitys.”⁷⁹

Kortelainen havaitsi Penttilän sahaa muistelleiden muistipuheessa esiintyneen yleisimmin epämääräisiä viittauksia menneeseen aikaan, kuten ”alkuaikoina”, ”ennen”, ”silloin”. Erotukseksi menneestä, nykyaikaan viitattiin usein käsitteillä ”nykyään” tai ”tänä päivänä”. Muistelijat eivät useinkaan käytä tarkkoja vuosilukuja eikä niitä pidetä vapaassa muistelussa olennaisena. Jos jokin tapahtuma halutaan sijoittaa tarkasti tiettyyn ajankohtaan, käytetään usein apuna henkilökohtaisen elämän tärkeitä tapahtumia.⁸⁰ Anni Suomalaisen yllä olevassa lapsuusmuiston kerronnassa havaitsee hyvin Kortelaisen esiin tuomat huomiot ajan ja paikan kerrostuneisuudesta muistelupuheessa ja tarinan väljän aikamäärittelyn. Tarinaa kerrottaessa saatetaan ajassa liikkua tapahtumahetkestä sekä menneeseen että tulevaisuuteen.

⁷⁷ Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina.

⁷⁸ Kortelainen 2008, s.89–93.

⁷⁹ Enkeleitä – onko heitä?!

⁸⁰ Kortelainen 2008, s.93; Valtonen 2004, s.83.

Tämä Anni Suomalaisen lapsuusmuisto sijoittuu aikaan, jolloin saha ja mylly ovat olleet toiminnassa, joten ”aikoinaan” ajanmääre tarkastelee tilannetta nykypäivästä käsin, ei tarinan nykyhetkestä. Inkeriläispoika viittaisi sodan aikaan tai aikaan sodan jälkeen, jolloin kylällä oli sijoitettuna paljon siirtolaisia. Tarinan tapahtumat sijoittuvat sahan padolle sahan ollessa käytössä. Myöhemmin tarinassa mainitaan sahuri Leo Nurmiraanta, joka Anni Suomalaisen mukaan toimi sahurina vuosina 1939–1940⁸¹.

Maantieteilijä Heikki Riikonen puhuu alueellisesta identiteetistä, joka on osa kollektiivisia kertomuksia siitä, keitä ”me” olemme ja mikä on ”alueemme”. Alueellinen identiteetti on asukkaiden omaa aluetietoisuutta, mielikuvaa siitä, mikä on meidän alue, mistä se koostuu ja mikä on sen historia. Aluetietoisuus sisältää myös mielikuvat tai käsitykset siitä, mitkä ovat oman alueen erikoisuudet ja omaleimaisuudet, jotka erottavat oman alueen ympäröivästä alueesta tai muista vastaavanlaisista alueista. Riikosen mukaan aluetietoisuudesta voidaan erottaa hierarkkinen rakenne. Aluetietoisuus voidaan karkeasti jakaa kolmelle käsitteelliselle tasolle: Maailmanlaajuiseen reaalisuuteen, kansalliseen ideologiaan ja yksilön kokemukseen paikallisesta.⁸²

Paikallisyhteisössä aluetietoisuuden sisältö muotoutuu ajan myötä monimerkitykselliseksi ja historiallisesti kerrostuneeksi. Riikonen erittelee kolme paikallisen aluetietoisuuden muodostumiseen vaikuttavaa tekijää. Ensimmäinen on alueen historiallinen kehitys. ”Aluetietoisuuden kerrostumat ovat syntyneet alueellisen kehityksen eri vaiheissa ja ovat jääneet elämään heijastumina menneestä osana paikallisyhteisön nykytilaa.” Historiallinen kehitys viittaa alueen yhteiskunnalliseen kehitykseen ja alueellisen työnjaon kehittymisen käsitteeseen. ”Kyse on kehityksestä, jossa alueet syntyvät, elävät aikansa ja katoavat yhteiskunnallisen muutoksen myötä.” Alueelle syntyy identiteetti sen elinkeinojen, instituutioiden ja niiden vaiheiden mukaan.⁸³

Lisäksi paikallisen aluetietoisuuden syntymiseen vaikuttavat asia ovat menneen muistikuvat ja nykyhetken kokemukset. Ymmärtääkseen, mitä jokin paikka yhteisön jäsenille merkitsee, tulisi olla tietoinen kuinka ihmiset tulkitsevat ympäristöä menneestä periytyvän ja nykyhetkessä koetun pohjalta. Aluetietoisuuden muodostuessa toiset painottavat menneitä tapahtumia enemmän kuin nykyhetkeä, toisille taas nykyisyys on merkittävämpi tulkinnan lähtökohta.⁸⁴ Yhteisössä elävillä ihmisillä on kollektiivinen/ sosiaalinen tietoisuus siitä, mikä on kylän menneisyys ja sen merkitys

⁸¹ *Pihlajakosken sahan vaiheita.*

⁸² Riikonen 1997, s.179–180.

⁸³ Riikonen 1997, s.180.

⁸⁴ Riikonen 1997, s.181.

nykyisyyteen. Pihlajakoskelaiset muistelijat liittävät selvästi sahan ja myllyn menneisyyden omaan käsitykseensä kylästä ja sen paikoista. Paikat eivät merkitse kyläläisille vain sitä, mitä ovat itse kokeneet vaan mitä ne ovat merkinneet yhteisön aiemmille sukupolville. Paikat ja niiden vaiheet ja merkitykset ovat yhteisön kollektiivista omaisuutta:

”Vaikka entinen elämä hevosineen, karjoineen, piikoineen, renkeineen sekä työn ja tapahtumien täyteisine päivineen onkin päättynyt, ei Koskelan mutka elä kuitenkaan unohdettuna. Se on saanut elää aikoinaan Pihlajakosken ehkä vilkkaimman paikan, kiivaasti sykkineen sahan tuoksinan kupeessa. Näihin menneisiin aikoihin liittyikin runsaasti mielikuvia Pihlajakoskesta ja sille niin merkittävästä ja värikkäästä ajasta.”⁸⁵

Anni Suomalainen viittaa kotiseutunsa menneisyyteen ja ikään kuin kylän elinvoimaisimpaan aikaan, jolloin kylä oli ympäristönsä keskus. Kylän identiteettiin liittyy läheisesti koskivoiman hyödyntäminen. Kylä syntyi otolliselle paikalle koskivoiman ääreen. Pihlajalahden talo hyödynsi jo 1600-luvulta lähtien koskivoimaa alakoskessa kotimyllyssä. Anni Suomalaisen mukaan kylä eli vilkkainta ja värikkäintä aikaa kun saha toimi aktiivisesti. Ymmärtääkseni Suomalainen viittaa tässä niin sanottuun Isosahan aikaan 1800-luvulle, jolloin saha työllisti paljon ihmisiä ja toi kylälle runsaasti ulkopaikkakuntalaisia.

Riikosen määritelmän mukaan kolmas aluetietoisuuden syntymiseen vaikuttava asia on henkilön syntyperä. Kysymys siitä, mihin henkilö kokee kuuluvansa ja missä on hänen juurensa, vaikuttaa siihen, miten hän ympäristönsä kokee. Alueella vietetty aika määrällisesti ja laadullisesti vaikuttaa siihen, millaiseksi ympäristöksi paikkakunta koetaan. Liisa Huttunen kuvailee kirjoitelmissaan Pihlajakoskea kesälomaympäristönä, jossa hän vietti lapsuutensa lomina mummolassa. Hänen kirjoitelmissaan ei ole yhtäkään viittausta alueen menneisyyteen ja tapahtumiin ennen ”hänen aikaansa” kylällä.⁸⁶ Hänelle alue merkitsee ja edustaa sitä, mitä hän on itse kokenut ja nähnyt kylällä. Pihlajakoski oli ilmeisesti hänen isänsä kotipaikka ja isä oli kuollut Liisan ollessa kolmevuotias. Isä ei ollut ehtinyt ”siirtää” Liisalle omia ”tarinoitaan” ja merkityksiä kotikylästään. Anni Suomalainen, Lyyli Åhman ja Jussi Pasanen, jotka ovat asuneet lapsuutensa vakituisesti kylällä palaavat kirjoitelmissaan usein kylän aikaan ennen heitä. Kylän menneisyyteen viitataan hienovaraisesti sivulauseessa, kuten tämän luvun aiemmissa sitaateissa tai alueen menneisyydestä

⁸⁵ ”Näen kasvot läheisimmät...”.

⁸⁶ Lapsuuden kesämuistoja.

on haluttu kirjoittaa kokonaisia tutkielmia, kuten Jussi Pasasen kirjoitelmat ”Kosket pyörittivät vesirattaita” ja ” Lisätietoja Pihlajakosken sahan taustoista 1800-luvun loppupuolelta”, Anni Suomalaisen kirjoitelmat ”Pihlajakosken sahan vaiheita” ja ”Myllytonttu muistelee” ja Pekka Nummelinin kirjoittamat useat esitelmät myllystä. Riikosen mukaan koko elämänsä samalla seudulla viettänyt tulkitsee ympäröivää maailmaa enemmän menneen kautta kuin sellainen, joka on vasta saapunut tai jolla on vain lyhyt asumiskokemus⁸⁷.

3.3 Saha ja mylly maamerkkeinä

Pihlajajoen, saha- ja myllyrakennuksen sijainnin avulla myös kuvaillaan muiden rakennusten sijoittumista kylällä. Saha- ja myllyrakennukset ovat olleet kauppohen ja koulun ohessa merkittäviä ”julkisia” rakennuksia, jotka ovat vilkastuttaneet elämää kylällä ja antaneet kylälle sille kyläläisten silmissä ominaisen leiman. Saha ja mylly sijaitsevat molemmat kylän ytimessä kylän läpi virtaavan joen varrella. Kosket ovat olleet kylän muotoutumisesta lähtien kylän sydämenä ja kirjaimellisesti voimanlähteenä. Pihlajajoki ja erityisesti sen kosket ovat mahdollistaneet kylän kehityksen ja luoneet puitteet kylän elinkeinoille. Pihlajalahden talo perustettiin aikoinaan edulliselle paikalle virtaavan kosken kupeeseen. Talo hyödynsi jo varhaisista ajoista alakoskea. Koko kylä on rakentunut Pihlajajoen ympärille.⁸⁸ Koskien merkityksestä kylän identiteetille kertoo myös kylän nimeäminen Pihlajakoskeksi. Pалаan kylän nimistöön myöhemmin tässä kappaleessa tarkemmin.

Kyllikki Ylä-Närvä, Pihlajakosken naapurikylästä Närvästä, määritteli lapsuutensa ajan Pihlajakosken kylän keskustan Moxin kaupan, myllyn ja laivalaiturin muodostaman tiiviin kolmion avulla. Muisto kuvailee kylän keskustaa ennen vuotta 1948, sillä silloin Moxin kauppa tuhoutui tulipalossa täysin.

”Keskustassa sijaittivat Moxin kauppa sekä mylly ja laivalaituri, jossa oli vilkas liikenne. Myllymiehiä saattoi olla jopa viidestä pitäjästä. Aamulla poikettiin joskus kaupassa – vallankin jos oli kotoa annettu jotain asiaa.”⁸⁹

⁸⁷ Riikonen 1997, s.185.

⁸⁸ Kts. Liite 1.

⁸⁹ Koulumuistoja Pihlajakoskelta.

Myös Viljo Raivonen Kärpänkylältä kuvailee Pihlajakosken kylän keskustaa lapsuutensa ajoilta kauppojen ja myllyn muodostamaksi keskuksiksi. Hänen kuvauksensa koskee kylää Moksien kaupan tuhoutumisen jälkeen. Moksien kaupan paikalle rakensi kauppias Moksien vävy, Koskelan talon isäntä, Väinö Koskela oman kauppapuodin.⁹⁰

”Pihlajakoskella oli kolme muutakin kauppaa: Länsi-Päijänteiden Osuusliike, Koskelan kauppa ja Kuhmoisten Osuuskaupan sivumyymälä; tämä oli kauppojen järjestys meiltä päin (Kärpänkylältä) tultaessa. Vastapäätä Koskelan kauppaa oli mylly ja sähkölaitos. Ylempänä kosken partaalla sijaitsi vesivoimalla toiminut raamisaha.”⁹¹

Lyyli Åhman kuvailee myös myllyn ja kaupan muodostavan kylän keskustan.

”Nyt kulkija on saapunut kylän keskelle. Tähän tien viereen ilmestyi 1930-luvun lopussa pieni rakennus, missä oli aluksi osuuskaupan myymälä ja myöhemmin viimeinen puhelinkeskus. Toisella puolella tietä on vanha Tiensivun talo sekä myllyn rakennukset joen varressa. Koski kohisee, mutta ei kuulu niin kovalta kuin sahakoskessa.”⁹²

Viljo Raivosen lailla Lyyli Åhman mainitsee myllyn yhteydessä myös sahan. Ilmeisesti nämä varhaiset tuotantolaitokset ovat kyläläisten mielissä liittyneet toisiinsa tai muistuttaneet toisistansa. Molemmat saavat voimansa Pihlajajoesta ja olivat lahkokunnan omistuksessa.

Pekka Nummelin ikään kuin tiivistää omassa määritelmässään kylän keskustasta edellisten kertojien keskusta-kuvailut yksiselitteisesti.

”Pihlajakosken keskustan elämä ja ihmiskontaktit tuohon aikaan (1930-luvulla) pyörivät hyvin paljon myllyn, koulun, Moksinkaupan ja laivarannan ympärillä.”⁹³

Jaakko Palomäen lapsuuden Pihlajakoski muodostui myös edellä mainituista elementeistä. Hän nimesi lapsuusmuistoja käsittelevän kirjoituksensa Pihlajakosken kylän määrittelyllä. *Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta: laivalaituri ja mylly* – otsikko kertoo Jaakon mieltäneen myllyn ja laivalaiturin nuoruusaikansa Pihlajakosken keskeisimmiksi paikoiksi tai ainakin hänelle henkilökohtaisesti merkityksellisiksi paikoiksi.

⁹⁰ *Pihlajakosken kaupat.*

⁹¹ *Lapsuudenmuistoja Pihlajakoskelta.*

⁹² *Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina.*

⁹³ *Tapahtumarikas vuosi 1938.*

Penttilän sahayhteisön tulkintaa Penttilän alueesta tutkiessaan Kaisu Kortelainen nosti esille institutionalisoitumisen ja deinstitutionalisoitumisen käsitteet⁹⁴. Käsitteet ovat peräisin teoriasta, jonka avulla Heikki Riikosen mukaan voidaan määrittellä muistinvaraista aluetta. Muistinvarainen alue liittyy läheisesti aluetietoisuuteen ja sen avulla voidaan selittää sukupolvien välisiä eroja aluetietoisuudessa. Riikosen mukaan alueelle kehittyi identiteetti institutionalisoitumisprosessissa, jossa on erotettavissa neljä vaihetta: ”Territoriaalinen hahmottuminen, jossa alue erottuu muista rajojen tunnistamisen kautta; symbolinen hahmottuminen, jolloin aluetta luonnehtivat merkit ja symbolit kehittyvät; instituutioiden muotoutuminen, jolloin alueen kannalta merkittävät instituutiot syntyvät; ja alueen roolin vakiintuminen - - -.”⁹⁵

Deinstitutionalisoituminen on päinvastainen prosessi, jossa alue menettää roolinsa osana aluejärjestelmää ja sen identiteetin muodostumiselle keskeiset instituutiot häviävät.⁹⁶ Kortelainen katsoi Penttilän alueen institutionalisoitumisen liittyneen Penttilän sahalaitoksen historiaan. Sahalaitoksen myötä Penttilään tuli työpaikkoja ja alueesta muotoutui tehdas- ja työläisalue. Sahan toiminnan lakkauttamisen jälkeen 1990-luvulla deinstitutionalisoitumisen myötä Penttilän alue menetti entisen roolinsa teollisuusalueena ja paikkansa merkittävänä osana Joensuun alueen talouselämää.⁹⁷

Pihlajakosken kylän historiassa voidaan nähdä myös institutionalisoitumisen ja deinstitutionalisoitumisen prosessit. Nämä prosessit heijastuvat myös kyläläisten muistelmassa tutkittaessa heidän käsityksiään kylästä, aluetietoisuudesta. Pihlajakosken kylään ja erityisesti sen ”kukoistusaikaan”, jolloin kylällä oli eniten asukkaita ja elämää, liittyy muistelmassa selvästi kauppojen ohella saha ja mylly. Saha ja mylly ovat lisänneet tarvetta kaupoille ja koululle. Saha ja mylly ovat antaneet omaleimaisen aseman alueen keskuksena ja monipuolisen elinkeinorakenteen omaavana vilkkaana kyläyhteisönä.

⁹⁴ Kortelainen 2008, s.89.

⁹⁵ Riikonen 1997, s. 184.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Kortelainen 2008, s.89.

Liisa Läntelä aloittaa Pihlajakosken kauppoja koskevan kirjoitelmansa kuvailemalla kylän olemusta ja asemaa 1800-luvun lopulla:

”Viime vuosisadan loppupuolella oli liike-elämä vilkasta Pihlajakoskella, jossa toimi saha ja mylly sekä sittemmin myös proomuveistämö. Näiden teollisuuslaitosten ympärille kerääntyi kaupan palveluita tarvitsevaa asutusta. Kauempaakin tulleilla oli kauppa-asioita toimitettavana: myllymiehiä kävi lähisaarista ja aina Luhangan Judinsalosta asti.”⁹⁸

Institutionalisoitumisprosessissa kylälle muodostui sen elinvoiman kannalta keskeiset laitokset; koulu, useita kauppoja, saha, mylly ja laivalaituri, josta kuljetettiin tukkeja ulkomaille asti. 1920–1960-luvuilla kylä eli vilkkainta aikaansa. Nämä on ne keskeiset seikat, joita kylähistoriapiiriin kokoontuneet kyläläiset muistelevat ja näitä he kuvailevat, kun haluavat kuvailla Pihlajakoskea sen parhaina vuosina. Deinstitutionalisoitumisen voidaan katsoa käynnistyneen pikkuhiljaa 1950-luvulta eteenpäin, kun koulun toiminta päättyi, kaupat yhtä lukuun ottamatta lopettivat toimintansa 1970-luvulle tultaessa ja mylly ja saha lopettivat toimintansa 1980-luvulle tultaessa. Kylän elämä oli kaiken kaikkiaan hiljentynyt ja vakituisten asukkaiden määrä laskenut.

Kylän menneisyys ei kuitenkaan unohtunut ja sitä tietoisesti halutaan kylällä vaalia ja pitää esillä. Pihlajakosken kyläyhdistys kustansi kylän historiasta kertovan kyläkirjan⁹⁹. Kylän identiteettiin merkittävästi vaikuttaneen sahan vanha raami pystytettiin kylän satamaan muistomerkiksi kesällä 2003¹⁰⁰. Riikosen mukaan onkin mahdollista, että ”alueelle merkityksen antaneista symboleista tai instituutioista osa jää elämään ikään kuin muistomerkkeinä menneestä identiteetistä ja asemasta osana aluejärjestelmää. Deinstitutionalisoitumisen kohteena ollut alue on löydettävissä dokumentoituna sitä koskevista erityyppisistä teksteistä ja muistinvaraisena kuvana sen asukkaiden mielestä.”¹⁰¹ Menneen ajan Pihlajakoski muistinvaraisena alueena onkin löydettävissä käytössäni olevista asiakirjoista ja kylähistoriapiiriin osallistuneiden muistikuvista.

⁹⁸ *Pihlajakosken kaupat.*

⁹⁹ Gyllén 2003.

¹⁰⁰ Gyllén 2003, s.84.

¹⁰¹ Riikonen 1997, s.185.

3.4 Pihlajajoki nimistössä ja kartalla

*”Tiessä on silta, ja sillan ali virtaa joki, Pihlajajoki, mitä nimeä minä en alakoululaisena ollut kuullut, mutta Areniuksen Helvi tiesi, vaikka asui kauempana. Siinä kuului kosken kohina, ja vettä virtasi väliin enemmän ja väliin vähemmän.”*¹⁰²

Joki, kosket, saha ja mylly näkyvät Pihlajakosken kylän nimistössä. Sahan ja myllyn mukaan on nimetty paikkoja, ja nimitykset ovat saaneet virallisen nimen aseman. Tämän lisäksi kyläläiset kutsuvat ja nimeävät paikkoja sahan ja myllyn avulla puhekielessä. Kyläläisten kielenkäytössä ovat sekaisin viralliset paikkojen nimet ja kyläläisten itse keksimät nimitykset. Terhi Ainialan mukaan tällainen yleinen käytäntö sekoittaa viralliset ja epäviralliset paikkojen nimitykset muodostaa nimistön, jolla paikoista puhutaan luontevasti arjessa¹⁰³.

Nimistöntutkimusta on käytetty historian tutkimuksessa apuna erityisesti Suomen rautakauden ja keskiajan asutushistoriaa tutkittaessa. Historiantutkijat ja arkeologit tukeutuivat nimistöntutkimukseen perehtyneiden filologien asiantuntemukseen nimien alkuperää ja niiden sisältämää informaatiota arvioidessaan.¹⁰⁴ Pentti Virrankoski määrittelee nimet historian tutkimuksen lähteenä yhdeksi muistitiedon lajiksi. Nimistö on usein sukupolvelta toiselle kulkeutunutta perimätietoa ja nimien sisältämää informaatiota arvioidessa tulee lähdekriittisesti huomioida, että nimen syntymisestä ei voida vetää yksiselitteisiä johtopäätöksiä. Nimen syntymisen ajankohtaa on vaikea selvittää sen muistitiedollisen luonteen vuoksi eikä nimen merkitystä pidä yksinkertaistaa.¹⁰⁵

Myös Eero Kiviniemi muistuttaa artikkelissaan ”Paikannimistö systeeminä”, ettei nimistä voida tehdä suoraan johtopäätöksiä siitä, mitä paikalla on ollut tai tapahtunut.¹⁰⁶ Muistitietoaineistona nimistö poikkeaa Virrankosken mukaan muusta muistitietoaineistosta kahdella tapaa. Ensinnäkin nimillä on ollut tärkeä käytännön tehtävä henkilöiden ja paikkojen identifioinnissa. Tämän vuoksi ne säilyttävät paremmin tarkan muotonsa pitkän ajan kuluessa kuin muu muistitieto. Toisaalta nimien välittämä informaatio on lakonista. Nimissä tieto tiivistyy usein vain yhteen sanaan, jotka tosin usein ovat yhdyssanoja. Yhdyssanoissa jälkimmäinen osa on vielä yleensä apellatiivi eli

¹⁰² Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina.

¹⁰³ Ainiala 2005, s.8.

¹⁰⁴ Virrankoski 1978 a. s.7.

¹⁰⁵ Virrankoski 1978 b. s.12.

¹⁰⁶ Kiviniemi 1978, s.80.

yleisnimi¹⁰⁷, jolloin se hyödyttää tutkimusta vasta filologian ryhmittelevän ja analysoivan tutkimustyön ansiosta.¹⁰⁸ Terhi Ainialan mukaan paikannimet eli toponyymit koostuvat suomen kielessä yleensä kahdesta osasta, esim. Pihlajakoski, jossa on ensin erisnimi eli propri ja yleisnimi eli apellatiivi. Proprin tehtävä nimessä on yksilöidä kohteensa erottamalla se muista samanlaisista (- koskista), kun taas apellatiivit taas ovat nimenomaan luokittelevia ilmauksia. Toponyymien tehtävä kokonaisuutena on nimenomaan yksilöinti.¹⁰⁹

Filologit ja historiantutkijat ovat selvittäneet yleisiä periaatteita nimien muodostumisesta ja nimeämisen tavoista. Ensinnäkin paikannimet sisältävät usein taloudellisten olojen historiaa ja luonnontieteellistä informaatioita kyseisestä alueesta. Usein nimeen sisältyy esimerkiksi alueella ennen esiintyneen suurriistan nimiä tai rannikonmuodosta tai vesistöalueen oloista kertovia nimiä. Sekä henkilönimissä, että paikannimissä on runsaasti nimityksiä, jotka valaisevat alueen elinkeinojen historiaa. Erityisesti paikannimet ovat usein kertoneet jostain käytännön elämässä tärkeästä ja hyödyllisestä kyseisestä paikasta.¹¹⁰

Niin sahan ja myllyn, kuin koko kylänkin olemassaoloon ovat vaikuttaneet Pihlajajoessa olevat kosket. Pihlajajoen ja koskien merkityksestä kertoo niiden näkyminen kylän nimessä. Pihlajakoskinimitys on annettu kylälle 1930-luvulla, koska aiempi nimi Pihlajalahti oli jo Suomessa toisen postiaseman nimenä¹¹¹. Kylän ensimmäinen talo, Pihlajalahti, perustettiin nimenomaan edulliselle paikalle Pihlajajoen suulle Päijänteen rantaan ja alemman koskikohdan partaalle. Perimätiedon mukaan jo 1600-luvulta lähtien Pihlajalahden talolla on ollut alemmassa koskessa mylly. Varsinaisen Pihlajakosken muut talot ovat myöhemmin itsenäistyneet Pihlajalahden talon torpista. Pihlajalahden talo nimettiin viereisen Päijänteen lahden mukaan. Pihlajalahden talon ympärille syntyneitä kylää kutsuttiin talon nimellä. Myöhemmin Pihlajalahden talon nimi muutettiin Seppäläksi asukkaidensa sepäntaitojen mukaan ja Pihlajalahden kylä muuttui Pihlajakoskeksi. Päijänteen lahti on edelleen Pihlajalahti. Tosin puhekielessä, kylähistoriapiirin kirjoitelmissa ja ennen 1930-luvun nimenmuutosta perustettujen järjestöjen nimissä Pihlajalahti-nimi esiintyy vieläkin. Esimerkiksi kylän työväenyhdistys on nimeltään Kuhmoisten Pihlajalahden

¹⁰⁷ Ainiala 1997, s.15.

¹⁰⁸ Virrankoski 1978 b. s.12–13.

¹⁰⁹ Ainiala 1997, s.15–16.

¹¹⁰ Virrankoski 1978 b. s.10–18.

¹¹¹ Gyllén 2003, s.7.

Työväenyhdistys (perustettu 1907)¹¹² ja nuorisoseura on Pihlajalahden nuorisoseura (perustettu 1916)¹¹³.

Pihlajakosken tavoin Inkeri Ahveniston tutkima Verlan kylä, myöhemmin tehdasyhdyskunta, syntyi nimenomaan koskien ääreen. Verlassa, toisin kuin Pihlajakoskella, asutusta ei aluksi syntynyt joen äärelle, sillä kallioinen maaperä ei ollut maanviljelylle suotuisaa. Vasta teollisuuden syntymisen myötä tehtaan työväelle muodostui asutusta koskien ympäristöön. Ennen teollisuuden valjastettua Verlankosken lähtien 1870-luvulla perustetusta hiomosta, koski oli antoisaa kalastusvesistöä ja koskessa oli useampiakin myllyjä.¹¹⁴

Pihlajakoskella koskista on saanut nimensä myös yksi kylän taloista. Ylemmän koskikohdan lähettyville perustettu Koskelan torppa itsenäistyi Pihlajalahden talosta 1700-luvulla. Koskelan tila jaettiin myöhemmin perillisten kesken kahtia. Verkkala-Koskelan talo sijaitsee toisella puolella Pihlajajokea kuin Koskela. Hieman ylemmästä koskesta yläjuoksuun joen ylittää silta, jota pitkin kulki tie kirkonkylältä Pihlajakoskelle. Sillan kupeessa joen rannalla on sijainnut kaksi rakennusta, jotka on nimetty kosken mukaan. Koskenkorvasta ja Koskenrannasta on nykypäivänä pystyssä enää Koskenkorva. Anni Suomalaisen synnyinmökki Koskenranta paloi 1970-luvun lopulla¹¹⁵.

Anni Suomalaisen mukaan 1800-luvulla rakennetut Koskenkorva ja Koskenranta ovat olleet sahan työmiesten asuntona, taukotupana ja saunana. Sitten talot siirtyivät omistajalta toiselle asuinrakennuksina¹¹⁶. Alueeseen vanhan Koskelan talon ympärillä Pihlajajoelle asti muistelijat viittaavat termein ”*Koskelanpää*”¹¹⁷ ja ”*Koskelan mutka*”¹¹⁸. Tämä alue on ollut hieman syrjemässä kylän keskustasta, jossa sijaitsivat kaupat, koulu, mylly ja laivalaituri. Siksi on luonnollista, että alueelle on kyläläisten kielenkäyttöön syntynyt oma nimityksensä. Koskelan talo ja sahan läheisyys ovat antaneet tälle osalle kylää oman leimansa.¹¹⁹

¹¹² *Kuhmoisten Pihlajalahden työväenyhdistys.*

¹¹³ *Pihlajalahden nuorisoseuran 70- vuotishistoriikki.*

¹¹⁴ Ahvenisto 2008, s.56–64.

¹¹⁵ ”*Näen kasvot läheisimmät...* ”.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina.*

¹¹⁸ ”*Näen kasvot läheisimmät...* ”.

¹¹⁹ Kts. Liite 1.

Koskelan päässä kylää sijaitsee myös ranta-alue, joka on nimetty myllyn, tai oikeammin myllymatkojen mukaan, vaikka itse mylly sijaitsee kylän keskustassa.

”Salosen luota menee polku Myllyniemeen, joka on ollut aikoinaan ns. myllyrantana. Sinne peltolankyläläiset ovat veneillä tuoneet viljasäkkinsä myllyyn vietäviksi. Myllyniemessä on ollut myös pesutupa, ja paikka on ollut suosittu uimaranta.”¹²⁰

Myllyniemi -nimitys on syntynyt aluksi puhekielessä ilmaisemaan paikkaa, johon Iso-Pihlajajärveä pitkin myllymatkaansa tehneet ulkopaikkakuntalaiset ovat rantautuneet. Nimitys on vakiintunut käyttöön ja 2000-luvulla, kun Pihlajakoskella on tarkennettu teiden nimistöä, Myllyniemeen kulkeva tie nimettiin virallisesti Myllyniemenkujaksi.

Sahan ympäristöä kutsutaan muutamissa kirjoitelmissa Sahanmäeksi. Sahanmäki -nimitys on jäänyt epävirallisemmaksi nimitykseksi kuin Myllyniemi. Nimitys lienee syntynyt jo ns. isosahan aikaan, jolloin sahan rakennukset, tuoksut ja äänet valtasivat ”Koskelanmutkan” ja kylän keskustan välisen alueen. Saha on antanut kylälle aikoinaan voimakkaan leimansa, mutta sahaustoiminnan kutistuessa 1900-luvulla isäntien yhteisyritykseksi, sahan status kylällä marginalisoitui. Saha ei ollut enää yhtä erityinen ja edistysellinen, kuin loviisalaisten liikemiesten omistama vientisaha oli ollut. 1900-luvulla eläneiden kyläläisten kielenkäyttöön ei ole vakiintunut sahaan viittaavia nimityksiä. Isosahan suuremmasta merkityksestä kyläläisten silmissä kertoo myös se, että muistelmissa usein viitataan nimenomaan isosahaan, vaikkei itse olla edes eletty isosahan aikaan.

Vappu Åhman on piirtänyt kylähistoriapiiriä varten kartan kylästä 1930–1940-luvun Pihlajakoskesta.¹²¹ Kartta perustuu kylähistoriapiiriläisten muistikuviin kylästä. Moxin kaupan näkyminen kartalla viittaa aikaan ennen vuotta 1938, mutta kartta sisältää päällekkäisiä piirteitä eri vuosilta, eikä sellaisenaan kuvasta täysin tilannetta minään tietynä vuonna. Kuten Olavi Karttusen Penttilästä piirtämässä kartassa¹²², myös Vappu Åhmanin Pihlajakosken kartassa aika on kerrostunut. Karttaa tutkimalla kylä avautuu meille sellaisena kuin kyläläiset sen näkevät ja muistavat, ei absoluuttisena rekonstruktiona menneestä. Tästä syystä tutkittaessa kyläläisten mielikuvia 1900-luvun Pihlajakoskesta, piirretty kartta on tutkijalle osuva ja arvokas lähde¹²³.

¹²⁰ ”Näen kasvot läheisimmät...”.

¹²¹ Liite 1.

¹²² Kortelainen 2008, s.152.

¹²³ Kts. Ahvenainen 2008, s.72 & Kortelainen 2008, s.151–159.

Karttaan on piirretty kylän keskeiset tiet, polut, talot, kaupat, koulu, sillat ja joitakin ns. julkisia rakennuksia. Kartta on kuvattuna normaaleihin ilmansuuntiin asetettuna pohjoinen kartan ylhäällä ja etelä alhaalla. Kartta kuvaa hyvin kylän sijoittumista kahden vesistön muodostaman kannaksen väliin. Idässä kylää rajaa Päijänteen Pihlajalahti ja lännessä Iso-Pihlajajärvi, joka karttaan on nimetty puhekielisesti vain Pihlajajärveksi. Kirjoitelmissa ja nykyäänkin puhekielessä järvestä käytetään usein pelkistettyä nimitystä Pihlajajärvi. Pieni-Pihlajajärvi sijaitsee Iso-Pihlajajärven kylän vastakkaisessa päädyssä vajaa kymmenen kilometrin päässä Pihlajakosken kylältä.

Kartasta kuvastuu konkreettisesti Pihlajajoen keskeisyys kylän ”sydämenä”. Kartta havainnollistaa, kuinka kylä on rakentunut joen ympärille. Talot ja päätiet myötäilevät joen suuntaa itä-länsi suunnassa. Joki on kuvattu keskelle kuvaa lähelle alareunaa. Kylä ikään kuin kartalla näyttäisi rakentuvan joen päälle. Kylän varsinainen keskus, jossa ovat kaupat ja koulu, sijaitsee joen pohjoispuolella. Kylän raitti, jonka ympärillä keskustan rakennukset ovat, kulkee joen suuntaisesti. Saha- ja myllyrakennus ovat molemmat kuvattuna suurina rakennuksina joen varrella. Molemmat rakennukset on kuvattu välittömän lähiympäristön muita rakennuksia suurempina. Myllyn pihapiiriin on vielä erikseen piirretty ja nimetty myllärin asuinrakennus. Kartta kuvastaa, kuinka saha, mylly ja myllärin tupakin on koettu kylän kollektiiviseksi omaisuudeksi, osaksi yhteistä elämänpiiriä.

4 Lapsuusmuistojen saha ja mylly

4.1 Lapsuusmuistot osana muistelmia

Tässä pääluvussa tarkastelen kylähistoriapiiriläisten sahaan ja myllyyn liittämiä lapsuusmuistoja. Lapsuudessa jo 1900-luvulla keskeisellä sijalla ovat olleet leikit. Vaikka lapset Pihlajakosken kaltaisessa agraariyhteisössä ovat osallistuneet talon töihin ja kotiaskareisiin, toimineet juoksupoikina ja puutöissä metsässä, aikaa leikeille on löytynyt. Monet muistelevat erilaisia askareita, töitä ja koulunkäyntiä lapsuudessaan, mutta myös leikit ovat saaneet roolinsa muistoissa. Pihlajajoen ympäristö on kylän lapsille tuttua niin askareissa kuin leikeissäkin.

Pirjo Korkiakangas on tutkinut lapsuusmuistoja agraariyhteisössä muistelmien avulla. Hän on jakanut tarkastelemansa lapsuusmuistot kahteen ryhmään, työntekoon ja leikkeihin liittyviin muistoihin. Lapsuusmuistoja tutkiessa on otettava huomioon, että lapsuudesta kertovat muistot heijastavat kertojan kahden aikakauden käsityksiä ja tulkintoja omasta elämästään. Lapsuutta muistellessamme pyrimme luomaan merkityksellisiä tarinoita ja etenkin omaelämäkerrallisissa kertomuksissa tulkitsemaan lapsuuden tapahtumien kautta itseämme persoonana ja elämäämme merkityksellisenä tapahtumaketjuna. Menneisyydessä tapahtuneen muiston lisäksi kertomaamme muistoon vaikuttaa muisteluhetken aikainen lapsuuskäsityksemme ja ympäristön ja vallitsevan sosiaalisen kulttuurin näkemykset ja painotukset. Myös se, mihin tarkoitukseen ja millaisessa sosiaalisessa tilanteessa muistoa käsitellään ja esitellään, vaikuttaa siihen mitä lapsuudesta muistamme ja miten muiston muotoilemme.¹²⁴

Korkiakangas puhuu kahdentyyppisestä muistista, jotka yhdessä luovat kerronnallisen muiston. Ensinnäkin generinen muisti sisältää kollektiivisen muistin aineksen; yhteisesti jaetut käsitykset ja abstraktit tietorakenteet ympäristöstä, historiasta, arvoista ym., jotka sisäistettyämme koemme ne osaksi omia henkilökohtaisia kokemuksia. Nämä henkilökohtaiset tapahtumat ovat osa episodista muistia. Episodin muisti koostuu muistoista, jotka sisältävät tapahtuman, jolla on alku ja loppu.¹²⁵

¹²⁴ Korkiakangas 1996, s.11.

¹²⁵ Korkiakangas 1996, s.16–17.

Pihlajakoskelaisen Anni Suomalaisen kertomassa lapsuusmuistossa tulee selvästi esille muistin kaksi ”tasoa”.

”Seison alkukesästä Pihlajajoen rannalla inkeriläispoika Pekan kanssa. Tästä joesta saha ja mylly ovat aikoinaan saaneet voimansa. Myös tukin uitossa keväisin joella oli tärkeä merkitys. Siitä kohdasta, jossa seisomme Pekan kanssa, on padolle noin 50 metriä. Joessa oli kivi, jonka päälle Pekka hyppeli useita kertoja – kehottaen minuakin hyppäämään. Mutta minä en uskaltanut. Kuinka ollakaan, Pekan jatkaessa hyppimistään, kivi pyörähti ja pyöräytti samalla Pekan voimakkaasti virtaavaan jokeen. ”¹²⁶

Episodinen muisti sisälsi muiston tapahtumasta, jonka Anni koki Pekan kanssa sahan padon luona. Kun Anni luo muistostaan merkityksellisen, kontekstiin sidotun johdonmukaisen ja mielestään mahdollisimman tarkan ja kuvailevan kertomuksen, muistoon liittyy aineksia generisestä muistista. Viittaukset myllyn ja sahan voimansaantiin, tukinuittoon ja Pekan aiempiin hyppelykertoihin eivät välttämättä ole Annin omia henkilökohtaisia kokemusmuistoja, vaan ne perustuvat sille kollektiiviselle, generiselle muistille, jonka muistelijä on ympäristöstään omaksunut. Kyse on samasta ajan kerrostuneisuudesta muistelussa, jota käsitelin luvussa 4.1 Ajan kerrostuneisuus sahalla ja myllyllä. Tuolloin tarkastelun kohteena oli kylän maantieteellinen hahmottaminen ja käsitteellistäminen.

Toinen tapa lähestyä erilaista muistoainesta on eritellä episodisen muistin ympärille sitä laajempi omaelämäkerrallinen muisti ja sisällöltään suppeammat, mutta ehkä sitäkin voimakkaammat eloisa ja välähdyksenomaiset muistot. Omaelämäkerrallinen muisti sisältää henkilökohtaisesti tärkeitä tiedot ja itse koetut tunteet ja minäkuvan ainekset ja omassa elinympäristössä jatkuvasti toistuvat tapahtumat. Episodinen muisti taas sisältää, kuten edellä on kerrottu, henkilökohtaisesti koettujen tapahtumien muistot. Muistoihin liittyy vahva tunne niiden todellisuudesta. Näiden muistojen avulla määrittelimme minuutemme, rakennamme eheää minäkuvaa. Niistä kertomalla ja jakamalla määrittelimme myös kuulijalle, keitä me olemme. Lapsuusmuistelun funktiona on usein minäkuvan rakentaminen tai uudelleenarviointi.¹²⁷ Kollektiivisessa muistelussa, jota Pihlajakosken kylähistoriapiiri edustaa, kyse on me-identiteetin määrittämisestä hahmottamalla yhteisön jäsenten kokemuksia. Millainen minun lapsuuteni ja minäkuvan kehitykseni juuri tässä yhteisössä on ollut?

¹²⁶ Enkeleitä- onko heitä?!

¹²⁷ Korkiakangas 1996, s.26–27.

Miten tämän yhteisön puitteet, historia, arvot ja ihmiset ovat vaikuttaneet siihen, millainen maailmankuva, elämäkatsomus ja minäkuva minulle on kehittynyt. Miten minä olen kokenut yhteisössä tapahtuneet muutokset ja millainen rooli minulla tässä yhteisössä on?

Eloisat ja välähdyksenomaiset muistot taas sisältävät jonkin yllättävän, usein julkisen tapahtuman, kuten onnettomuudet tai ”läheltä piti” - tilanteet. Kansallisesti merkittävät tapahtumat, kuten vaikka valtion päämiehen murha, syntymät, kuolemat tai puolison ensimmäinen tapaaminen ovat tapahtumia, jotka välähdyksenomaisesti painuvat mieleen ja nousevat esiin muistoja muistellessa. Eloisia muistoja synnyttävät myös tilanteet, jossa henkilö on kokenut voimakasta pelkoa, vaaranuhkaa tai ahdistusta tai positiivisessa mielessä suuret itsetyytyväisyydentunteet jotakin merkittävää saavuttaessa. Näihin välähdyksenomaisiin muistoihin liittyy voimakkaita tunteita ja muistoissa muistuvat nimenomaan elävästi esille nämä tunteet.¹²⁸

4.2 Vaarallinen leikkipaikka

Taloudellisesti merkityksellisen asemansa lisäksi Pihlajajoki ja sen kosket ovat näyttäneet houkuttelevina leikkipaikkoina kylän lapsille. Erityisesti sahan ympäristö ja tukkien uittoa varten rakennettu uittoränni ovat kiehtoneet lapsia. Kiehtovuutta on ehkä lisännyt paikkojen vaarallisuus ja niihin liittyneet aikuisten kiellot. Sahan luona leikkineet muistelijat tuovat esille, että tiesivät leikkivänsä kielletyllä alueella. Jo aiemmin muutama otteeseen esiintuomani Anni Suomalaisen muisto sahan padolta, jossa inkeriläispoika Pekka putoaa koskeen kuvaa leikkiä kielletyllä sahan alueella. Muistoon liittyy selvästi opettavainen ja jälkikäteen ymmärtävä näkökulma. Lapset tiesivät leikkivänsä ilman lupaa kielletyllä ja vaarallisella, mutta niin kiehtovalla ja hausalla leikkipaikalla. Kuin opetuksiksi mieleen on jäänyt kuinka leikeissä käy huonosti ja syntyy vakava vaara tilanne. Pekka putoaa kiveltä koskeen ja katoaa näkyvistä.

”Kova virta vei Pekkaa vauhdilla patoa kohti. Katselin niin kauan, kunnes hän katosi näkyvistä. Kotiin tultuani olin vaan seisonut oven pielessä puhumattomana. Pelkäsin, sillä rantaan meno yksin oli piiskan uhalla kielletty. Tinkaamisen jälkeen äiti oli saanut minulta selville, että Pekka oli pudonnut jokeen.”¹²⁹

¹²⁸ Korkiakangas 1996, s.27.

¹²⁹ Enkeleitä - onko heitä?!

Muistossa kuvailtiin dramaattisia hetkiä, joiden seurauksena sahuri nosti pojan kuivalle maalle ja osasi antaa tekohengitystäkin. Loppujen lopuksi tässä kielletyssä leikissä kaikki päättyi hyvin ja tapahtuma nähtiin opetuksena.

”Koitti seuraava päivä, ja Pekka oli leikeissä mukana aivan kuin mitään erikoista ei olisi hänelle edellisenä päivänä tapahtunutkaan. Ja minäkin säästyin piiskalta, vaikka olinkin omin lupineni Pekan kanssa joen rantaan mennyt.”¹³⁰

Pirjo Korkiakangas on tutkimuksessaan havainnut, että lapsuusmuistoissa kielletyt leikit saavat oman roolinsa. Hänen toteuttamassaan haastatteluihin ja kyselyihin perustuvassa tutkimuksessa kielletyt leikit liittyivät usein vaarallisiin aineisiin ja paikkoihin tai paheksuttaviin asioihin, kuten kortinpeluu, seksi ja häiriökäyttäytyminen, esimerkiksi metelöiminen ja kiroilu. Vaaroiksi vastaajat olivat useimmiten kertoneet veden eli järvien ja jokien rannat ja toisaalta veden vastaparina tulen eli esimerkiksi erilaiset tulitikkuleikit ja räjähdäinekoikeilut.¹³¹

Tutkimissani muistelmakirjoituksissa sahan alue mainitaan lapsilta kielletyksi alueeksi. Samoin muutamat mainitsevat, että Pihlajajoen rantaan ei saanut mennä leikkimään. Leikkejä muistellessa joki on kuitenkin keskeisessä roolissa. Jos olisin lähestynyt tutkimuskohdetta haastattelemalla tai kyselylomakkeella ja olisin kysynyt erityisesti kielletyistä leikeistä tai sahaan ja myllyyn liittyvistä lapsuusmuistoista, olisin varmasti saanut laajemman kirjon kiellettyjä leikkipaikkoja ja sahaan ja myllyyn liittyviä muistoja. Vapaasti kirjoitetut muistelmat poikkeavat suuresti kysely- tai haastattelututkimuksesta, jossa tutkija spesifioi kysymyksen ja ohjaa muistelijaa muistelemaan tarkasti tiettyä aihetta. Toisaalta voisi ajatella, että vapaasti kirjoitetut muistelmat paljastavat tutkijalle muistelijan voimakkaimmat lapsuusmuistot, koska tutkija ei puutu eikä ohjaa muistelijan huomiota muisteluprosessissa. Näin ollen muisteltuun aineistoon tulee myös suhtautua eri lailla. Aineistot eivät ole keskenään suoraan verrannollisia tutkijan erilaisen roolin vuoksi.

¹³⁰ *Enkeleitä – onko heitä?!*

¹³¹ Korkiakangas 1996, s.258–267.

Eeva Aaltonen muistaa, kuinka sahan alue kiehtoi häntä lapsena kielloista huolimatta niin paljon, että hän oli valmis uhmaamaan aikuisten kieltoja.

”Kuulo- ja melkein näkömatkan päässä joen varrella oli Pihlajakosken saha, josta keväisin nenä tavoitti pihkan tuoksun ja kuului lautojen läiske. Kyllähän me sinne kielloista huolimatta usein kipasimme katsomaan miten terävähampainen kuljetin sieppasi puun mukaansa ja toisesta päästä tuli lautoja tai lankkuja riippuen siitä miten leveällä terät olivat.”¹³²

Saha on näyttänyt Eevalle ja hänen ystävälleen/ystävillään tuoksu- ja äänimaailmaltaan kiinnostavalta ja erikoiselta. Suuresta kiinnostuksesta kertoo myös se, että Eeva on ollut jonkin verran perillä lautojen valmistuksen mekaniikasta.

Joki ja siellä keväisin harjoitettu tukin uitto on ollut kylän lapsille vuosittainen kiinnostava tapahtuma, jota on pyritty seuraamaan mahdollisimman läheltä, jälleen kielloista huolimatta.

”Keväisin tukit ’huilasivat’ jokea alas ja tukkilaisten huudot kaikuivat. Kaukaa sai katsoa, mutta lähelle ei saanut mennä.”¹³³

”Noihin kouluaikeihin ja myöhemminkin uitettiin Pihlajakoskessa vielä tukkeja. Nummelinin poikien kanssa seurasimme uittoa hyvinkin tarkasti. Kerran saimme päähämme, että tuosta tukkirännistä olisi kiva laskea. Ryhdyimme tuumasta toimeen ja täytimme kangassäkkejä pahnolla. Padolla sitten tuumattiin, miten lasku suoritettaisiin. Asia ratkaistiin siten, että yksi meistä aina vartioi, ettei tukkeja pääsisi sekaan ja laskijan päälle. Ei muuta kun laskemaan! Hyvin meni, mitä nyt housut kastuivat. Tämä uitto tapahtui lämpimän veden aikaan.”¹³⁴

Myös Nummelinin Martti muistelee lapsuuteensa liittynyttä rännilaskua.

”Koskella oleva tukkiränni olikin niin pienten kuin isojenkin huvi. Olkipussin päälle istumaan, vettä sen verran, että pussilla lasku onnistui. Sitä jaksoi tehdä aina, kun oma vuoro tuli.”¹³⁵

¹³² Nuo onnelliset päivät lapsuuden.

¹³³ Nuo onnelliset päivät lapsuuden.

¹³⁴ Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta: laivalaituri ja mylly.

¹³⁵ Noppeja ja poikamaisia kujeita.

Ränninlaskun lisäksi tukinuitto mahdollisti muita miehuuskokeita nuorille pojille:

”Iltaisin piti kokeilla miten juoksu sujui kelluvien tukkien päällä. Jälkikäteen se ’urheilu’ tuntuu vaaralliselta, yksin oli ja olisin voinut tukkien väliin pudotessa lyödä pääni ja hukkaa, että vaarallista.”¹³⁶

Korkiakankaan mukaan tyttöjen ja poikien leikkipaikoissa on havaittavissa tutkimusotteessaan selviä eroja. Tytöt rakentavat leikkinsä mieluummin turvalliseen ja ”pieneen” paikkaan, kun taas pojat ovat leikeissään liikkuvampia ja seikkailullisuus on osa leikin luonnetta. Korkiakankaan mukaan leikkipaikkojen ja leikkien erilaisuus heijastaa aikuisten elämän erilaisia sukupuolirooleja arki- ja työelämässä. Tytöt perinteisesti leikkivät koti- ja hoivausleikkejä, kun taas pojat urheilevat ja kisailevat keskenään ja mittailevat itseään uhkarohkeilla tempauksilla, kuten Jaakko ja Nummelinin pojat yllä olevassa lainauksessa.¹³⁷

4.3 Myllymatkalla

Myllymatkat ovat keskeinen osa agraaria elämänmuotoa. Myllymatkoja on perinteisesti Suomessa taitettu jalan, veneellä ja hevoskyydillä, talvisin reellä ja kesäisin kärryllä.¹³⁸ Myös Pihlajakosken myllyn asiakkaat kulkivat myllylle kaikin edellä mainituin keinoin. Veneellä Pihlajakosken myllylle kuljettiin Iso-Pihlajajärveä pitkin Peltolankylältä myllyniemeen ja Päijänteen vastarannalta Luhangasta ja Sysmästä asti. Asiakkaat läheltä ja kaukaa olivat myllyn elinehto ja Pekka Nummelin muisteleekin, että myllyllä asioinnista pyrittiin tekemään asiakkaille mahdollisimman vaivatonta ja mukavaa. Isänsä Paavo Nummelinin tultua uuden myllyn mylläriksi parannettiin myllymatkojen logistiikkaa pienin elein.

”Siihen aikaan Peltolankylältä oli monesti kuljettu jauhatusasioissa Arvajalle, siellä kun oli hyvä mylly. Mutta nyt alkoivat myllykuormat kulkea talviaikoina Pihlajajärven viittatiellä Pihlajakosken suuntaan. Ja myllymiesten palvelua pyrittiin kaikin keinoin parantamaan: muun muassa hevospuomit uusittiin, uudet käsirattaat hankittiin ja entisen meijerin laituri kunnostettiin säkkilaituriksi. Myllykokous päätti lisäksi, että

¹³⁶ ”Kun elämä maistu puulle”

¹³⁷ Korkiakangas 1996, s.281–294.

¹³⁸ Korhonen 1993, s.94–95.

Päijänteeltä tuleville asiakkaille rakennetaan 'rillitie' jokirannasta myllylle. Mutta tämä suunnitelma ei kuitenkaan koskaan toteutunut."¹³⁹

Oman kylän ja lähikylien taloista kuljettiin myllymatkoilla hevosella. Anni Suomalainen muistelee, että *"pihalla puomissa saattoi odotella useampikin 'polle' kotiinlähtöä"*¹⁴⁰. Myös Kyllikki Raivonen kertoo hevoskyydin olleen tärkein kulkuväline Pihlajakoskella nuoruudessaan.

"Jos kylään kuuluivat lehmät, olivat tärkeitä myös hevoset. Talossa niitä oli useita, mutta melkein jokaisella pikkutilallakin oli yksi hevonen. Se oli tärkeä työväline. Hevosella tehtiin peltotyöt, ajettiin kirkkoreissut sekä asioilla ja myllyssä ja meijerissä käynnit."¹⁴¹

Viljo Raivosen lapsuusmuistoja koskevassa kirjoitelmassa myllymatkat tulevat esille Viljon muistellessa lapsuutensa ajan tieyhteyksiä kotikylänsä Kärpänkylän ja Pihlajakosken välillä.

"Talvisin kylältämme oli paremmat tieyhteydet. Kotini ohitse kulki talvitie, jota pitkin kuljettiin runsaasti erilaista puutavaraa ja tietä käyttivät myös myllyssä kävijät."¹⁴²

Teppo Korhonen, joka on tutkinut suomalaista vesimyllyperinnettä lähinnä kainuulaisen myllyperinteen näkökulmasta, kertoo myllyihin liittyneen paljon taikauskaisia perinteitä ja käytäntöjä. Myllyjen yhteydessä on usein ollut myllysauna ja myllysaunassa taas asunut myllytonttu, jonka tehtävänä on ollut suojella myllyä. Myllytonttu esimerkiksi herätti väsyneen myllymiehen varpaasta nipistämällä, jotta vahinkoa ei sattuisi. Myllytontun lisäksi Suomessa tunnetaan tarinoita myllyä vartioivasta paholaisesta. Taikauskoihin tarinoihin liittyi myös kristillisiä käsityksiä. Kirkon periaatteiden mukaan sunnuntai tuli pyhittää lepopäiväksi ja yleisesti myllyillä vältettiin jauhamista sunnuntaisin. Kansanperinteen tarinoiden mukaan myllyn paholainen saattoi puuttua myllyn toimintaan, mikäli sitä käytettiin kiellettyinä aikana. Korhosen mukaan piru- ja paholaisjutut kuuluvat läntisen Suomen keskiaikaiseen kulttuuriperinteeseen ja myllytontut itäiseen.¹⁴³ Piruista ja tontuista kertovat tarinat ovat suomalaisessa kansanperinteessä luokiteltu uskomustarinoiksi, joiden tehtävänä on kuvata ihmisen suhdetta yliluonnolliseen. Uskomustarinat

¹³⁹ *Mylly etsii mylläriä.*

¹⁴⁰ *Myllytonttu muistelee.*

¹⁴¹ *"Aika aikaa kutakin..."*

¹⁴² *Lapsuudenmuistoja Pihlajakoskelta.*

¹⁴³ Korhonen 1993, s.97–98.

pohjautuvat yhteisölliseen uskoon ja tarinoissa tapahtumat kuvataan hyvin mutkattomasti ja pelkistetyksi.¹⁴⁴

Pihlajakosken kylähistoriapiirin kirjoitelmissa sisällöllisesti ei ollut viittauksia kansanperinteeseen liittyviin uskomuksiin tontuista tai haltijoista. Ainoastaan Anni Suomalainen tutkielmassaan ”Myllytonttu muistelee” käyttää kerronnallisena apuna myllyihin perinteisesti liitettyä myllytonttua. Tutkielma on yhdistelmä tutkimuskirjallisuudesta poimittuja tietoja myllyistä yleensä, Kuhmoisten kirkonkirjoista etsittyjä tietoja Pihlajakosken mylläreistä ja muutamalta kyläläiseltä kyselyä muistitietoa. Anni päättää tutkielmansa kertomalla saaneensa tutkielman tiedot myllytontulta. Tonttu oli kertonut tietojaan ”myllykosken maisemissa.” Kerrottuaan Annille tutkielmassa esitetyt tiedot...

”...tuo harmaapartainen, ystävällinen vanhus veti vaan ’tarinapussinsa’ nyörit tiukalle ja virkkoi: ’Enempeä tietuu minulta ei tällä kertoa tipu.’ Ja hissutteli hiljalleen takaisin nukkumaan myllyn ylisille, josta sen kuorsauksen voi oikein tarkkakorvainen ohikulkija joskus kuulla.”¹⁴⁵

Vanhat uskomukset saattavat kuitenkin vaikuttaa monien käytäntöjen takana. Teppo Korhosen mukaan myllyt olivat miehisen toiminnan aluetta, jonne naisia ei päästetty. Naisten katsottiin tuovan huonoa onnea. Korhonen arvioi kiellon takana olleen alun perin katolisen kirkon pyrkimys estää mahdollisesti myllyllä tapahtuva salavuoteus ja myllyprostituutio. Joka tapauksessa naisiin liittyneen epäonnen turvin myllyt säilyivät pitkään miesten keskinäisinä kohtauspaikkoina, kunnes sota-aika muutti vakiintuneen käsityksen sukupuolten välisestä työnjaosta myös jauhatusmatkojen suhteen. Korhosen mukaan myllyihin liittyvät uskomukset alkoivat hävitä viimeistään 1950-luvulla modernisaation myötä.¹⁴⁶ Perinteisesti työnjako maaseudulla toteutui niin, että naiset hoitivat kotipiirin askareita sisällä ja omalla pihalla ja pelloilla. Miehillä kuuluivat yleensä toimet ja askareet kodin ulkopuolella, kuten metsätyöt ja myllyreissut. Naimattomat naiset hoitivat usein myös miehille kuuluvia tehtäviä.¹⁴⁷ Ehkä tästä perinteisestä jaosta johtuen naisia on vierastettu myllyllä, sillä he ovat toimineet naisille epänormaalissa roolissa asioidessaan yksin kodin ulkopuolella ja hoitaessaan miehille perinteisesti kuuluvia tehtäviä. Nämä naiset herättivät mahdollista epäluuloa ja paheksuntaa poiketessaan avioavaimon luonnollisesta roolista.

¹⁴⁴ Virtanen 1988, s.191–192.

¹⁴⁵ *Myllytonttu muistelee.*

¹⁴⁶ Korhonen 1993, s.99.

¹⁴⁷ Östman 2004, s.61.

Tutkimissani muistelmissa ei ole kertomuksia, joissa nainen olisi ollut myllymatkalla. Systemaattisesti muistelijat puhuvat myllymiehistä eikä kukaan naismuistelija kerro kokemuksiiaan myllyltä jauhatuksen yhteydessä. Lapset ovat kyllä kuljettaneet jauhosäkkejä myllylle keskenään tai isän seurana.

”Veljeni ja minä saamme ennen kouluun menoamme tehtäväksi viedä jyväsäkin myllyyn. Talosta voimme lainata käsikärryt. Mylläri lupaa jauhosäkin valmiiksi siksi, kunnes tulemme koulusta. - - -

Kun onnistumme siirtämään jauhopussin kärrylle, alkaa varsinainen urakka: kotimatka on nimittäin pelkkää ylämäkeä. Kovin taival on polulla. Puiden paksut, muhkuraiset juuret, kivet ja kuopat kiusaavat koko matkan. Talvella kaikki oli helpompaa, kun polku oli lumen peittämä – ja kulkuneuvona kelkka.”¹⁴⁸

”Opittuani kävelemään ja vartuttuani olin aina isän mukana. Tietä kun ei ollut (Virolahdesta), kauppamatkat sujuivat edelleen veneellä Pihlajakoskelle tai Arvajalle – ja samaten myllymatkat, jotka suuntautuivat lähinnä Pihlajakosken myllylle.”¹⁴⁹

Mylly sijaitsi Pihlajakoskella kylän keskeisimmällä paikalla kauppojen ja laivalaiturin muodostamassa keskiössä. Myllyn tienoilla on liikkunut paljon ihmisiä ja missä ihmisiä on paljon liikkeellä, siellä sattuu ja tapahtuu ja uutiset leviävät. Mylly onkin jäänyt kyläläisille mieleen paikkana, jossa kuulee kylän ja koko valtakunnan ja jopa maailman tapahtumista ja tapaa muita kyläläisiä. Mylläreitä käsittelevässä luvussa tuon esille mylläreihin liittyvien tapahtumien muisteluita. Lyyli Åhmanin mielestä myllyn luona pääsi osalliseksi kylällä sattuvista äkillisistä tapahtumasarjoista.

”Olin kerran noin kymmenvuotiaana siinä mylläriin pihassa; tapahtuihan siinä raitilla aina jotakin näkemistä. Nygrénin Matti oli silloin Forsmanilla hevosmiehenä – ja oli tulossa juuri silloin Oriveden reissulta. Matti hihkui jo kaukana ajaessaan Sepänmäkeä alas. Makasiinin päässä oli jonkun ruukkilaisen hevonen kiinni, pitkät ronkkelit perässä. Matti ajoi railakkaasti suoraan ronkkelin yli, eikä siinä kuinka

¹⁴⁸Vesi vaikuttaa suuria asioita Lahenpohjassakin.

¹⁴⁹Muistojeni Pihlajakoski.

käynyt. Kuorma oli hyvin köytetty. Hevonen oli ruskea virma tamma, ”Lintu” nimeltään. Kauppias itse ajoi oriilla, mikä oli liinikko.”¹⁵⁰

Muisto kuvastaa hyvin muistamisen ja muistelun etenemistä. Muistiin oli tallentunut välähdyksenomainen, eloisa muisto äkillisestä tapahtumasta, jossa onnettomuus oli lähellä. Kun muistelija muistelee ja kertoo tapahtumasta, hän liittää tarinaan muistikuviaan ja muistojaan myös varsinaisen tapahtuman ulkopuolelta. Välähdyksenomainen muisti, episodinen muisti ja elämäkerrallinen muisti antavat aineksensa muiston kerronnalliseen asuun keskenään sekoittuneena. Tässä muistossa mylly toimi ikään kuin kulissina ja kontekstina vaikutti muisto itsessään koskenutkaan myllyä. Kuitenkin muisto kertoo lukijalle myllyn asemasta ja merkityksestä kylän keskellä tapahtumien polttopisteessä.

Pekka Nummelin, joka on mylläri Nummelin vanhin poika, ja asunut lapsuutensa Pihlajakosken myllyllä, muistelee kesällä 1934 myllyn pihapiirissä sattunutta erikoista tapahtumaa. Myllylle oltiin rakentamassa saunaa ja saunanrakentajat Augusti Kangas ja Emil Lahovirta todistivat Nummelinin mukaan erikoisen sattuman. Nummelin kertoo tarinaa värikkäällä kielellä ja kuvailevasti. Tarinan kerronnan tyyli viittaa siihen, että tapahtumaa on kerrottu useaan otteeseen vuosien varrella ja sille on muotoutunut oma tarinallinen juonensa ja piirteensä.

”Tämä tarina alkoi ,kun - - -, keski-ikäinen rouva, oli mennyt istumaan tukkirännin yläpäähän peseytyäkseen siellä. Paikka oli ihana ja suojainen. Mylly ja rännin vieressä kasvaneet pajupensaat antoivat hyvän näkösuojan niin, ettei saunatyömaallekaan näkynyt mitään. Rännissä juosta liritti kesäisen lämmin vesi. Olihan siinä mukava istuskella ilman uimapukua ja aloittaa tuoksu. Mutta -- rouva ei huomannut, kuinka tiiviin padon hänen hyvin kehittynyt ahterinsa muodosti ränniin. Kun vettä oli aikansa kasaantunut hänen selkänsä taakse sen voima tuli lopulta niin suureksi, että -- työntyi ränniin ja alkoi liukua melkoista kyytiä alaspäin. Aluksi hän kirkui ja siunaili ja yritti sitten toppuutella vauhtia käsin ja jaloin rännin laidoista. Lopulta - - oli kätet ja jalat rännin reunoilla napa taivasta kohti, vartalo kauniilla kaarella. Tästä hän taiteili itsensä jaloilleen rännin pohjalle ja konttasi kiireesti ylöspäin.”¹⁵¹

¹⁵⁰ *Kauppan tienoilla ja vähän kauempanakin – tapahtumia Pihlajakoskella.*

¹⁵¹ *Mylly etsii mylläriä.*

Kirjoitelmasta ei selviä, muistaako Pekka Nummelin itse tapahtumaa. Ennen tarinan aloittamista hän kertoo, että sauna rakennettiin kesällä 1934, ja että hänellä itselläänkin on muistikuvia tästä kesästä. Tarinan jälkeen Nummelin viittaa tekstissään tapahtuman silminnäkijöihin, saunan rakentajiin, jotka tapahtuneesta kertoivat juttuja vielä useasti. Näin Pekka jatkaa muistelmaansa: *”Saunan rakentajat olivat telineiltään katselleet tapausta aivan aitiopaikalta. Naurua ja jälkikommentteja riitti pitkäksi aikaa.”* Pekka muistaa vielä sanatarkasti Augusti Kankaan kommentin tapahtumasta: *”Olihan se sellainen näky, ettei oikein olisi iljennyt katsoa, mutta katsomattakaan ei voinut olla.”*¹⁵² Ilmeisesti Pekan muisto tästä tapahtumasta perustuu lähinnä näiden silminnäkijöiden kertomuksiin sattumuksesta.

Jaakko Palomäelle on jäänyt lapsuudestaan mieleen mylly ja jauhatusmatkoilta erityisesti mylläri Nummelinin voimat. Myös myllyn pirtti eli myllärin perheen asuinrakennuksen tupa myllyn pihapiirissä muodostui Jaakolle tutuksi myllärin lasten kautta.

*”Myllärin pirtti oli tuttu jo kouluajoilta. Me kun olimme pitkänmatkalaisia viiden kilometrin takaa, piti kouluun aina lähteä hyvissä ajoin. Myllärin pojat olivat samanikäisiä kuin minä ja sisarukseni, ja usein kulutimme ylimääräistä aikaa heidän kanssaan. Myllärin emäntä Olga Nummelin oli kovin ystävällinen meille, ja monesti saimme jotakin hyvää suuhunpantavaa. Lämmöllä muistan myllärin emännän hyvää pullaa.”*¹⁵³

Jos Pihlajakoskelle on tultu myllymatkalle myös pitkän matkan päästä, on Pihlajakoskelta myös lähdetty myllyyn kauemmas. Kyllikki Ylä-Närvä kertoo Närvän talon arkielämästä kertovassa jutussaan, kuinka Närvästä käytiin vehnämyllyssä muualla kuin Pihlajakosken myllyllä:

*”Kaupasta ostettiin kahvi, sokeri, suola, hiiva ym. Myös vehnäjauhot siihen asti, kunnes niitä saatiin omasta viljasta. Vehnämyllyssä käytiin kesällä laivalla Vääksyssä tai Lahdessa Oululaisen myllyssä. Talvella käytiin hevosella jäätä pitkin Sysmän vehnämyllyssä.”*¹⁵⁴

¹⁵² Mylly etsii mylläriä.

¹⁵³ Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta: laivalaituri ja mylly.

¹⁵⁴ Arkiruokaa.

5 Myllyyn ja sahaan liitetyt henkilöt

5.1 Myllärit

Kartoittaessani muistelukirjoituksista myllyyn ja sahaan liittyviä muistoja ja viittauksia, havaitsin, että monet kertomukset ja kuvailut liittyvät lähinnä myllyllä työskennelleisiin henkilöihin eli mylläreihin. Pihlajakosken myllyn mylläri on ollut kylällä keskeinen henkilö. Hänen kanssaan ovat asioineet niin kylän maanomistajat ja vuokramaan viljelijät, jotka jauhattivat viljansa myllyssä, kuin ulkopaikkakuntalaisetkin myllyvieraat. Pekka Nummelinin mukaan Pihlajakosken myllyllä käytiin jauhattamassa Päijänteen toiselta rannalta Luhangasta ja Sysmästä asti¹⁵⁵. Mylläri on tullut tutuksi kyläläisille ja ollut myös se henkilö, joka ulkopaikkakuntalaiset kylältä tuntevat eli hän on ikään kuin edustanut kylää muualta tulleille asiointivieraille. Mylläriin ammatti oli arvostettu ja hyvätuloisempi, sillä mylläreistä kehittyi oman ammattinsa erityisosaajia¹⁵⁶.

Kansatieteilijä Toivo Vuorelan mukaan lahkomyllyihin palkattiin yleensä ulkopuolinen mylläri, joka sai lahkolta asunnon ja maata viljeltäväksi. Mylläriin palkkaan saattoi kuulua myös heiniä, halkoja, olkia ja viljaa.¹⁵⁷ Pihlajakoskella Mylläriin palkka oli 1920-luvulla 1/3 myllyn tuloista eli jauhatusmaksuista, asumisoikeus mylläriin asunnossa ja navetan käyttöoikeus.¹⁵⁸ Vuonna 1929 kun uusi mylly oli valmistunut, mylläriin palkka muutettiin 1/4 myllyn tuotosta. Luontaisetiäihin kuului edelleen asumisoikeus asunnossa, navetta, sauna ja 4 kuutiota halkoja.¹⁵⁹

Artturi Ahonen, joka oli syntyperäinen pihlajakoskelainen, toimi mylläriin vuosina 1921–1926. Vuosina 1927–1929 vanha mylly purettiin ja rakennettiin uusi. Myllyn yhteyteen ostettiin myös sähkögeneraattori, joka tuotti sähköä myytäväksi kylän taloihin. Artturi Ahonen jatkoi mylläriin vastavalmistuneessa myllyssä vuodet 1930–1931¹⁶⁰. Sylvia Vainionpää muistelee lapsuuttaan, johon kuuluivat myllymatkat veljen kanssa koulumatkojen yhteydessä.

¹⁵⁵ *Tapahtumarikas vuosi 1938*, Viita 2000, s.487.

¹⁵⁶ Korhonen 1993, s.103.

¹⁵⁷ Vuorela 1975, s.395.

¹⁵⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 2.2.1920.

¹⁵⁹ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 21.12.1929.

¹⁶⁰ Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat.

Mylläri Ahonen on jäänyt hänelle mieleen erityisen mukavana miehenä.

”Mylläri Ahonen oli kelpo mies. Lähes jokaisen säkin hän jauhoi Lahenpohjaan ilman maksua. Kiitollisuudella muistan yhä niitä talkkuna- ja ryynipusseja, jotka hän laittoi jauhosäkin viereen rattaille. Hän tiesi, että Lahenpohjan torpassa oli leipä tiukalla.”¹⁶¹

Pekka Nummelin mainitsee myös Artturi Ahosen olleen pätevä toimissaan:

”A.Ahonen, oli Pihlajakosken syntynyt ja hyvin monitaitoinen mies, hän myöhemmin perusti Kuhmoisten kirkolle polkupyöräkorjaamon.”¹⁶²

Kaikki myllärit eivät ole jääneet mieliin mukavuutensa tai pätevyytensä ansiosta. Pekka Nummelin muistaa kuinka myllärinä isäänsä edeltänyt vuonna 1931 valittu Aksel Kivinen ei saavuttanut asiakaskunnan keskuudessa suosiota eivätkä myöskään myllyn isännät olleet tyytyväisiä tämän ammattitaitoon. 3.10.1932 myllylahkon kokouksessa mylläripaikka julistettiin avoimeksi ja Kivisen tuli tehdä ”tili toimestaan viime syyskuun 15 päivästä alkaen”¹⁶³.

”Kivinen rouvansa kanssa ei oikein päässyt asiakkaiden suosioon, vaikka tarinoiden mukaan rouva piti tanssikirssia myllynpirtissä paikkakunnan nuorille miehille.”¹⁶⁴

Myös Jussi Pasanen mainitsee Kiviseen kohdistuneen luottamuspuhan¹⁶⁵. Mylläriin sosiaalisilla taidoilla oli siis selvästi vaikutusta työssä menestymiseen. Vaikka myllystä puhutaan varhaisena teollisuuslaitoksena, mylläriin virka on selvästi ollut asiakaspalvelutyötä. Mylläriin nimestä syntynyt sanaleikki on jäänyt Pekka Nummelinille kuitenkin mieleen, sillä hän kirjoittaa ”paikkakunnan sanaseppöjen” sanoneen, että Pihlajakosken mylly on ainutlaatuinen, kun siellä on kivinen akseli¹⁶⁶. Mylläriin mieleen painuminen ei välttämättä liittynyt hänen toimiinsa ammatissaan. Kivinen muistetaan myös osuvasta nimestään ja vaimonsa mylläriin pirtissä järjestämästä tanssiopetuksesta.

Kivisen jälkeen väliaikaisesti mylläriin toimesta tuli huolehtimaan Emil Lahovirta 3.10–24.10.1932 väliseksi ajaksi, kunnes myllylahko sai valituksi uuden mylläriin¹⁶⁷. Pihlajakosken myllyn avoimesta

¹⁶¹ *Vesi vaikuttaa suuria asioita Lahenpohjassakin.*

¹⁶² *Pihlajakosken mylly.*

¹⁶³ *Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 3.10.1932.*

¹⁶⁴ *Pihlajakosken mylly.*

¹⁶⁵ *Kosket pyörittivät vesirattaita.*

¹⁶⁶ *Pihlajakosken mylly.*

¹⁶⁷ *Myllytonttu muistelee; Pihlajakosken mylly; Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat.*

mylläriinpaikasta ilmoitettiin lehti-ilmoituksella. Mylläriin paikkaa haki peräti 28 hakijaa, joista myllyn osakkaat valitsivat Paavo Nummelinin. Toimi tuli ottaa vastaan heti ilmoituksen saatuaan.¹⁶⁸

Paavo Nummelin toimi mylläriin Pihlajakoskella pitkään, vuoteen 1952 asti, yhteensä kaksikymmentä vuotta¹⁶⁹. Nummelinista tuli kylällä tunnettu ja keskeinen henkilö, ja aivan ilmeisesti myös pidetty. Muistelmissa, joissa mylläri Nummelin tulee mainituksi, hänen nimensä eteen liitetään sanat *tunnettu* tai *pidetty*. Jussi Pasanen kertoo Nummelinin olleen ”Pätevä mylläri, joka sai myllyn ja sähkölaitoksen tuottamaan laadukasta palvelua kaukaakin tulleille myllymiehille ja kylän asukkaille.”¹⁷⁰ Yhdessäkin muistelmassa ei Nummelinista mainita mitään negatiivista, eikä myllyn pöytäkirjojen perusteella mylläriin toimissa ole ollut mitään mainittavaa parannettavaa tai muutettavaa. Myllärintehtävästä hän irtisanoutui itse¹⁷¹.

Mylläri Nummelin on ollut pidoissa ja talkoissa pidetty seuramies. Nummelinin poika, Pekka Nummelin muistaa isänsä tulleen usein kutsutuksi erilaisiin tilaisuuksiin, joissa häntä pyydettiin laulamaan Lännen lokari -laulua.

*”Olipahan kekkerit mitkä hyvänsä, niin aina joku ehdotti, että laulas mylläri se Lännen lokari ja mylläri lauloi. Mukana laulajiakin oli ja monella oli halu oppia, mutta sanojen muistaminen oli vaikeata. Moni pyysi mylläriä kirjoittamaan laulun sanat, mylläri vastasi, ettei hän osaa, kun ne ovat niin vieraskielisiä. Näin mylläri säilytti lokarin omana pravurinumeroon.”*¹⁷²

Saman Lännen lokari -laulunumeron muistaa Mikko Ylänen, joka kirjoittaa Kuhmoisten tunnetusta sepästä, Vihtori Rännilästä ja hänen järjestämistään puutalkoista:

*”Pari kertaa näissä talkoissa oli mukana myös Pihlajakosken tunnettu mylläri Paavo Nummelin laulamassa isännille ’Lännen lokaria’.”*¹⁷³

Nummelin on selvästi jäänyt mieleen mukavana miehenä mylläriin toimien ulkopuolella. Jos hän olisi ollut asiallinen, mutta väritön persoona, hänestä tuskin muisteltaisiin tällaisia erikoisia tapoja ja

¹⁶⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 20.10.1932.

¹⁶⁹ Pihlajakosken Mylly- ja Saha Osakeyhtiön pöytäkirja, 4.9.1952.

¹⁷⁰ *Kosket pyörittivät vesirattaita.*

¹⁷¹ Pihlajakosken Mylly- ja Saha Osakeyhtiön pöytäkirja, 4.9.1952.

¹⁷² *Laula mylläri lännen lokari.*

¹⁷³ *Vihtori Rännilä (1875–1957) Kuhmoisten tunnettu seppä.*

sattumuksia. Jaakko Palomäki muistaa lapsuudessaan ihailleen Nummelinia myös myllyn askareissa:

”Pihlajakosken pidetty mylläri Paavo Nummelin oli myöskin erittäin vahva mies. Nuorena poikana menin hevosella myllyreissuun kuormana rehuviljasäkkejä, sekä ruishehto, n. 70kg. Mylläri Paavo oli avulias mies, ja tuli aina auttamaan kuorman purkamisessa kun kerkesi. Hän otti aina sen ruissäkin, joskus jopa hampaisiinsa, ja vei sen suoraan vaa’alle. Nummelinin voimat tunnettiin laajalla alueella.”¹⁷⁴

Nummelinin irtisanouduttua Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiö julisti myllärin paikan auki ja johtokunta valitsi tehtävään Uno Sivénin 1.10.1952¹⁷⁵. Sivénin mainitsee kirjoitelmissaan Jussi Pasanen ja Pekka Nummelin, jotka ovat molemmat perehtyneet kirjoitelmissaan myllyn ja sahan vaiheisiin asiakirjalähteiden avulla¹⁷⁶. Hänet ainoastaan mainitaan eikä kerrota mitään tarkemmin. Osakeyhtiön pöytäkirjan mukaan Sivénin tehtäviin on kuulunut viljan jauhatus ja lajittelu myllyllä, tarpeen mukaan sähkögeneraattorin käyttö, yksiraamisella sahalla sahaus, sekä jauhomyllyn lajittelijan, sähkögeneraattorin ja sahan kunnossapito ja huolto.¹⁷⁷

Sivén irtisanoutui työstään vain vajaan kahden vuoden jälkeen. Ero astui voimaan 1.7.1954.¹⁷⁸ Yhtiökokous päätti 21.6.1954 järjestetyssä kokouksessa jättää myllärin valinnan yhtiön johtokunnan tehtäväksi tai ongelmatapauksessa erityisen toimikunnan hoidettavaksi.¹⁷⁹ Seuraavan kerran mylläriasiaan palattiin ylimääräisessä yhtiökokouksessa 16.9.1954. Pöytäkirjan mukaan kokouksessa muiden asioiden lisäksi keskusteltiin ”nykyisen myllärin Kallioniemen toiminnasta, koska asiakkaat eivät ole häneen tyytyväiset. Päätettiin ottaa yhteys Nummelinin miehiin väliaikaiseksi mylläriksi jotka samalla laittavat myllyn kuntoon. Tänä aikana koitetaan hankkia vakituinen mylläri, joko kasvattamalla paikkakuntalaisista.”¹⁸⁰ Myllärin hankkiminen tai kasvattaminen yhtiön palvelukseen kuitenkin jäi, sillä vielä samana vuonna osakeyhtiön toiminnan lopettamista ja omaisuuden myyntiä ryhdyttiin suunnittelemaan.

Mylläriin liitetyt muistot liittyivät yleensä hänen persoonaansa. Myllärin kanssa asioineet muistelevat millaista kanssakäymisen myllärin kanssa oli ollut ja minkälainen ihminen hän oli ollut.

¹⁷⁴ *Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta: laivalaituri ja mylly.*

¹⁷⁵ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja, 1.10.1952.

¹⁷⁶ *Kosket pyörittivät vesirattaita; Myllyn toiminta sodan aikana ja sodan jälkeen.*

¹⁷⁷ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja, 1.10.1952.

¹⁷⁸ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja, 30.5.1954.

¹⁷⁹ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja, 21.6.1954.

¹⁸⁰ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja, 16.9.1954.

Erikoiset piirteet, kuten laulutaito, erityiset voimat, erikoinen nimi tai se, ettei ollut pidetty henkilö, ovat jääneet kyläläisten mieliin merkittävinä asioina. Muistelmia ei voi kuitenkaan tulkita suoraviivaisesti.

Muistelmiin kirjatut mielipiteet ovat usein osa kollektiivista muistia. Asioita ja mielipiteitä kuullaan toisilta kyläläisiltä tai omilta vanhemmilta tai muilta läheisiltä. Näitä toisilta kuultuja näkemyksiä tuodaan usein esille muistoissa omina mielipiteinä ja kokemuksina. On mielipiteitä, jotka ovat yhteisön punnitsemia ja hyväksymiä. Näistä mielipiteistä ja näkemyksistä yhteisö on antanut hiljaisen hyväksyntänsä yksilöiden kertoa osana yhteisöä. On olemassa myös kollektiivisia tabuja, joista ei puhuta monisanaisesti. Positiiviset asiat ovat usein hyväksytyjä muistelun kohteita, kun taas negatiivisista asioista helposti vaietaan yhteisen sanattoman sopimuksen vallitessa. Etenkin pienen yhteisön lähihistoriaa muistella ja tutkiessa ei voi välttyä tiettyjen herkkäluontoiseksi koettujen asioiden varomista ja väistämistä.

5.2 Mylläriin asema kylällä

”Muuten mylläri oli arvostettu ja hyvin toimeentuleva kyläyhteisön jäsen”¹⁸¹

1700-luvulla eräs keskieurooppalainen hovisaarnaaja oli kuvailut mylläriin ammattia seuraavasti:

*”Mylläri on erittäin hyödyllinen henkilö, jota ei ihmiselämän ylläpidon kannalta voi sivuuttaa, sillä ihminen ei voi selviytyä pitkään ilman jauhoja ja leipää.”*¹⁸²

1900-luvun alun Pihlajakoskella mylläriä tuskin miellettiin yhtä suorasti elämän ylläpitäjäksi, mutta arkisen elämänpiirin ja elannon kannalta mylläri on ollut kylän elämän keskiössä. Kylällä pääelinkeinot vielä pitkälle 1900-luvulle olivat maanviljely ja metsätalous. Talot jauhattivat viljansa myllyllä kuten myös pienemmät torpat ja vuokratilajelijät sekä kylän kaupat¹⁸³. Tämän keskeisen roolinsa ohessa tai seurauksena mylläri on ollut kylällä mukana monessa tilanteessa.

Mylläreinä toimineet pihlajakoskelaiset Artturi Ahonen ja Emil Lahovirta ovat olleet mukana Pihlajalahden Työväenyhdistyksen toiminnassa. Molemmat ovat toimineet yhdistyksen puheenjohtajina, eivät tosin tietävästi yhtäaikaaisesti mylläriin toimimisen kanssa¹⁸⁴. Artturi

¹⁸¹ Vuorela 1975, s.395.

¹⁸² Korhonen 1993, s.102. Lainattu alun perin teoksesta Brandstetter, Alois & Trumler, Gerhard (1984), *Das Buch der alten Mühlen*, Wien.

¹⁸³ *Kansanhuolto valvoi*.

¹⁸⁴ *Kuhmoisten Pihlajalahden Työväenyhdistys*.

Ahonen toimi Pihlajakoskella ennen lahkomyllyä myllärinä Emil Lättilän omistamassa höyrymyllyssä, jossa oli myös sähkögeneraattori ja meijeri. 1920-luvun alussa höyrymylly ja meijeri lopettivat toimintansa ja Ahonen siirtyi lahkomyllyn mylläriksi.¹⁸⁵ Emil Lahovirta toimi lahkomyllyllä vain tarpeen tullen ikään kuin varamiehenä: vuonna 1932 kun myllylle haettiin lehti-ilmoituksella päätoimista mylläriä ja sodan aikana kun mylläri Nummelin kutsuttiin maanpuolustustehtäviin¹⁸⁶. Lyyli Åhmanin mukaan Emil Lahovirta on ollut varsinaiselta ammatiltaan kirvesmies.¹⁸⁷

Myllärin toimen takia kylälle muuttanut Paavo Nummelin ei ollut työväenyhdistyksessä aktiivisesti mukana. Sen sijaan hän on toiminut monenlaisissa luottamustehtävissä kylällä. Myllyn yhteydessä oli sähkögeneraattori, jonka tuottamaa sähköä myytiin kylän taloihin ja kauppoihin. Myllärin tehtävä oli huolehtia sähkögeneraattorista ja kerätä maksut sähkön ostajilta määritellyn lammputuvun tai sähkömittarin kulutuslukeman mukaan. Maksut mylläri tilitti myllyn osakkaille.¹⁸⁸

Sotien aiheuttaman elintarvikepulpan takia myös maaseudulla elintarvikkeiden kulutusta ja kotieläinten määrää ryhdyttiin säätelemään. Kansanhuolto valvoi, tarkasti ja säännösteli kulutusta. Kansanhuolto määräsi, että maaseudulla tilallisten sato ja kotieläimet tuli inventoida säännöllisesti. Pihlajakoskella mylläri Nummelin ja Iisakki Seppälä suorittivat kansanhuollon toimeksiantona tämän luetteloinnin.¹⁸⁹ Myllärit ovat olleet kylällä keskeisessä roolissa ja heitä on pidetty ikään kuin puolueettomina ja luotettavina koko kylän miehinä. Etenkin mylläri Nummelin on selvästi ollut kylällä yleisiamiehenä, jolle on luotettu asia kuin asia hoidettavaksi.

5.3 Muut sahaan ja myllyyn liittyneet henkilöt

Myllyn kuin sahan lahkokunnan jäsenet olivat kylän talojen isäntiä. Muistelmissa ei juurikaan mainittu isäntiä myllyn tai sahan ja niiden toiminnan yhteydessä, vaan aina talon isäntänä ja talon asioihin liittyen. Anni Suomalainen kirjoitti Koskelan talon pitkäaikaisesta isännästä Väinö Koskelasta ikään kuin henkilöhistoriikin, mutta siinäkin hän ei mainitse Koskelan osallisuutta myllylahkossa tai sahan osakkaana. Mainitsemisen arvoiseksi hän on katsonut Pihlajalahden nuorisoseuran johtokunnan jäsenyyden ja Pihlajalahden maamiesseuran johtokunnan jäsenyyden

¹⁸⁵ *Kosket pyörittivät vesirattaita.*

¹⁸⁶ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, 1.7.1941.

¹⁸⁷ *Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina.*

¹⁸⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat.

¹⁸⁹ *Kansanhuolto valvoi.*

kuin myös sonniosuuskunnan jäsenyyden.¹⁹⁰ Lieko kyläläiset pitäneet itsestäänselvyytensä, että talojen isännät olivat myllyn sekä sahan omistajia.

Pekka Nummelin muistelee ilmeisesti isänsä kertomaa tarinaa, kuinka tämä haki Pihlajakosken mylläriin paikkaa ja vieraili sillä asialla kylällä, jossa tapasi mm. kauppias Maksin. Paavo Nummelin oli tiedustellut kauppiaalta millaisia miehiä myllyn osakkaat olivat. Pekka Nummelinin kertoman mukaan kauppias oli kertonut Nummelinille pitkät pätkät näistä isännistä ja tiivistänyt kuvailunsa näin: ”—kyllä he ovat rehtejä ja rehellisiä miehiä – vaikkakin joskus tosin hieman nuukanpuoleisia.”¹⁹¹

Sahan yhteydessä työskennelleet tai toimineet henkilöt saivat muisteluissa paljon pienemmän näkyvyyden kuin myllyyn liitetyt henkilöt. Itse saha mainitaan kyllä useassa muistossa ylpeä sointi kirjoituksessa, mutta siellä työskennelleistä henkilöistä ei kerrota juurikaan henkilökohtaisia muistoja.

Sahalla on kyllä toiminut ainakin sahanhoitaja, Jussi Pasasen mukaan Artturi Nieminen -niminen mies ”*useina vuosina sotavuosiin saakka*”¹⁹². Muitakin sahanhoitajia on mitä ilmeisimmin ollut. Anni Suomalaisen kirjoitelmassaan *Pihlajakosken sahan vaiheita* listaa hyvin tarkasti sahalla sahanhoitajina työskennelleet henkilöt. Tietonsa hän ilmoittaa saaneen Väinö Åhmanilta ja Kuhmoisten kirkonkirjoista. Kirjoitelman mukaan sahurina ovat toimineet vuosina 1929–1939 Jussi Pasasenkin mainitsema Artturi Nieminen ja myllärikin satunnaisesti toiminut kirvesmies Emil Lahovirta. Anni Suomalaisen mukaan heillä on ollut apumiehinään Matti Nygren ja Yrjö Seppälä. Tässä vaiheessa ilmeisesti myös Väinö Åhman on toiminut sahalla apumiehenä ja muun muassa ”*hakannut ja sahannut pinnat metrin haloiksi ja pinoon*”, josta ne sitten myytiin Kalle Moksille polttopuiksi.¹⁹³

Sotavuoden 1939–1940 sahurina on toiminut Leo Nurmiranta, 1940–1945 jälleen Artturi Nieminen ja vuosina 1945–1948 Väinö Åhman.¹⁹⁴ Tästä eteenpäin Anni Suomalainen ei kirjoitelmassaan mainitse muuta kuin että ”*vuodesta 1948 saha oli Pihlajakosken mylly ja saha Oy:n nimissä.*” Sahanhoitajasta ei mainita mitään. Kirjoitelman pohjalta jää epäselväksi toimiko sahalla sahuri osakeyhtiöaikana vai ei.

¹⁹⁰ *Koskelan talon viimeinen isäntä Väinö Albert Koskela 1892- 1969.*

¹⁹¹ *Mylly etsii mylläriä.*

¹⁹² *Kosket pyörittävät vesirattaita.*

¹⁹³ *Pihlajakosken sahan vaiheita.*

¹⁹⁴ *Pihlajakosken sahan vaiheita.*

Osakeyhtiöajan mainitsemisen jälkeen Anni Suomalainen jatkaa

*”Vuodesta 1955 Toivo Seppälä jatkoi vielä jonkun vuoden sahaamista osakeyhtiön nimissä, apumiehinään mm. Esko Lahtinen (Hietala) ja Esko Lahtinen.(Oli siis kaksi Esko Lahtista.)”*¹⁹⁵

Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirjoissa puhutaan sahurista tai sahanhoitajasta varsin vähän. Ensimmäinen maininta on vuodelta 1950, jolloin 29.11 pidetyssä kokouksessa sahurin palkaksi päätettiin esittää 30 prosenttia bruttotuloista. Sahausjätteen painotettiin olevan sahaustajan omaisuutta. Jos tämä jättää jätteet sahalle, ne siirtyvät osakeyhtiön omaisuudeksi, ei sahanhoitajan.¹⁹⁶ Epäselväksi tässä kohtaa jää, oliko sahalla palkattuna päätoiminen sahuri, vai hoitiko tätä tehtävää esimerkiksi mylläri. Mylläri Nummelinin irtisanouduttua hänen jatkajakseen valittiin Uuno Sivén, jonka tehtäviksi määriteltiin myllärin toimen lisäksi sahan käyttö ja huolto.¹⁹⁷ Tämän jälkeen pöytäkirjat eivät puhu sahanhoitajasta tai sahurista mitään.

Yksi muistelijä liittää sahanhoitajan osaksi elämäkerrallista kuvaustaan. Anni Suomalainen muistelee lapsuuden vaarallisia leikkejään sahan padon luona. Hänen leikkiverinsa oli hypellyt koskessa olevilla kivillä ja pudonnut virtaan. Anni oli palannut kotiin kertomaan kuinka oli käynyt ja Annin äiti oli lähtenyt välittömästi sahalle poikaa etsimään ja oli löytänyt tämän sahan siilon pohjalta makaamasta. Äiti oli Annin mukaan huutanut apua silloiselta sahurilta Leo Nurmiraannalta, joka oli saapunut kiireesti paikalle, nostanut pojan vedestä ja kantanut tämän Koskenkorva- nimisen talon rapuille. *”Nurmiraanta osasi antaa Pekalle tekohengitystä. Hän nosti tämän jalat ylös ja ravisteli.”*¹⁹⁸

Muutamit sahan vaiheisiin tarkemmin perehtyneet henkilöt kertovat sahan vaiheista ja siellä työskennelleistä henkilöistä jäseneltyä faktatietoa. Henkilökohtaisia muistoja sahanhoitajista tai sahalla asioimisesta ei kerro kuin yksi muistelijä. Tätä ilmiötä selittää moni tekijä. Ensinnäkin saha toimi 1900-luvulla kylän isäntien omistuksessa ja siellä asioivat lähinnä aikuiset metsänomistajat tai puutaloustyöntekijät. Muistelijat olivat 1900-luvun alkupuoliskolla lapsia ja nuoria, eivätkä he asioineet sahalla sahausasioilla. Myllymatkoille lapsia on selvästi enemmän otettu mukaan

¹⁹⁵ Pihlajakosken sahan vaiheita.

¹⁹⁶ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja 29.11.1950.

¹⁹⁷ Pihlajakosken mylly ja saha osakeyhtiön pöytäkirja 1.10.1952.

¹⁹⁸ Enkeleitä - onko heitä?!

apumiehiksi ja joskus jopa lähetetty yksin matkaan¹⁹⁹. Saha-asiat eivät olleet lasten hoidettavissa. Näin ollen muistelmissa ei oikeastaan kukaan muistele henkilökohtaista retkeään sahalle ja siellä kohtaamiaan ihmisiä. Muutamat muistelijat mainitsevat muistavansa lapsuudestaan, että heille oli korostettu, että saha on lapsille vaarallinen paikka, jonne ei saanut mennä leikkimään.²⁰⁰

Muistelijoiden perhetausta vaikuttaa myös sahaan liittyvien henkilökohtaisten muistojen vähäisyyteen. Muistelijat ovat kylän maanviljelijöiden tai torppareiden ja alustalaisten jälkeläisiä, muutama vain metsätilojen kasvatteja. Maanviljelijälle myllyreissut olivat arkipäiväinen osa elannon hankkimista. Talot jauhattivat viljaa omaan käyttöön ja myytäväksi. Torpparit ja muut käsityöläiset ovat omistaneet usein pienen maatilkun, jonka sato jauhettiin myllyllä jauhoiksi.

¹⁹⁹ mm. *Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta, Vesi vaikuttaa suuria Lahdenpohjassakin.*

²⁰⁰ *Nuo onnelliset päivät lapsuuden, Enkeleitä - onko heitä?!*

6 Virtaavan veden merkitys kylän elämälle

6.1 Varhaiset teollisuuslaitokset sosiaalisena kohtaamispaikkana ja elämän tuojana

”Lähellä myllyä asuvat ajoivat jyväsäkit myllylle vietyään välillä kotiinsa ja hakivat jauhot myöhemmin. Pitkänmatkalaiset myllymiehet odottivat jauhatusvuoroaan suurempien myllyjen yläkerrassa, myllysaunassa tai lähitalon pirtissä. Aikaa vietettiin tarinoiden sekä uutisia talonväen ja muitten myllymiesten kanssa vaihtaen. Myllymatkoilla onkin ollut tärkeä merkitys sosiaalisen kanssakäymisen edistäjänä.”²⁰¹

Tässä luvussa on tarkoitus tarkastella myllyn ja sahan merkitystä kylälle ja kyläläisille kylähistoriapiiriin osallistuneiden muistelijoiden näkökulmasta. Millaisena he kokivat näiden tuotantolaitosten aseman kylällä ja mitä ne kylälle ja heille itselleen merkitsivät. Suoraa vastausta tähän kysymykseen ei muistelmissa ole, vaan tutkijana minun tulee pyrkiä lukemaan muistelmia niin, että mietin ja analysoin sitä, mitä muistelijat myllystä ja sahasta muistavat, millaiseen sävyyn ja missä yhteydessä myllystä ja sahasta puhutaan.

Luvun alussa oleva Teppo Korhosen lainaus sopii kuvailemaan sitä asemaa ja merkitystä, jonka Pihlajakosken myllyä muistelevat kyläläiset jauhatuslaitoksestaan välittävät. Mylly on edustanut kyläläisille ennen kaikkea sosiaalista kanssakäymistä ja tapahtumien keskipistettä. Mylly on ollut ikään kuin puolueetonta maaperää, jossa kukaan ei ole isäntänä tai vierana. Yhteisistä asioista ja valtakunnan tapahtumista on keskusteltu myllyllä yhtä aikaa paikalle sattuneiden ihmisten kesken. Tällaisiksi kohtaamispaikoiksi myllyt ovat usein muotoutuneet. Korhonen on tutkinut lähinnä kainuulaisia myllyjä ja niihin liittyneitä käytäntöjä. Korhosen tutkimissa myllyissä ei ole ollut myllärin asuntoa samassa pihapiirissä, vaan toisia myllymiehiä on tavattu ns. myllyn yhteydessä olevissa yleisissä tiloissa, kuten myllyrakennuksessa sijainneessa ”odotushuoneessa” tai myllysaunassa. Pihlajakosken myllyllä myllärillä oli palkkaetuihin kuuluva asuinrakennus myllyn pihapiirissä, jossa hän asui perheineen. Myllärin pirtistä muodostui Pihlajakoskelle se kohtaamispaikka, jossa vaihdettiin kuulumiset läheltä ja kaukaa. Myllymiehet odottivat usein jauhatuksen ajan myllyn pirtissä.

²⁰¹ Korhonen 1993, s.95.

Toivo Vuorelan mukaan oli yleistä, että jauhatusmatkalla olijat siirtyivät mylläriin pirttiin odottelemaan, vaikka myllyllä olisikin ollut tarjolla myös ns. julkisia tiloja odottamista varten. Vuorela korostaa myös näin myllylle muodostunutta sosiaalisen elämän ylläpitäjän roolia. ”Rakennuksena vesimylly on vähäpätöisen näköinen, neliseinäinen hirsihuone, joka kyhjäyttää jokitörmän vesirajassa harmaana, ehkäpä salaperäisenä myllytontun tyyssijana. Mielenkiintoisempi kuin rakennuksena vesi on siihen liittyneiden sosiaalisten toimintojen tyyssijana.”²⁰² Vuorela viittaa sosiaalisissa toiminnoissa niin asiakkaiden keskenään ja mylläriin kanssa muodostaman sosiaalisen verkoston lisäksi myös lahkomylly-toiminnan sosiaaliseen ulottuvuuteen osakkaiden välillä. Yhteisomistukseen perustuneet osuuskunnat, kuten lahkomyllyt, kuvaavat kyläyhteisössä vallinneen yhteistoiminnan kehitystä. Lahkomyllyjen toiminta perustui siihen, että yksityiset talolliset olivat mukana yhteistoiminnassa yhteisesti omistetun kosken, yhteisesti hankittujen rakennusainesten ja yhteisesti suoritettujen työn sitomana. Tämän tyyppistä varhaiskantaista osuustoimintaa harjoitettiin etenkin Varsinais-Suomen, Uudenmaan, Hämeen ja Satakunnan alueella.²⁰³

Muistelmissa esiintyneiden myllyä koskevien kirjoitusten välittämä kuva myllän asemasta tiivistyy kahteen sanaan; vilkas ja keskeinen. Monet viittaavat myllystä puhuttaessa sen keskeiseen paikkaan kylän keskellä tapahtumien polttopisteessä tai siihen, kuinka myllyllä oli aina väkeä ja siellä tapasi muita kyläläisiä. Usein myllystä puhuttaessa mainitaan myös sen laaja asiakaskunta. Mylly on houkuttanut ulkopaikkakuntalaisia kylälle ja se on ollut kyläläisten ylpeyden aihe.

*”Keskustassa sijaitsivat Moxsin kauppa sekä mylly ja laivalaituri, jossa oli vilkas liikenne. Myllymiehiä saattoi olla jopa viidestä pitäjästä.”*²⁰⁴

*”Elämä oli toisiaan vilkasta siinä kylän keskellä! Myllyssä oli aina myllymiehiä ja Moxsin kaupassa asiakkaita. Koulumäeltä kuului koululaisten mekastus.”*²⁰⁵

*”Mylly, mylläri ja myllymatkat olivat käsitteitä sinänsä. Mylläri oli kyläkunnan keskeisimpiä henkilöitä. Miesten kohtaaminen myllytuvassa sai jutun luistamaan ja lukemattomat tarinat liikkeelle. Pihalla puomissa saattoi odotella useampikin ’polle’ kotiin lähtöä.”*²⁰⁶

²⁰² Vuorela 1975, s.394-395.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Koulumuistoja Pihlajakoskelta.

²⁰⁵ Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina.

²⁰⁶ Myllytonttu muistelee.

Anni Suomalainen kirjoittaa tässä lainauksessa hyvin yleiseen sävyyn, mutta todennäköisesti, jos hänen mielikuvansa Pihlajakosken myllystä ja mylläristä eivät istuisi tähän kuvaan, hän ei sitä esitelmäänsä vankkana käsityksenään asioiden tilasta kirjoittaisi. Tällä kohdalla on kirjoittaja halunnut ilmaista, että Pihlajakosken mylly, joka on muistelun varsinaisena kohteena, edustaa sitä samaa, mitä hän katsoo myllyjen yleisesti Suomessa edustavan.

Liisa Läntelä viittaa myös sahan ja myllyn merkitykseen nimenomaan kylän elämää vilkastuttavina elementteinä. Erityisesti 1800-luvulla toiminut loviisalaisten kauppiaiden omistama isosaha toi kylään ihmisiä, jopa kokonaisia perheitä ja näin syntyi tarvetta kauppoille ja koululle.

”Viime vuosisadan loppupuolella oli liike-elämä vilkasta Pihlajakoskella, jossa toimi saha ja mylly sekä sittemmin myös proomuveistämö. Näiden teollisuuslaitosten ympärille kerääntyi kaupan palveluita tarvitsevaa asutusta. Kauempaakin tulleilla oli kauppa-asioita toimitettavana: myllymiehiä kävi lähisaarista ja aina Luhangan Judinsalosta asti.”²⁰⁷

Myllyn pirtissä toiminut postiasema vilkastutti elämää myllyllä edelleen vuosina 1937–1940. Myllyasiakkaiden lisäksi myllyn pirtistä muodostui odotushuone niin postin asiakkaille kuin linja-auto kyytiä odottaville.

”Myljärin pirtissä odotettiin autoa ja postia, siellä tavattiin tuttuja ja keskusteltiin ajankohtaisista asioista. Siirtolaiset kertoivat omista kokemuksistaan ja kaupunkilaiset pommituksista. Pohdittiin sotauutisia voittoja ja tappioita ja kuuli siinä väliin ryssäkin kunniansa. Pirtissä yöpyi pitkämatkainen myllymies tai satunnainen kulkija.”²⁰⁸

Ihmisten ja uutisten kohdatessa myllyn pirtissä syntyi usein keskustelua ajankohtaisista, mutta myös arkaluontoisista asioista. Vasemmiston ja oikeiston välien kiristyminen vaikutti epäilemättä myös Pihlajakoskella. Pekka Nummelinin mieleen on jäänyt tilanne, jossa poliittisen tilanteen tulenherkkyys vaikutti myllyn pirtissä.

”Toisen kerran virkavalta tuli äitiä kuulustelemaan, kun poliisi tuli kyselemään, että mitä Severi Lamminen on pirtissä puhunut. Äiti ihmetteli kysymystä ja sanoi, ettei hän

²⁰⁷ Pihlajakosken kaupat.

²⁰⁸ Pihlajakosken posti 1937–1940.

ole pirtissä kuuntelemassa ja mitä siellä sitten muka on puhuttu. Lamminen oli kuulemma puhunut politiikkaa epäisänmaalliseen sävyyn.”²⁰⁹

”Sodan jälkeen 1940-luvun lopulla Pihlajakoski sai jälleen suoran linja-autoyhteyden Helsinkiin. Auton tuloaikataulu Pihlajakoskelle oli klo 20.30. Auton tulo oli varsinkin nuorille eräänlainen kohtaamishetki, tultiin autoa passaamaan. Epävakaisella säällä osa odottelijoista kerääntyi ’myllärin pirttiin’, niin nytkin kyseisenä syksyiltana.”²¹⁰

Näin kirjoittaa mylläri Nummelinin vanhin poika Pekka, joka on aitiopaikalta seurannut Pihlajakosken myllyn elämää lapsuudenkodissaan. Myllyllä asunut Nummelinin perhe näkee myllyn ja sen tapahtumat eri näkökulmasta kuin muut kyläläiset. Myllyllä vakituisesti asuneet ovat itse nähneet ja kokeneet lähes kaiken, mitä myllyllä on tapahtunut, kun taas muut kyläläiset muistelevat satunnaisia kokemuksiaan myllyllä ja juttuja, joita ovat muilta kuulleet. Kylähistoriapiiriin muistelmiaan on kirjoittanut kaksi Paavo Nummelinin jälkeläistä: Vanhin poika Pekka sekä viidestä veljeksestä toiseksi nuorin Martti. Pekka on esitellyt useassa kirjoitelmassaan myllyn historiaa hyvinkin tarkasti omien muistojensa ja myllyn pöytäkirjojen pohjalta. Martti taas muistelee kirjoittamissaan muutamassa kirjoitelmassa omia henkilökohtaisia muistojaan ja sattumuksia.

Molempien Nummelinin poikien kirjoitelmissa kerrotaan, kuinka he ovat olleet apumiehinä jo nuoresta lähtien milloin missäkin urakassa tai pienessä askaressa niin myllyllä kuin kylän taloissa tai isäntien juoksupoikana. Ilmeisesti mylläri Nummelinin pojat ovat tulleet tutuiksi myllyn asiakkaille, ja heitä on haettu apuun myllyltä. Talojen jälkeläiset ovat usein työllistettyinä oman talon askareilla, mutta myllyllä, jossa ei ollut suuria peltoja tai suurta karjaa hoidettavana, ei ollut niin paljon lapsille sopivaa työtä. Pekka Nummelin muistelee olleensa mm. apumiehenä Väinö Salosen Soihtulassa, kun viljanpuintiin tarvittiin hevostiertoa hevoselle ajaja.

”Syksyllä 1945 Väinö Åhman ajoi polkupyörällä Pihlajakosken myllyn pihaan. Minä seisoin myllyn ovella. Väinö tuli juttusille ja kysyi: ’Onko sinulla kiireitä hommia meneillään’. Vastasin: ’lakasin tuossa myllyn lattiat ja ei minulla juuri nyt ole muita komennuksia’. Väinö kertoi, että hänellä on Soihtulan riihessä vehnäahos kuivana, se tarvii puida ennen kuin se nahistuu. Tarvittais hevostiertoa ajomies, lähtisitkö sinä,

²⁰⁹ Pihlajakosken posti 1937–1940.

²¹⁰ Koskelassa palaa.

olis parin tunnin juttu. Minä myöntelin ja samaan aikaan isäni oli tullut paikalle ja kuuli keskustelun. Isäni sanoi, että tietysti Pekka lähtee, sillä semmoiseen hommaan ei aina ole mahdollisuutta.”²¹¹

Muistelmissaan Pekka kertoo hevoskiertokuskin pesti lisäksi toimineensa polkupyörä- ja hevoskuljettajana kylän ja bussipysäkin välillä, Verkkala-Koskelassa riihipuinnissa, puunhakkuu töissä useammalla palstalla sekä Oiva Salosen apuna kauranhakureissussa.

Martti Nummelin taas muistelee omatoimisia ”Busineksiään” kylällä. Muistinsa mukaan hän oli 1940-luvun lopulla Osuuskaupalla toimineella postiasemalla apuna lajittelemassa postit omiin lokeroihinsa. Lajittelutyön lisäksi hän päätti toimittaa postin perille asti muutamiin taloihin.

”Avasin oman postilinjan Seppälä – Syrjälä – Verkkala-Koskela. Taksa oli 15 penniä talo. Talvella Seppälän ja Syrjälän välillä oli pimeää. Sen vuoksi investoin postikelkkaani valot, ostin myrskylyhdyn ja sidoin sen potkukelkan penkille.”²¹²

Molemmat Nummelinin pojat muistelevat myllyn tuvan, eli kotinsa, toimineen väliaikaisena majoituksena työmiehille ja ohikulkijoille. Myllyn pirtissä majoittui värikkästä väkeä ja mylläriin pojat ovat kasvaneet sosiaalisesti hyvin värikkäässä ympäristössä. Martti Nummelinin mieleen on jäänyt uittotöissä Pihlajakoskella vierailleen Viljami Saariston kyseenalaiset kortteeritavat.

”Tukkilaishommiin tullut Viljami Saaristo asusti aikansa myllyn pirtissä, ollen kuin talon omaa väkeä. Viljami olikin luottomies. Uittojen loputtua Viljamikin intoutui hieman rönötteleeseen. Äitimme oli ankara juopottelun suhteen. Viljami oli kaverinsa kanssa mennyt saunaan julkisuudelta piiloon. Äiti jutteli, että pitäisi päästä pyykille, mutta kun ne ukot on siellä. Mikolla leikkasi ja Raudaksen Pertin kanssa he menivät saunaan, varmistivat, että pellit ovat kiinni. Vanhoja vihtoja pesään ja tuli alle. Pojat vain ihmettelivät, kun uuni ei vedä. Ukot lähti ulos ja äiti sai pyykkivuoron.”²¹³

Pekka Nummelin taas muistaa sota-ajan työvoimapulan takia kylälle tulleet vieraat metsätyömiehet, joita majoitettiin kylän taloihin. Nummelin muistelee, kuinka sota-aikana valmistettiin paljon hiihtosuksia Suomen armeijalle, kuin myös Suomessa taistelleille Saksan sotilaille. Juvenin suksitehdas hankki puutavaraa myös Pihlajakoskella sijainneelta valtion maalta. Mylläri Nummelin

²¹¹ Jyvä irti tähkästä.

²¹² Noppeja ja poikamaisia kujeita.

²¹³ Noppeja ja poikamaisia kujeita.

toimi paikallisena yhdysmiehenä hankkien hakkuumiehille kortteeripaikat. Pekka Nummelin muistaa osan suksikoivusavottaan osallistuneista työmiehistä nimeltä ja mihin taloon heidät oli sijoitettu.

”Myllyn pirtissä olivat vakituiset kortteerimiehet, kaatomiehet Jalmari Suominen (Tuomiston Jallu), Eemeli Suominen, hevosmiehet Mikko Helander (Lehtimäen Mikko), hänellä oli oma hevonen, Eino Mäntynen (Isohaan Eino) ajoi Juvenin hevosta.”²¹⁴

Pekka Nummelin kertoo myös postimiehen pitäneen myllyn tupaa huoltopisteenään jakaessaan postia Pihlajakoskelle.

”Pihlajakoskelle oli jo 30-luvulla ajanut kesäaikaan postia postihallituksen oma auto, mutta linja lopetettiin ennen talvisotaa. Talviaikaan postia kuljetti hevosella Elomaa kirkolta. Elomaa aina ruokaili meillä ja syötti hevosensa ja jatkoi sitten matkaa Närvä – Ruolahti – Kirkonkylä. Elomaan lopetettua ajon 40-luvulla hevospostia kuljetti vielä Valo ja Kalhola.”²¹⁵

Jauhatuksen lisäksi Pihlajakosken myllyllä tuotettiin muitakin palveluita kyläläisille. Pihlajakosken postiasema oli myllyn yhteydessä vuosina 1937–1940, jolloin postia hoiti mylläri Nummelinin vaimo, Olga Nummelin. Pekka Nummelin on kirjoittanut yhden kirjoitelman postiasemaan liittyvistä muistoista. Nummelinin pojat ovat seuranneet postitoimiston arkea omassa kotipirtissään. Pekka Nummelin muistelee tarkasti kuka milloinkin toimi postinkantajana ja millä alueella.

”Jokinen ja Ottelin olivat kumpikin jo vanhoja miehiä. Heidän rauhalliset liikkeet eivät tuoneet mieleen, että joskus lähetyksen päälle liimattiin lappu pikapostia. Mieleeni tulee kuva erään joulun edellä, kun nämä herrat istuu rinnakkain pirtin keinutuolissa lukulasit nenällä ja liimaavat postimerkkejä joulukortteihin, jotka minä sitten sain leimata.”²¹⁶

Kuten muistelmissa yleisesti, tässäkin Pekka Nummelinin postia koskevassa muistelussa keskeisellä sijalla ovat postin toimintaan liittyneet henkilöt ja erilaiset sattumukset postin toiminnassa.

²¹⁴ Suksikoivusavotta.

²¹⁵ Pihlajakosken posti 1937–1940.

²¹⁶ Pihlajakosken posti 1937–1940.

Nummelin kertoo muistavansa yhden virkavallan tutkintaa vaatineen häiriön postin kulussa. Kuhmoisissa kirjattua lähetystä ei löytynytäkään postisäkistä Pihlajakoskella.

”Asiaa tuli tutkimaan nimismies Artturi Fagerholm. Hän tutki postisäkeissä käytetyt sinetit ja totesi, ettei niitä ollut väkivalloin käsitelty. Siihen aikaan kirkolla säkki suljettiin puristettavalla lyijysinetillä, mutta Pihlajakoskella käytettiin vielä lakkasinettiä. Nimismies päätteli, että kyllä se vanhapiika on itse sekoittanut sen kirjeen johonkin. Arvailut olivat oikein, sillä kirje oli vahingossa mennyt Pihlajavedelle, mutta kirjattu Pihlajakoskelle.”²¹⁷

Pekan mukaan kyläläiset saapuivat odottamaan postinjakoa pirttiin innokkaina. Hän antaa ymmärtää, että postitoimiston sijaitseminen pirtissä toi myllylle, perheen kotiin, niin paljon levottomuutta, että Olga Nummelin päätti irtisanoutua postinhoitajan toimesta.

”Nimismies ihmetteli, että minkä takia, mistäs luulette nekin rahat hankkivanne. Jos nimismies vilkaisisi tuonne pirtin puolelle, niin minä sitten kerron lisää. Nimismies avasi pirtin oven, ihmiset hyökkäsi heti ovelle, kun luulivat postinjaon alkavan. Nimismies ärjäisi, että älkää nyt suuhun tulko. Pirtissä syntyi hiljaisuus, nimismies veti oven kiinni ja tuumasi, että ei tuollainen touhu vetele, kyllä emäntä on tehnyt oikein ratkaisun, pitäähän perheellä kotirauha olla.”²¹⁸

6.2 Sodat näkyvät myllyn toiminnassa

Taloihin majoitettujen suksikoivusavottamiesten lisäksi sota-aika näkyi monin tavoin Pihlajakosken ja myllyn elämässä. Kylältä lähti isäntiä ja poikia rintamalle niin talvi- kuin jatkosodassa. Mielenkiintoista on tarkastella, miten nämä sodat vaikuttivat myllyn toimintaan. Mitä kyläläisille on jäänyt mieleen sota-ajan myllytoiminnasta?

Sota-ajan myllyn toimintaa ei muistelmissaan nosta esille kukaan muu kuin mylläri Nummelinin esikoinen Pekka Nummelin, joka kirjoittaa myllyn toiminnasta sodan aikana perustuen omiin muistoihinsa ja myllyn pöytäkirjoihin. Mylly toimi periaatteessa normaalisti läpi sota-ajan vuodesta 1939 vuoteen 1944. Koska myllyn toiminta pyrittiin turvaamaan ja säilyttämään normaalina, eikä mitään asiakkaisiin radikaalisti vaikuttaneita muutoksia sen toiminnassa tapahtunut, muistelijoille ei

²¹⁷ Pihlajakosken posti 1937–1940.

²¹⁸ Pihlajakosken posti 1937–1940.

ole jäänyt sota-ajan myllykänneistä mieleen sellaista, jonka ottaisivat muistelmissaan esille. Toisaalta lapsuus- ja nuoruusajan muisteleminen on yleistä, että ikäviä tai huonoja asioita ei muisteta tai ainakaan niitä ei muistella. Pihlajakoskelaisten kirjoitelmat on kirjoitettu hyvin positiiviseen ja nostalgiseen sävyyn.

Pekka Nummelinin muistojen mukaan sota näkyi myllyllä ensimmäiseksi siinä, kun ”*Puolustuslaitokselle alettiin ottaa viljaa*”. Osa Puolustusvoimien lunastamasta viljasta leivottiin jo kylän taloissa leiväksi rintamalle vietäväksi. Leipä varten oli omat nelikulmion muotoiset muotit ja leivät pakattiin tiiviisti pahvilaatikoihin.²¹⁹ Myllyn pöytäkirjoissa ensimmäinen sotaan viittaava poikkeava merkintä on marraskuun ensimmäisenä päivänä 1939 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa, jossa on merkintä puolustuslaitokselle jauhetusta viljasta. Puolustuslaitokselle oli lokakuussa jauhettu ruista 6120 kg.²²⁰

Talvisodan kynnyksellä syksyllä 1939 Kansanhuollolla²²¹ oli kaksi ongelmaa ratkaistavana; tarvittavan energian turvaaminen, sillä energian tuonti ulkomailta oli sodan takia vaikeutunut ja toisaalta elintarvikkeiden, etenkin riittävän viljamäärän turvaaminen Suomessa. Kansanhuoltoministeriön neuvottelukunnan mukaan oli välttämätöntä tuoda Suomeen ulkomailta ruista ja vehnää ainakin 100 miljoonaa kiloa. Viljahuolto pyrittiin turvaamaan velvoittamalla Valtion viljavarasto ostamaan keskeytyksettä viljaa kotimaasta.²²² Valtion viljavarasto perustettiin 1928 ja sen tehtävänä oli toimia kriisiajan varmuusvarastona. Viljavaraston tehtävänä oli huolehtia viljan varastoinnin järjestämisestä valtion laitosten ja armeijan tarpeisiin sekä ohjailta viljan tuotantoa ja kauppaa.²²³ Myöhemmin, kun valuuttapula esti viljan oston ulkomailta, viljamäärää venytettiin jauhattamalla kokojyvävehnästä grahamjauhoja myös ihmisravinnoksi.²²⁴

Lokakuun 1939 liikekannallepano koski myös mylläri Nummelinia, joka muiden Pihlajakosken miesten tavoin määrättiin Lahden Kansanopistolle. Nummelin kirjoittaa, että ”*Tämä kaikki tapahtui kun myllyssä oli syksyn kiireisin sesonki*”.²²⁵ Mylläri Nummelinin sijaiseksi pyydettiin pihlajakoskelaista Eemil Lahovirtaa, joka oli jo aiemmin toiminut Pihlajakoskella myllärinä, tosin

²¹⁹ *Tapahtumarikas vuosi 1938*.

²²⁰ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja 1.11.1939.

²²¹ Kansanhuolto on yleisempi nimitys kansanhuoltoministeriölle, jonka tehtävänä oli selvittää ja turvata Suomen maanpuolustuslaitoksen ja väestön elintarvike-, ja konehuolto kriisiaikana. Rantatupa 2004, s.452–453.

²²² Seppinen 1989, s.174.

²²³ Rantatupa 2004, s.444–445.

²²⁴ Seppinen 1989, s.174.

²²⁵ *Tapahtumarikas vuosi 1938*.

vanhan myllyn aikana. Pekka Nummelin kertoo Lahovirran joutuneen kovan paikan eteen, sillä epävarmoissa oloissa ihmiset jauhattivat varastoon kaiken varalta. Tulevaisuus näytti myllymatkojenkin suhteen synkältä. Joistain taloista saattoi sotaan lähteä ainoa mies ja hevonen. Nummelinin mukaan Lahovirta oli yrittänyt kiireessä nopeuttaa jauhatusta tekemällä karkeita jauhoja. Nummelin kertoo, kuinka kylällä tilanne oli aiheuttanut paheksuvia, mutta myös humoristisia tarinoita.

”Ompeluseurassa, jossa asia tuli puheeksi, sanoi Äskölän Tyyne-emäntä, että ruisjauhot on niin karkeita, että taikinaa vaivatessa menee nyrkit verille. Jälkeenpäin Juralan Jussi kertoi, kun hän ajeli myllystä kotiin, niin jyvät jutteli keskenään: toinen kysyi kaveriltaan –Sattuikos sinuun? Ei sattunut, kaveri vastasi.”²²⁶

Pekka Nummelinin mukaan myllyn osakkaat anoivat Puolustusvoimilta mylläri Nummelinille vapautusta palveluksesta vedoten myllyn tilanteeseen ja Puolustuslaitoksen viljan jauhatukseen.²²⁷ Myllyn pöytäkirjoissa ei ole mainintaa hakemuksesta. Marraskuun ensimmäisen päivän kokouksessa todettiin, että syyskuun rahatulli jätettiin kokonaan mylläriille ja mylläri maksaa Lahovirralle palkan tämän työstään myllärinä. Tämän jälkeen vuosien 1939 ja 1940 pöytäkirjoissa ei puhuta myllärin sijaisesta mitään.²²⁸ Pekka Nummelinin mukaan isänsä sai vapautuksen palveluksesta ja palasi marraskuussa kotiin ja mylläriin tehtäviin.²²⁹ Puolustuslaitokselle jauhettiin viljaa edelleen Pihlajakoskenkin myllyssä. Marraskuussa 1939 jauhettiin 6120kg ruista, joista korvausta saatiin 8 penniä kilolta. Tämän jälkeen myllyn pöytäkirjoissa ei ole merkintöjä puolustusvoimille jauhamisesta, pöytäkirja tosin loppuu vuoden 1942 kesäkuulle. Huhtikuun ensimmäisenä päivänä 1940 pidetyssä kokouksessa päätettiin edellisen jaon rahatulli, yhteensä 370 markkaa, lahjoittaa puolustuslaitokselle.²³⁰

Jatkosodan kynnyksellä kesäkuussa 1941 ilmoitettiin jälleen yleinen liikekannallepano, joka koski myös Paavo Nummelinia. Jälleen Pekka Nummelinin mukaan Emil Lahovirta pyydettiin mylläriin sijaiseksi.²³¹ Pöytäkirjojen mukaan Emil Lahovirta oli ollut myllärinä kesäkuun 18:sta päivästä lähtien. 1.7 pidetyn myllylahkon kokouksen mukaan Lahovirralla oli kertynyt 18.6–1.7.1941 välisenä aikana 86 työtuntia myllyllä, joista maksettiin palkkaa 7 markkaa tunnilta. Heinäkuussa

²²⁶ *Tapahtumarikas vuosi 1938.*

²²⁷ *Tapahtumarikas vuosi 1938.*

²²⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat.

²²⁹ *Tapahtumarikas vuosi 1938.*

²³⁰ Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat.

²³¹ *Myllyn toiminta sodan aikana ja jälkeen.*

Lahovirta oli jauhannut 102 tuntia. Syyskuun lahkokunnan kokouksessa oli paikalla vakituinen mylläri Nummelin, joten ilmeisesti hän on palannut Pihlajakoskelle elokuun aikana.²³² Pekka Nummelin kertookin kirjoitelmassaan myllyn osakkaiden Kalle Karilan ja Alfred Seppälän tehneen jälleen anomuksen puolustusvoimille mylläriin vapauttamiseksi.²³³ Pöytäkirjoissa ei ole merkintää tästäkään anomuksesta.

Mylläriin läsnäolo myllylahkon kokouksissa oli erikoista. Missään aiemmassa kokouksessa mylläri ei ole ollut läsnä. Mylläriin rouva Olga Nummelin oli ollut mukana kokouksessa ---. Uskoakseni sodan aikana osa osakkaista oli rintamalla eivätkä siksi päässeet paikalle. Kiire talojen työssä esti ehkä myös sijaisen lähettämisen paikalle. Yleisenä käytäntönä myllyn kokouksissa oli ollut, että jos osakas estyy tulemasta paikalle, hän valtuuttaa itselleen sijaisen. Kokoukset järjestettiin mitä ilmeisimmin myllyn pirtissä, ja kun kokoukseen tarvittiin lisähenkilöitä, mylläri tai hänen vaimonsa olivat luontevat henkilöt osallistumaan. Myös Pekka Nummelin on kiinnittänyt huomionsa sodan aikaisten myllylahkon kokousten osallistujiin. Sodan aikana Alfred Seppälä ja Kalle Karila ovat olleet läsnä jokaisessa kokouksessa. Myllyn hallinto on pitkälti ollut heidän käsissään. Joskus muilta osakkailta on ollut joku valtuutettu edustaja paikalla.

”Kuitenkin huomattavan monessa kokouksessa on ollut paikalla Väinö Koskela ja Arvi Lättilä, vaikka olivat sotilasarvoltaan luutnantteja.”²³⁴

Myllyn osakkaat ovat pyrkineet säilyttämään myllyn toimintakyvyn entisellään sotien aikana. Mylläri Nummelinin läsnäolo myllyllä on ollut niin olennaista, että osakkaat ovat anoneet mylläriin vapautusta palveluksesta. Sekä talvi-, että jatkosodan aikana mylläriin oli sijainen yhteensä muutaman kuukauden ajan. Pekka Nummelin muistaa sijaisen aikana ilmenneiden ongelmien innoittamana syntyneitä puheita, mutta ne on muisteluissa tuotu esille perusteluna sille, miksi Nummelin olisi vapautettava siviilitehtäviin, eikä niinkään moitteena sijaisena toimineen Lahovirran työstä. Mylly jauhoi sota-aikana myös puolustusvoimille määrätyn verran viljaa.

Sota-aika toi mukanaan maaseudulle niin kuin kaupunkeihinkin säännöstelyn ja kulutuksen valvonnan. Kansanhuolto ryhtyi valvomaan ja säännöstelemään suomalaisten kulutusta. Myös myllyt olivat kansanhuollon valvonnan kohteena ja viljelijöillä tuli olla kansanhuollolta saatu lupa jauhattaa viljaa. Pekka Nummelin muistelee kirjoitelmissaan, *Kansanhuolto valvoi Pihlajakosken*

²³² Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat.

²³³ *Myllyn toiminta sodan aikana ja jälkeen.*

²³⁴ *Myllyn toiminta sodan aikana ja jälkeen.*

myllyn käytäntöjä säännöstelyn suhteen. Hän muistaa, kuinka aluksi käytäntönä oli, että jauhatuksen jälkeen asiakkaan vilja punnittiin. Tämän jälkeen asiakkaan tuli hakea jauhattamaansa määrää vastaava jauhatuslupa Seppälästä, jossa Seppälän Maria emäntä oli valtuutettu jauhatuslupien kirjoittaja. Pekka Nummelin antaa ymmärtää, että tämän käytännön mahdollisti Kuhmoisten kansanhuollon johtaja Emil Lättilä, joka itse oli pihlajakoskelainen maanviljelijä.²³⁵

Myöhemmin jauhatuslupien saantia kiristettiin ja viljelijöiden oli anottava Kansanhuollosta jauhatuskortit. Anomuksessa selvitettiin talouden henkilö- ja eläinmäärä. Mylläri ei saanut jauhaa viljaa, jolle ei ollut jauhatuslupaa. Käytännön toteutusta Kansanhuolto valvoi satunnaisin tarkastuskäynnein. Jos myllystä olisi löytynyt viljasäkkejä, joille ei ollut jauhatuslupaa, mylläri ja säkkien omistaja olisi saanut sakot ja vilja olisi takavarikoitu valtiolle. Ongelmaksi Pekka Nummelinin mukaan muodostui se, että ihmiset unohtivat jauhatuskorttinsa kotiin. Mylläri Nummelin oli ehdottanut, että asiakkaat toisivat jauhatuskortit myllylle säilytykseen. Näin välttyttäisiin tilanteelta, jossa myllyllä olisi ollut viljaa jauhettavana ilman lupakorttia. Mylläri Nummelin piti kaksinkertaista kirjanpitoa. Osakkaille pidettiin tarkkaa kirjaa siitä, mitä oli jauhettu, kuinka paljon, ja mitä siitä oli peritty tullia. Kansanhuollon kirjanpitoon taas merkittiin leikattujen kuponkien määrä. Pekka Nummelin kirjoittaa Pihlajakosken myllyn saaneen kiitosta tilityksen täsmällisyydestä.²³⁶

6.3 Kylä vesistöjen keskellä

Historiapiirissä kootuissa muistelmissa tuodaan monella eri tapaa esille koskivoiman hyödyntäminen. Saha ja mylly ottivat voimansa virtaavasta vedestä. Sahalla ja myllyllä on koskivoimasta tuotettu myös sähköä laitosten omaan käyttöön sekä myytäväksi taloihin ja kauppoihin. Kaksi muistelijaa kertoo, että 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä sähköä tuotettiin Pihlajakoskella yläkoskessa pienellä sähkögeneraattorilla ”Koskelan pään” taloille valoa varten ja Lättilän höyrymyllyllä sataman tuntumassa. Lättilän höyrymylly lopetti toimintansa kylän keskustassa 1920-luvulla, jolloin myllylahkon osakkaat kiinnostuivat sähkön tuottamisesta alakoskessa.²³⁷ 21.12.1929 pidetyssä myllylahkon kokouksessa ”Isännöitsijä A. Seppälä valittiin ostamaan sähkögeneraattori ja laitattamaan kuntoon ensitilassa”²³⁸ Pekka Nummelin muistaa Alfred

²³⁵ *Kansanhuolto valvoi.*

²³⁶ *Kansanhuolto valvoi.*

²³⁷ *Kosket pyörittivät vesirattaita, Pihlajakosken Myllyn sähkölaitos vuosina 1930–1953.*

²³⁸ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja 21.12.1929.

Seppälän kertoneen myöhemmin generaattorin ostamiseen liittyneistä seikoista ja sen, ettei myllylahkossa sähkölaitoksen perustamisesta oltu yksimielisiä. Rauhamäen talot vastustivat sähkölaitoksen perustamista, koska jäivät syrjäisen sijaintinsa vuoksi sähköjakeluverkon ulkopuolelle.²³⁹

Pekka Nummelin kirjoittaa hyvin tarkasti sähkölaitoksen toiminnasta pöytäkirjamateriaalin ja omien muistojensa ja kuulemiensa tarinoiden pohjalta. Monissa muistelmissa nostettiin sähkönsäntö varhainen tuotanto kylällä esille jälleen ylpeyden ja edistyksen aiheena. Sähköntuotanto omassa kylässä kylän talojen ja kauppojen käyttöön oli selvästi kyläläisten huomion arvoinen asia. Sähkö mullisti koko elämänrytmin ja ensi kosketukset sähkövalon kanssa on varmasti tuon ajan ihmisille mieliin jäänyt kokemus, samoin kuin 1980–1990 tietoteknisen murroksen eläneille ihmisille matkapuhelimet ja Internet ovat mullistaneet käsityksen viestinnästä.

Sähkölaitos, joka tuotti sähköä Pihlajakosken myllyn yhteydessä, myi sähköä kylän taloille. Sähköstä veloitettiin lampujen koon ja määrän mukaan, sillä suurimmassa osassa taloja ei ollut aluksi sähkömittaria. Muutamat isommat talot hankkivat sähkömittarin, jolloin sähköstä veloitettiin neljä markkaa per kilowattitunti. Sähkölaitos ei tuottanut myllylahkon osakkaille suuria tuottoja, lähinnä tuloja tuli niin, että menot saatiin katettua.²⁴⁰

Sähköntuotannon lisäksi myllyllä ladattiin akkuja, jotka olivat yleistyneet myös maaseudulla mm. radioissa. Mylläri Paavo Nummelin oli ehdottanut myllylahkon osakkaille, että hän voi järjestää myllylle akkujen lataukseen tarvittavat laitteet ja ryhtyä myymään latauspalvelua myllyn asiakkaille. Mylläri sai luvan järjestää latauspalvelun omana yrityksenään, kunhan lataisi osakkaiden akut veloitukselta.²⁴¹

Pihlajajokea on käytetty vuosikymmenien ajan uittoreittinä kuljettaessa tukkeja Pihlajajärvien ympäristöstä Päijänteeseen. Uittopuhat ovat saaneet oman roolinsa muistelmissa niin niihin osallistuneiden kuin niitä ihmetelleenkin silmin. Pihlajalahden satama on ollut 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensipuoliskolla vilkas väylä puunkuljetuksessa. Muistelijat muistelevat paljon puutavaran liikkeitä ja työvaiheita Pihlajakosken päässä. Ylpeyttä on koettu siitä, että Pihlajakoski on ollut osa valtakunnallista ketjua, joka kuljetti puutavaraa ulkomaille asti.

²³⁹ *Pihlajakosken Myllyn sähkölaitos vuosina 1930–1953.*

²⁴⁰ Pihlajakosken myllyn pöytäkirja, Pihlajakosken myllyn tilikirja, Pihlajakosken mylly- ja saha osakeyhtiön tilikirja, *Pihlajakosken myllyn sähkölaitos vuosina 1930–1953.*

²⁴¹ *Pihlajakosken myllyn sähkölaitos vuosina 1930–1953.*

Päijänteen ja sillä tapahtuneen henkilö- ja tavaraliikenteen merkitys kylälle on ollut keskeinen.

”Päijänteellä liikennöivät matkustajalaivat, jotka kuljettivat ihmisiä ja rahtitavaraa kauppoihin sekä tarvittaessa eläimiäkin. Järvellä oli niin ikään kulussa proomuja vetäneitä hinaajia sekä tukkilaivoja eli varppaajia, jotka kiskoivat tukkilauttoja. Monet Pihlajakosken miehet olivatkin ns. laivamiehiä, ja ammatti siirtyi usein isältä pojalle.”²⁴²

Tämän jälkeen muistelija kertoo yli kahdestakymmenestä pihalajakoskelaisesta miehestä nimeltä, jotka ovat työskennelleet eri laivoilla Päijänteellä. Kun iso osa kylän miehistä oli kausitöissä vesillä, elämä kylällä on rytmittynyt vuodenaikojen mukaan.

”Kun käveli Pihlajakosken raittia huhtikuun alkuna, ei voinut olla huomaamatta miehiä, jotka ’hermona’ tähyili kohti Päijännettä. Heitä oli tosiaan paljon jotka talven tekivät metsätöitä ja kesät vesillä.”²⁴³

Joki ja kosket mahdollistivat siis suurten tukkimäärien kuljetukset Päijänteelle ympäröivistä metsistä aivan kylän läpi. Uitto oli kylällä suuri tapahtuma, joka toi elämää kylälle ja työllisti niin kyläläisiä, kuin muualta tulleita urakkatyöläisiä.

”Haluttu työtapahtuma Pihlajakoskella oli keväisin tukinuitto Pihlajajärvestä Päijänteeseen sahan ja myllyn koskien läpi. Kyläläisillekin uitto oli mielenkiintoista”²⁴⁴

Uittotapahtuma on merkinnyt kylän pojille tilaisuutta tienata ensimmäisiä kertoja omaa rahaa. Kolme miesmuistelijaa kertoo, kuinka he nuorina poikina pyrkivät osallistumaan uittoon rahan toivossa.

”Ehkä toisella kansakoululuokalla ollessani koulun jälkeen päätin, että kyllä minä jo kykenen uitolla ’huutopojaksi’. Tarkoitukseni oli saada rahaa.”²⁴⁵

²⁴² Pihlajakosken miehet rahatöissä Päijänteellä.

²⁴³ Muistelmia.

²⁴⁴ Muisteluita tukinuitosta Pihlajajoella.

²⁴⁵ Muisteluita tukinuitosta Pihlajajoella.

”Niistä uittohommista pääsin 1952 keväällä ’nauttimaan’ jo rahan edestä, tuntitaksa oli 30 penniä ja Paavo Seppälä oli urakoitsija. Niillä rahoilla ostin ensimmäiset samettihousut ja popliinipuseron, jotka päällä lähdin syksyllä Jämsän Yhteiskouluun.”²⁴⁶

”Raha ratkaisi silloinkin, olihan kiva saada omaa rahaa. Kaiken parasta oli kun Hörhän koskessa tukki ’huilasi’, ja kultaleima oli suupielessä. Tupakka-aski pidettiin seurantalon alla piilossa.”²⁴⁷

Metsätyöt ja jokavuotinen uitto ovat tuoneet kylälle paljon kausittaisia asukkaita, mutta myös työllistäneet kylällä ympäri vuoden asuneita. Kylällä elämä kulki vuodenaikojen ja niihin kuuluneiden töiden tahdissa. Joki on määrittänyt näin ollen kyläläisten tilan lisäksi myös aikaa. Tietyt työt tehtiin keväällä, kun joen virtaama oli voimakkainta. Myllyn-, sähkölaitoksen ja sahan toimintaa on säädellyt veden määrä joessa. Pihlajajoki on rajannut kylän rajat ja fyysisen olemuksen ja sen elämänrytmin ajallisesti. Paikkojen nimien tehtävä on määrittää paikkakuntaa yksilöiden ja Pihlajakosken nimi on mitä osuvin.

²⁴⁶ ”Kun elämä maistui puulle”.

²⁴⁷ Muisteluita.

7 Pihlajajoki kylän keskiössä

”Mylly ja saha eivät olleet osakkailleen kultakaivos. Kukaan ei taloudellisesti voittanut, ei myöskään sanottavasti hävinnyt. Voittiko kukaan? Ehkä kylä, useita työpaikkoja seitsemän – kahdeksan vuosikymmenen aikana, sähkövalot ennen monia muita kyliä ja maineen siitä, että täältä sai hyviä palveluja, mm. parhaat myllyn talkkumat.”²⁴⁸

Pihlajajoki koskineen ja laitoksineen on kiehtonut kylän asukkaita läpi vuosikymmenten. Koskivoiman hyödyntämisen merkitys kylän elinvoimalle ja maineellekin tulee silmiinpistävästi esiin kylähistoriapiirin kokoamista muistelmista koskien 1900-luvun Pihlajakoskea. Jussi Pasanen tiivistää osuvasti yllä olevassa sitaatissa kollektiivisen kokemuksen, joka välittyy saha- ja myllymuistelmista läpi kirjoitelmien.

Kylä on leimallisesti syntynyt Pihlajajoen ympärille ja sen elävimmät vaiheet liittyvät koskivoiman hyödyntämisen kulta-aikoihin. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten kyläläiset Pihlajajokea ja siihen liittyneitä laitoksia muistelevat ja mitä niihin liittyen muistetaan ja koetaan maininnan arvoisina asioina kylähistoriapiirin muistelmissa.

Ne kyläläiset tai entiset kyläläiset, jotka ovat olleet halukkaita kertomaan muistojaan Pihlajakosken kylästä, ovat kokoontuneet kylähistoriapiiriin jakamaan omia muistikuviaan heille läheisimmistä aiheista. Kylähistoriapiirin tavoitteena oli saada muistitietoa mahdollisimman kattavasti elämästä Pihlajakoskella arjessa ja juhlassa. Kylähistoriapiirit pyrkivät rakentamaan kollektiivisen muistin avulla kuvaa siitä, millaisena kyläläiset ovat kokeneet kylän elää. Henkilöllä, joka osallistuu kollektiiviseen historiankirjoitukseen, on oltava tunne siitä, että juuri hänen henkilökohtaisilla muistoillaan on merkitys ja asema koko yhteisön historiankuvassa. Tällainen henkilö kokee antavansa jotain yhteiseen perintöön jakamalla omia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Vaikka kaikki puhuvat omista muistoistaan ja henkilökohtaisista kokemuksistaan, muistelijoita yhdistää näennäinen tunne siitä, että he kaikki puhuvat samasta asiasta ja voivat yhtyä ja kokea toistensa muistoja.

Kylähistoriapiirissä jaetut muistot ja ajatukset johdattelevat muistelijoita ja aktivoivat tiettyjä muistoja nousemaan esille. Toisaalta kollektiiviseen muistiin kuuluu myös kollektiivinen

²⁴⁸ Kosket pyörittivät vesirattaita.

vaikeneminen. Voi olla aiheita tai tilanteita, jotka muistetaan, mutta yhteisön jäsenet kokevat asiat kiusallisiksi tai siinä seurassa sopimattomiksi ottaa esille. Henkilöt saattavat ajatella, että jos joku toinen ottaa asian esille, voin siitä kertoa oman näkemykseni, mutta kukaan ei halua olla se asian puheeksi nostaja. Tutkijalle tällaisen kollektiivisen vaikenemisen aiheet ovat usein vaikeasti havaittavissa ja mahdollisen arkaluontoisuutensa vuoksi vaatii varovaisuutta asialla spekuloidessa. Kun tutkijan tavoitteena on kuvata tutkimuskohdetta sellaisena, kun muistelijat sen kokevat, ajaututaan helposti tulokseen, jossa kuvataan kohdetta sellaisena kuin muistelijat haluavat sen muistaa. Tämän tutkimuksen kohdalla on varmasti osittain näin. Muistelmat ovat yleissävyltään erittäin positiivisia ja nostalgisia. Muistelmissa nousee usein esille sellaiset ilmaukset kuin ”huoleton lapsuus” ja ”kylän elävin aika” ja ”lämpimät kesät”.

Positiivisuus ja hyvät muistot eivät tutkijan kannalta ole kuitenkaan mikään ongelma tai este. Tutkimustuloksia arvioitaessa tämä ihmisluonteelle yleinen taipumus kuvata mennyttä aikaa positiiviseen sävyyn tai vaihtoehtoisesti kurjuuden aikakauden näkökulmasta on otettava huomioon. Muistelmia-aineiston kohdalla myös tilanne, jossa muistelmia on kirjoitettu ja niiden ohjaaminen muokkaa myös voimakkaasti muistelmia. Pihlajakosken kylähistoriapiiriläisten muistelmien aiheita ohjattiin selkeästi aluksi käsittelemään tiettyjä teemoja. Muistelmia-aineiston teemajakauma on hyvin tämän ohjauksen mukainen. Suosittuja aiheita ovat olleet lapsuusmuistot, kauppamatkat ja koulunkäynti. Erikoiset sattumukset ja henkilöt, ympäristön ja asukkaiden kuvailu ja elinkeinorakenteen kehitys ovat monella kirjoitelmassa toimineita punaisia lankoja. Varsinaisesti Pihlajajokea koskevia kirjoitelmia otsikoinniltaan oli vain yksi. Joki ja erityisesti sen laitokset saha ja mylly nousevat kyllä sisällössä useinkin esiin kylän perusrakenteina.

Keskittyminen tiettyyn tarkkaan aiheeseen näyttää vaativan muistelijalta läheisen henkilökohtaisen suhteen muistelun kohteeseen. Pihlajakosken kauppoja on muistellut hyvinkin tarkasti eräs kaupassa pitkään työskennellyt myyjätär. Samoin on myllyn ja sahan suhteen. Kylähistoriapiiriin kuuluneista henkilöistä ne, joilla on läheinen suhde ollut näihin laitoksiin, ovat kirjoittaneet hyvin yksityiskohtaisia esitelmiä niin sahan kuin myllyn vaiheista. Sahaa on tutkinut ja esitellyt Jussi Pasanen, jonka vanhemmat olivat pitkään Pihlajakosken saha ja mylly Oy:n hallinnossa tiiviisti mukana ja myllystä on kirjoittanut pitkäaikaisen myllärin poika Pekka Nummelin. Pasanen hallussa on osakeyhtiön aikaista pöytäkirjamateriaalia ja Nummelinilla taas myllyn pöytäkirjat. Molempien kohdalla Pihlajakoskella ja Pihlajajoella on ollut heidän elämässään keskeinen sija ja omaa henkilökohtaista historiaa vaaliessaan he vaalivat myös kylän kollektiivista perintöä.

Henkilökohtainen kiinnostus omaa historiaa ja juuria kohtaan lisää myös yhteisön kuvaa omasta historiastaan kollektiivisen tietoisuuden tasolla.

Myllyllä ja sahalla on koko kylähistoriapiirin muistelmissa hyvin erilainen asema ja rooli. Saha nousee usein esille maamerkinä ja edistyksen ja ylpeyden aiheena, Pihlajakosken kulta-ajan symbolina, jota muistelijat itse eivät kuitenkaan ole eläneet. Myllyä taas kuvataan oman ajan kylän sydämenä ja tapahtumien keskuspaikkana, jossa monet arkisissa askareissa vierailivat. Pekka Nummelinin läsnäolo kylähistoriapiirin kokoontumisissa on varmasti osaltaan vaikuttanut myllyä koskevien muistojen elävöitymiseen. Pekka on ollut myllyllä usein paikalla kun kyläläiset ovat siellä asioineet ja toisaalta hänen kertomansa muistot myllyltä eli kotoaan nostavat esiin muiden muistelijoiden samankaltaiset muistot. Tosin on huomattava, että kylähistoriapiiriin on osallistunut myös jonkin aikaa sahalla työskennellyt Väinö Åhman, jonka läsnäolo muistuttaa kyläläisiä sahasta. Väinö Åhman ei kuitenkaan itse kirjoittamissaan tai sanelemisissaan muistelmissa kerro juurikaan työskentelystänsä sahalla. Sahasta on kirjoittanut enemmän Väinö Åhmanin vaimo, ja hänkin keskittyen enemmän ns. Isosahan aikaan 1800-luvulle.

Yksi yleisimmistä keinoista kuvata muistelmissa menneen ajan Pihlajakoskea oli kuvata ympäristöä sellaisena kuin sen muistaa, sellaisena kuin se ”joskus ennen” ollut. Ympäristön kuvailun yhteydessä historiankuvaa ja alueellista identiteettiä rakennetaan kerroksellisen ajankuvan keinoin. Muistelukerronnassa tyypillistä on ajan liukuminen menneiden sukupolvien kertoman historian, tarinan nykyhetken ja tulevaisuuden välillä. Pihlajakoski on maamerkinä monessa ympäristönkuvauksessa, mutta erityisesti saha nousee esille menneen kulta-ajan edustajana. Monet muistelijat kuvaavat ympäristöä ja yläkosken kohdalla ikään kuin siirtyvät ajassa taaksepäin 1800-luvulle asti ja kuvaavat, kuinka Pihlajakoski oli vilkas paikka, kun yläkoskessa sijaitsi ulkopaikkakuntalaisten perustama saha. Tämä on selvästi kyläläisille ylpeyden aihe ja isosahan aikaa kuvataan Pihlajakosken kylän merkittävimpanä aikana. Seppo Suvannon Kuhmoisten kunnan historian mukaan yhteydet muuhun maailmaan oli Pihlajakoskella suuremmat kuin muualta kunnasta.²⁴⁹

Sekä kyläläisten itsensä, että muun kunnan näkökulmasta kylä on sahan ansiosta ollut alueen keskuksena ja porttina. 1800-luvulla vesireitit olivat vielä tärkein yhteys ulkomaailmaan ja Pihlajakosken satama oli vilkas risteyssatama. Vesisahoja on kuitenkin ollut useita Kuhmoisten kunnan alueella, mutta Pihlajakosken erityisasema liittyi sen erinomaiseen sijaintiin Päijänteen

²⁴⁹ Suvanto 1965, s.499.

rannalla. Kyläläisten ylpeyttä omasta kylästä on nostanut ehkä se, että ulkopaikkakuntalaiset liikemiehet ovat kiinnostuneet alueesta sen hyvän sijainnin vuoksi ja investoineet sahaan ja näin tuoneet alueelle työpaikkoja ja muille palveluille kysyntää. Myös se mainitaan kirjoitelmissa ylpeään sävyyn, että pihlajakoskelaista puuta kuljetettiin aina ulkomaille asti. Pihlajakoski on uitettu tuolloin maailmankartalle.

Sahan merkitys kylän identiteetin rakentajana tulee esille erityisesti kylällä vakituisesti asuneiden muistelijoiden teksteistä. Kylän ja siellä asuneen yhteisön identiteetti on osa henkilön omaa identiteettiä. Kesävieraana Pihlajakoskella aikaansa viettäneen kesämuistoissa ei menneen aikojen sahatoiminnasta mainita mitään. Aluetieteellisen tutkimuksen mukaan alueella koko elämänsä viettäneet ihmiset kuvaavatkin aluetta enemmän menneen kautta kuin vähän aikaa asuneet tai satunnaisesti paikkakunnalla elävät.

Kaisu Kortelainen havaitsi Penttiläläisten muistelijoiden rakentavan menneisyyden Penttilästä kuvaa institutionalisoitumisen ja deinstitutionalisoitumisen kautta. Myös pihlajakoskelaiset määrittivät kylänsä olemusta instituutioiden avulla, tosin vähemmän leimallisesti kuin Penttilän sahayhteisössä. Jos 1800-luvulla aloittanut vientisaha yläkoskessa olisi menestynyt ja yrittäjiä olisi riittänyt, Pihlajakoskestakin olisi mahdollisesti muodostunut leimallisemmin sahayhteisö. Vaikka saha ei toiminut kuin muutaman kymmenen vuotta, se kuitenkin antoi kylälle sen identiteetin edistykseksi ja vilkkaana varhaisen teollisuuden muurahaispesänä. Pihlajakoski on kuitenkin virtaamalla huomattavasti Penttilän koskea pienempi, joten sahatoiminnan laajenemisella on siinäkin mielessä luonnon asettamat rajat. Deinstitutionalisoitumistaprosessia muistelijat kuvaavat kuvattaessa kylän hiljenemistä 1900-luvun jälkimmäisellä puolella. He kuvaavat kuinka pikkuhiljaa kauppoja suljettiin, koulu lakkasi toimimasta lasten vähäisyyden vuoksi, mylly ja saha lopettivat toimintansa 1980-luvulle tultaessa. Monet muistelijat nostavat esille, että nykypäivän Pihlajakoski on eri kuin heidän muistojensa kylä. Uutta identiteettiä kylälle muodostetaan vaalimalla kylän historiaa ja esittämällä kylää hyvänä kesämökkialueena.

Pihlajakoski ja sen kosket erityisesti näkyvät voimakkaasti kylän nimistössä. Osa nimistä on saavuttanut virallisen nimen aseman, mutta paljon nimityksiä elää kyläläisten keskuudessa puhekielisenä nimistönä. Koskelan talo on saanut nimensä mitä ilmeisimmin viereisen kosken mukaan ja koko Koskelan talon ympäristöä nimitetään Koskelan mutkaksi tai Koskelan pääksi. Muistelmateksteissä puhuttiin hyvin usein joen koskista niissä sijainneen laitoksen mukaan myllykoskena ja sahakoskena. Piirretty kartta havainnollistaa jokien keskeistä asemaa kylällä ja

sahan ja myllyn rakennusten keskeisyyttä kollektiivisena ympäristönä ja kylän keskustaa määrittelevinä maamerkkeinä muiden julkisten tilojen, kauppojen ja koulun ohella.

Kylähistoriapiiriläiset muistelivat kirjoitelmissaan paljon lapsuuttaan kylällä. Lapsuudesta kerrottiin erityisesti mieleen jääneitä sattumuksia ja tilanteita. Kerronnallisesti muistot rakentuivat usein generisestä, kollektiivisesta muistiaineksestä ja episodisesta muistiaineksestä. Kun muistelija kirjoittaa muistamaansa tilannetta, hän lisää tarinaan sisään aineksia varsinaisen tapahtuman ulkopuolelta, ympäristön historiasta tai tilanteen taustoista kollektiivisesta muistista. Näin lapsuusmuistot ovat osaltaan rakentamassa me-identiteettiä ja kollektiivista kokemusta kylästä kasvuympäristönä.

Pihlajajoen ympäristö nousee esille keskeisenä ympäristönä lapsuusmuistoille kauppojen ja koulun rinnalla. Useat muistelijat kuvaavat jotakin välähdyksenomaista muistoa, tilannetta, joka on sattunut joella tai myllyllä. Ensinnäkin joki ympäristönä on ollut lapsia houkuttanut vaarallinen ja kielletty leikkipaikka. Pirjo Korkiakankaan mukaan vesistöt ovat agraariympäristössä lapsia kiehtovia leikkipaikkoja, ja kieltäminen on houkuttanut lapsia entistä enemmän. Etenkin pojat ovat tässä suhteessa Korkiakankaan mukaan seikkailunhaluisempia. Kylähistoriapiirin muistelmissa erityisesti juuri pojat kuvailevat kiellettyjä leikkejään tukkirännillä ja yksi naispuolinen muistelija kuvailee tilannetta, jossa hän oli pojan kanssa leikkimässä joella, jonne poika putosi. Pojille joen ympäristö on ollut seikkailun ja omien rajojen kokeilemisen näyttämö. Naismuistelijatkin tuovat esille, että joki oli kielletty paikka, mutta eivät ainakaan tunnusta juurikaan uhmanneensa näitä kieltoja.

Naismuistelijat kertovat myllyn liittyneen askareisiin, jotka leikkien ohella olivat osa agraariyhteisön lapsuutta. Mylly oli paikka, jossa asioivat yleisen käytännön ja perinteen mukaan vain miehet. Lapset saattoivat kuitenkin päästä myllymatkoille mukaan apulaisiksi tai jopa keskenään. Naismuistelijat kertovat kokemuksistaan lapsena myllymatkalla. Ehkä siksikin ne ovat jääneet mieleen, että aikuisena jauhatusmatkat eivät kuuluneet naisten elämänpiiriin. Sota-aika muutti tätäkin käytäntöä laajentaen naisten elämänpiiriä kodin ulkopuolelle perinteisiin miesten töihin. Poikien muistellessa lapsuuden leikkejään ja sattumuksia, naiset useammin kuvaavat arkisia askareita ja niiden piirissä tapahtuneita erikoisuuksia. Yhtäkaikki, molemmissa näyttämönä toimii usein Pihlajajoen ympäristö. Leikkien osalta itse virta ja tukkiränni ovat tapahtumapaikkoja, myllymatkat ovat taas suuntautuneet myllylle kylän keskustaan, jossa sattui ja tapahtui kun ihmisiä oli liikkeellä. Saha taas ei tule esille lapsuusmuistojen ympäristönä. Poikkeuksena ovat maininnat siitä, että saha oli lapsilta kielletty paikka.

Kylähistoriapiiriläisten kirjoitelmissa muistellaan huomattavan paljon erikoisia henkilöitä tai muuten mieleen jääneitä ihmisiä, heille sattuneita erikoisia tilanteita ja mieleen painuneita tapojaan. Myös Pihlajajoen laitoksiin, sahaan ja myllyyn, yhdistettiin muistelmissa mieleen jääneitä persoonallisuuksia. Keskeisin rooli muistelmissa näistä henkilöistä oli Pihlajakosken myllyn pitkäaikaisella myllärillä Paavo Nummelinilla, joka on jäänyt kyläläisten mieleen ammattitaitoisena, mukavana ja hauskana miehenä, joka oli omana aikanaan kylän keskeisimpiä henkilöitä.

Mylly on ollut monelle kyläläiselle osa arkipäivää ja sen sijainti kylän keskellä lisäsi sen näkyvyyttä kylän arjessa. Näin myös mylläri perheineen on asunut kylän keskiössä. Myllyn yhteydessä toimineet sähkölaitos, akkujen latauspalvelu ja väliaikainen postiasema lisäsivät kyläläisten tarvetta asioida myllyllä ja myllärin kanssa. Mylläristä on näin tullut kyläläisille tuttu henkilö ja kyläläisiä keskenään yhdistävä yhteinen tuttu ja julkisen palveluammattinsa vuoksi ikään kuin kylän kollektiivista omaisuutta, jonka on katsottu edustavan koko kylää myös ulkomaailman silmissä. Pihlajakoskella käytiin myllymatkoilla ympäröivistä kunnista asti. Paavo Nummelin oli myllärinä huomattavan pitkään, 20 vuotta, ollen Pihlajakosken selvästi pitkäaikaisin mylläri.

Pihlajakosken mylläreistä kaikkia 1920-luvulta eteenpäin olleita muistellaan kylähistoriapiirin muistelmissa. Artturi Ahonen muistetaan ennen kaikkea syntyperäisenä pihlajakoskelaisena, oman kylän miehenä. Ahosen seuraaja Akseli Kivinen muistetaan taas päinvastoin siitä, ettei hän saavuttanut kyläläisten luottamusta, mutta nimen hauska sanaleikki jäi kuitenkin elämään muistoihin.

Paavo Nummelinin keskeiseen rooliin muistelmissa vaikuttaa näiden sisäisten tekijöiden lisäksi myös ulkoisia tekijöitä. Mylläri Nummelinin poika Pekka Nummelin osallistui itse kylähistoriapiiriin ja jo hänen läsnäolonsa on vaikuttanut varmasti siihen, että hänen isänsä muistuu monien mieleen. Pekka itse kirjoitti isästään hyvin paljon. Pekan kertomat asiat isästään ja myllystä aktivoivat muidenkin historiapiiriläisten muistoja mylläristä ja myllyltä. Lisäksi muisteltavan henkilön läheisen ihmisen läsnäolo vaikuttaa yhteisesti jaettujen muistojen sävyyn. Mikäli jollakin muistelijalla olisi jotakin negatiivisia tai ikäviä muistoja mylläriin tai myllyyn liittyen, niitä tuskin tuotaisiin esille lähiomaisen läsnä ollessa. Mitään viittauksia ikäviin muistoihin ei tässä aineistossa kuitenkaan ollut, eikä minulle tutkijana jäänyt sellaista oloa, että joistain asioista tietoisesti vaiettaisiin, mutta edellä mainitut lähdekriittiset huomiot on muistettava muistitietohistoriantutkimusta tehtäessä.

Mylläri on ollut kylällä keskeinen henkilö ja osa monen kyläläisen arkipäivää. Sahalla toimineet henkilöt eivät ole olleet kylällä yhtä keskeisessä roolissa muistelmien mukaan. Sahanhoitajia eli sahureita ei juurikaan mainitsemista enempää muistella kirjoitelmissa. Muutama sahan toimintaan perehtynyt henkilö, kuten jo aiemmin mainittu Jussi Pasanen, muistelee sahalla työskennelleiden henkilöiden nimiä, mutta varsinaisia henkilökohtaisia muistoja ja mielikuvia sahureista ei historiapiiriin muistelmassa ole kuin yksi.

Saha sijaitsi yläkoskessa, joka oli lapsia houkutteleva, mutta heiltä kielletty, paikka. Sahalla asioiminen ei ole ollut kylän lapsille ja nuorille yhtä arkipäiväistä tai tavanomaista kuin myllyllä asioiminen, jolloin sahan ”henkilökunta” on jäänyt vieraammaksi. Sahalla ovat asioineet lähinnä metsänomistajat ja talolliset. Eräs kylähistoriapiiriin osallistunut mies, Väinö Åhman, on itse ollut sahalla ensin apulaisena ja myöhemmin sahurina vuosina 1945–1948. Hän on kertonut kokemuksiaan sahalla muille muistelijaille, mutta ei ole itse kirjoittanut varsinaista kirjoitelmaa toiminnastaan sahalla. Tiedot liittyvät enemmänkin sahan tekniseen toimintaan kuin sahalla sattuneisiin tapahtumiin ja muistoihin.

Vaikka henkilömuistelmat ja henkilöihin liittyneet sattumukset olivat muistelmia-aineistossa keskeisellä sijalla, mylly- ja sahalahkoon kuuluneet isännät olivat harvoin muistelun kohteena. Poikkeuksena oli Koskelan talon isäntä Väinö Koskela, josta oli kirjoitettu hänen elämänvaiheisiinsa keskittynyt henkilökuvaus. Kirjoitelmassa ei kuitenkaan tuotu esille Koskelan keskeistä roolia mylly- ja sahalahkossa. Myllyn pöytäkirjojen mukaan Väinö Koskela on ollut aktiivisessa roolissa myllylahkon asioiden hoitamisessa. Hän oli paikalla lähes jokaisessa kokouksessa, mikä oli suhteellisen harvinaista. Hän ja Alfred Seppälä olivat kokouksissa tunnollisimmin läsnä.

Tutkiessani koskivoimaa hyödyntävien laitosten rooleja muistelmassa ja pohtiessani kyläläisten niille antamia merkityksiä, totesin niiden poikkeavan selvästi toisistaan. Myllystä ja sahasta ”puhuttiin” eri yhteyksissä, eri sävyyn ja keskenään erilaisista teemoista. Molemmat laitokset ovat perinteisiä suomalaisia maaseutukyliä talollisten yhteistyömuotoja, joilla on 1900-luvulle tultaessa valtakunnallisesti pitkät perinteet. Yhteistyömuotoina, lahkokuntatoimintana, ne ovat keskenään hyvin samankaltaisia ja tavoitteiltaan yhteneväisiä. Tavoitteena oli yhteistoiminnallisesti tuottaa palveluja, joita kaikki osakkaat voivat hyödyntää ja mahdollisesti tarjota palveluita myös ulkopuolisille. Tavoitteet eivät olleet siis puhtaasti liiketoiminnallisia, vaan lähtökohtana oli osakkaiden oma tarve kyseiselle palvelulle. 1900-luvun kuluessa tästä osuuskunta ajattelumallista

siirryttiin Pihlajakoskellakin kohti liiketoiminnallisempaa näkökulmaa Pihlajakosken saha ja mylly osakeyhtiön muodossa.

Kyläläisten mielissä saha ja mylly edustavat kuitenkin erilaisia asioita. Mylly koettiin ennen kaikkea sosiaalisen elämän keskuksena ja arkisen kohtaamisen ja viestinnän polttopisteenä. Yleisimmät myllyyn liitetyt adjektiivit olivat vilkas ja keskeinen. Myllystä puhuttiin muistelmissa huomattavasti enemmän kuin sahasta ja monet muistelijat kuvailivat myllymatkojaan ja erilaisia sattumuksia myllyn ympäristössä. Mylly on kyläläisten muistelmissa arkipäiväinen ja leimallinen osa oman aikansa Pihlajakoskea. Myös suomalaisessa kansanperinteessä myllyt ovat keskiajalta lähtien olleet osa kansankulttuuria, johon liittyy erilaiset uskomukset ja myytit. Myllylaitoksella on Suomen maaseudulla ollut pitkään sosiaalisen verkoston ylläpitäjän rooli, joka tutkimusajankohtana 1900-luvulla on monilla paikkakunnilla jo hiipunut ja perinteinen lahkomyllytoiminta lakannut.²⁵⁰

Kylähistoriapiiriin osallistuneet muistelijat pitivät myllyä oman lapsuutensa ja nuoruutensa aikaisen Pihlajakosken linkkinä tai symbolina muuhun maailmaan nähden. Mylly toimi välineenä tehdä eroa meidän ja muiden välille ja näin luoda omaa kylän identiteettiä. Monet muistelijat nostavat esille, kuinka Pihlajakoskelle tultiin myllyyn lähikunnista ja kuinka kylästä muotoutui näin ympäröivän maaseudun keskus, ainakin heidän näkökulmastaan ”sisältä” käsin. Samanlaista identiteetin ja elävyyden symboliarvoa annetaan 1800-luvun lopulla toimineelle sahalle. Vaikka kukaan muistelijoista ei itse henkilökohtaisesti ole elänyt sahan toiminnan aikana, nousee se vahvasti muistoissa esille ylpeyden aiheena ja Pihlajakosken menestyksellisen menneisyyden todisteena. Jälleen se määrittää kylää suhteessa muuhun maailmaan, kun Pihlajakoski on ollut osa valtakunnallista ja kansainvälistä metsätaloutta. Mylly on muodostunut keskeisimmäksi kylän paikaksi myös sen erilaisten palveluiden ansiosta. Myllyllä asioi ihmisiä hyvin erilaisissa, mutta arkisissa asioissa. Myllyn toiminta katsottiin niin keskeiseksi yhteisön kannalta, että sen toiminta pyrittiin säilyttämään normaalina sotavuosien poikkeusoloissa.

Muistelijoiden kokemus oman aikansa sahasta eli isäntien yhteisomistuksessa olleesta kotisahasta poikkeaa niin myllylle kuin 1800-luvun liikesahalle annetuista merkityksistä. Muistelmissa ei ole juuri yhtään sahaan tai sahan alueeseen liittyviä henkilökohtaisia muistoja tai sattumuksia ja sahasta puhutaan kirjoitelmissa hyvin asialliseen ja viralliseen sävyyn. Sahatoiminta on ollut osa aikuisten ja metsänomistajien maailmaa, eikä osa jokaisen kyläläisen arkipäivää. Saharakennus on fyysisestikin sijainnut kylällä syrjemmässä kylän keskuksesta, kaupoista ja koulusta. Sahan

²⁵⁰ Talve 1990, s. 211.

kohdalla muistelijat tuovat esille liikesahan, joka sijaitsi samalla paikalla, kuin heidän aikansa saha, mutta oli toiminnaltaan laajempi ja työllisti useamman ihmisen. Silloin saha oli linkki Pihlajakoskelta muuhun maailmaan.

Pihlajajoki ja siihen liittyneet muistot kuvaavat selkeästi kylän identiteettiä ja olemusta suhteessa ympäristöönsä. Pihlajajoki ja erityisesti sen kosket ovat vaikuttaneet erittäin leimallisesti koko kylän historiaan. Ensinnäkin kylän synty edulliselle paikalle koskien kupeeseen Päijänteen lahteen ja kylän elävimmät vaiheet liittyvät tiiviisti koskivoiman hyödyntämiseen. Joki on tuonut kylälle työntekijöitä sahalle, myllylle ja uitto- ja metsätöihin. Työvoima loi kysyntää muille palveluille ja useat ihmiset saivat elantonsa kylältä. Koneiden ja maanteiden yleistyessä Suomessa Pihlajakoski nimensä mukaisesti alkoi hiljetä, ja elämä siirtyi kosken pientareelta kaupunkeihin. Pihlajakoski kylähistoriapiiriläisten mielissä on hyvin erilainen kuin nykypäivän kesäkylä. Kylän menneisyyttä halutaan kylällä aktiivisesti vaalia, sillä kylän vaiheet kertovat siitä, miksi kylä on sellainen kuin se on tänä päivänä.

Kollektiivinen kokemus kylän identiteetistä oli että, Pihlajakoski on kylä, jossa on sinnikkäästi hyödynnetty luonnonvaroja ja yritetty. Joki on leimannut kyläläisten elämää lapsesta aikuiseksi ja tarjonnut jokaiselle niin yksilön kuin yhteisönkin elämänvaiheelle haasteensa. Vaikkei koskivoiman hyödyntäminen Pihlajajoessa johtanut suuriin taloudellisiin voittoihin tai modernin tehdasyhdyskunnan syntyyn, on kylän läpi virtaava joki ollut kylän elämän edellytys ja voimavara.

Lähteet

Alkuperäislähteet

a) Arkistolähteet

Pekka Nummelinin yksityiskokoelma:

Pihlajakosken myllyn pöytäkirjat 1920–1942

Pihlajakosken myllyn tilikirjat 1932–1936

Jussi Pasasen yksityiskokoelma:

Pihlajakosken Mylly- ja Saha Osakeyhtiön pöytäkirja 8.8.1947–26.2.1956

Pihlajakosken Mylly- ja Saha Osakeyhtiön tilikirjat 1948–1955

b) Jämsän työväenopiston kylähistoriapiiriä varten kirjoitetut muistelmat:

Päiväykset ovat rehtori Gylldénin töihin liittämiä, kuten muutamat otsikotkin.

Eeva Aaltonen;	Nuo onnelliset päivät lapsuuden. päiväämätön. Ja elämä jatkuu...24.11.1997. Iloon ja vapauteen luulin - - . 26.1.1998
Urpo Aaltonen;	Kuhmoisten Pihlajalahden työväenyhdistys. 24.11.1997. Proomujen rakentaminen Pihlajalahden rannalla. tammikuu 1998. Vuorenpään torpasta elämän polkuja Pääministerin vieraaksi. 22.11.1999.
Lauri Heinonen;	Muistelmia. päiväämätön.
Liisa Huttunen;	Lapsuuden kesämuistoja. päiväämätön.
Paula Jokela;	Koulutien portteja ja Pihlajakosken uuden koulutalon tunnelmia ekaluokkalaisen silmin. 14.10.1996 Kärpätien ja Myhkyläntien rakentaminen. 5.2.1997. Iltamareisuja ja muuta mukavaa 1930 - 1946. Muistiinpanoja vanhoista keskusteluista isäni Paavo Toimisen kanssa täydennettynä Toivo Seppälän muisteluilta. 20.11.1997 Muistoja lapsuuden leikeistä 1950 - 1960. 20.1.1999. Koulu- ja pyhäkoulumuistelmia. 27.10.2003.
Ina Lipponen;	Kärpän Vihtori eli Vihtori Lahtinen tarinoi. 23.1.1999.
Liisa Läntelä;	Pihlajakosken kaupat. 27.10.1996.

Polun varrelta Muistojeni kauppamatka. 26.1.1997.
Sotavuosien koulumuistoja Pihlajakoskelta. 9.3.1997.
Virtaska. 10.3.1997.
Käsityöperinteestä. 26.1.1998.
Matkustaja-, huvi- ja tavaraliikennettä Päijänteellä. 22.11.1999.
Patruuna Konkolan laivat. 24.1.2000.
Lättilän kylän kalastuskunta. 30.10.2000.
Ida Ahonen, kummitätini. 25.11.2002.
Pihlajalahden Nuorisoseuran näytelmätoiminta. 23.3.2003.
Martti Nummelin; Kun elämä maistui puulle. 28.4.1998.
Noppeja ja poikamaisia kujeita. 3.10.2001.
Pekka Nummelin;
Pihlajakosken mylly. 10.2.1997.
Mylly etsii mylläriä. 10.3.1997.
Pihlajakosken myllyn sähkölaitos vuosina 1930 – 1953. 23.3.1998.
Jyvä irti tähkästä. 2.3.1999.
Hevoskiertokuski. 2.3.1999.
Vastatuuleen. 2.3.1999.
Kansanhuolto valvoi. 22.3.1999.
Yllättävää riistaa. 26.9.1999.
Koskelassa palaa. 22.11.1999.
Mannisen Iita. 17.1.2000.
Pihlajakosken posti 1937 - 1940. 17.1.2000.
Lapsuuden muistoja Pihlajakoskelta. 15.2.2000.
Myllyn toiminta sodan aikana ja jälkeen. 21.3.2000.
Pihlajakosken myllärit vuosina 1850 – 1900. 11.4.2000.
Laula mylläri Lännen lokari. 12.4.2000.
Suksikoivusavotta. 25.1.2001.
Kyytipoika. 8.2.2001.
Pihlajakosken Mylly ja Saha Oy:n yrittäjä vaihtuu. 1.8.2003.
Tapahtumarikas vuosi 1938. päiväämätön.

- Jaakko Palomäki; Muistojeni Pihlajakoski. 2.1.1997.
Virolahden talon historiaa. 22.11.1999.
Lapsuusmuistoja Pihlajakoskelta: laivalaituri ja mylly. tammikuu 2001.
- Jussi Pasanen; Tietoja Pihlajakosken kylästä. 14.10.1996.
Kaarlo Helander ja Maria Helander os. Peltonen. 28.10.1996.
Lisätietoja Pihlajakosken sahan taustoista 1800-luvun loppupuolelta. 9.12.1996.
Kosket pyörittivät vesirattaita. 24.3.2000.
- Kyllikki Raivonen; Pitojen historiaa Pihlajakoskella. 14.10.1996.
Puuseppää aina tarvitaan. 9.12.1996.
Myös ”lääkäreistä” on oltu omavaraisia Pihlajakoskella. 10.3.1997.
Se wanha hyvä aika. 24.11.1997.
Wanhan ajan kolme kovaa päivää. Tammikuu 1998.
Aika aikaa kutakin. 26.10.1998.
Jussi Kuikka, entisajan kaupustelija. 23.11.1998.
Vainionmäen Sandran ja Akselin tarina. 25.10.1999.
- Viljo Raivonen; Lapsuudenmuistoja Pihlajakoskelta. 14.10.1996.
Sota – ajan säännöstelyvuodet. 26.1.1998.
- Anni Suomalainen; Koulumuistoja. 10.11.1996.
Pihlajakosken sahan vaiheita. 18.1.1998.
Piilukirveestä vesisahoihin. 18.1.1998.
Meijeritoimintaa Pihlajakoskella. 27.9.1999.
Näen kasvot läheisimmät, kodin, pihan koivupuun; pellot, metsät siintävimmät, polveilevan virran suun... 28.12.1999.
Enkeleitä – onko heitä?! 28.12.1999
Luhangasta Hitun torpasta Pihlajalahden Koskelaan. 15.1.2000.
Koskelan talon viimeinen isäntä Väinö Albert Koskela 1892 – 1969. 15.1.2000.
Suomalais - Ville. 26.11.2001.
Myllytonttu muistelee. päiväämätön.
- Seppo Unnaslahti; Lättilän asutus, talon jako ja torpat. 7.1.2001.
- Sylvia Vainionpää; Vesi vaikuttaa suuria asioita Lahenpohjassakin. 29.9.1997.
- Kirsti Virén; Pihlajakosken kaupan vaiheilta. 14.1.1997.
Wanhan ajan mestareita ja toimintaa Haukkasalossa. Tammikuu 1997.

- Jatkoa kaupan vaiheisiin Pihlajakoskella. 4.3.1997.
- Pikku-likan näkökulmasta. 13.4.1997.
- Kaupan tiskin molemmin puolin. 29.9.1997.
- Haukkasalon saaren historiaa ja vaiheita. 26.1.1998.
- Työmatkat ja kortteerit. Kevät 1998.
- Pihlajakosken yrittäjät. 23.11.1998.
- Elli, mestari koulun. 25.4.1999.
- Lainausasema. 24.1.2000.
- Hirviveikot, metsästysseura. 29.1.2001.
- Heinäveikot. päiväämätön.
- Pihlajakosken kulkuyhteydet. päiväämätön.
- Kyllikki Ylä-Närvä; Koulumuistoja Pihlajakoskelta. 11.11.1996.
- Ihmeperantaja. 22.3.1998.
- Närvä. 25.1.1999.
- Arkiruokaa. 21.3.1999.
- Wanhan ajan tarinoita Närvänkylältä. 21.3.1999.
- Mikko Ylänen; Vihtori Rännilä, Kuhmoisten tunnettu seppä. päiväämätön.
- Lyyli Åhman; Pihlajakosken taloja ja asujia menneinä aikoina. 14.10.1996.
- Kaupan tienoilla ja vähän kauempanakin. Tapahtumia Pihlajakoskella. 20.1.1997.
- Väinö Åhman; Muistoja kiertokouluajoilteni. 11.11.1996.
- Lyyli & Väinö Åhman; Pihlajakosken miehet rahatöissä Päijänteellä. 27.4.1998.
- Ruukkilaisen näkökulmasta. 27.4.1998.
- Muisteluita tukinuitosta Pihlajajoella. 27.4.1998.
- Vappu Åhman; Kartta, Pihlajakoski 1930–1940-luvuilla Liite 1
- Matti Äskölä; Pihlajalahden nuorisoseuran 70- vuotis historiikki. 9.12.1996.

c) kirjallisuus

Gyldén, Pertti (2004), Pihlajakoski – poukama Päijänteellä. Elämäkirjoja Kuhmoisten Pihlajakoskella. Kuhmoinen: Pihlajakosken kyläyhdistys.

Tutkimuskirjallisuus

Ahvenisto, Inkeri (2008), Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880- luvulta 1960- luvulle. Helsinki: SKS.

Ainiala, Terhi (1997), Muuttuva paikannimistö. Helsinki: SKS.

Ainiala, Terhi (2005), ”Alkusanat”. Teoksessa: Ainiala, Terhi (Toim.) (2005), Kaupungin nimet. Kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä. Helsinki: SKS.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla – Maija (2006), ”Muistitieto ja tutkimus”. Teoksessa: Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla – Maija (Toim.) (2006), Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: SKS.

Gyllén, Pertti (2002), Kylä nimeltä Kylämä; Elämää ja ajankuvia Kuhmoisten Kylämältä. Kuhmoinen.

Haapala, Pertti (1989), Sosiaalishistoria: Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Halbwachs, Maurice (1980), The Collective Memory.(Translated from The French) New York: Harper & Row.

Inkinen, Mirva (2008), ”Maanantaina myllyy mentii...” Vesimyllyt paikallishistorian ilmentäjinä Asikkalassa. Pro gradu työ, Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos.

Kalela, Jorma (2006), ”Muistitiedon näkökulma historiaan”. Teoksessa: Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla – Maija (toim.) (2006), Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: SKS.

Kirkinen, Heikki (toim.)(1984), Kolme kylää: Kertomus erään kulttuuritutkimuksen taustasta, työstä ja tuloksista. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kiviniemi, Eero (1978), ”Paikannimistö systeeminä”. Teoksessa: Kiviniemi, Eero (toim.)(1978), Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Helsinki: Paikallishistoriallinen Toimisto.

Knuuttila, Seppo (2006), ” Paikan moneus”. Teoksessa: Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) (2006), Paikka: Eletty, kuviteltu, koettu. Helsinki: SKS

Korhonen, Teppo (1993), *Vesimyllyt: historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa*. Kajaani: Kainuun museo & museovirasto.

Korkiakangas, Pirjo (1996), *Muistoista rakentuva lapsuus; Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Helsinki: Pirjo Korkiakangas ja Suomen muinaismuistoyhdistys.

Korkiakangas, Pirjo (2006), ”Etnologisia näkökulmia muistiin ja muistamiseen”. Teoksessa. Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla–Maija (toim.) (2006), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS.

Kortelainen, Kaisu (2008), *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys: muistitietotutkimus*. Helsinki: SKS.

Makkonen, Elina & Pekkinen, Sanna & Raninen-Siiskonen, Tarja (1999), *Kyläkirjaopas*. Saarijärvi: Suomen kansantietouden tutkijain seura ja Kontionlahden kylien kehittämiskeskus osuuskunta.

Makkonen, Elina (2006), ”Kylät kirjoina”. Teoksessa: Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) (2006), *Paikka: Eletty, kuviteltu, koettu*. Helsinki: SKS

Paloposki, Toivo & Penttilä, Antero (1970), *Paikallishistoria ja historiantutkimus*. Helsinki: Paikallishistoriallinen Toimisto

Peltonen, Matti (1999), *Mikrohistoriasta*. Tampere: Gaudeamus.

Portelli, Alessandro (2006), ”Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?” Suom. Turun yliopiston englannin kääntämisen ja tulkkauksen opiskelijat, ohjaajana Juhani Hiirikoski. Teoksessa. Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla – Maija (toim.) (2006), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS.

Rantatupa, Heikki (2004), ”Kansanhuolto toisen maailmansodan aikana 1939-1949”. Teoksessa: Peltonen, Matti (toim.) (2004), *Suomen maatalouden historia 2, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Helsinki: SKS.

Riikonen, Heikki (1997), ”Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä”. Teoksessa: Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) (1997), *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas, Kirsi (2006), Eleyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia. Helsinki: SKS.

Seppinen, Ilkka (1989). ”Talvisodan talous – ensimmäinen askel rauhasta sotaan”. Teoksessa: Hietanen, Silvo (1989) (päätoim.). Kansakunta sodassa, osa 1 Sodasta sotaan. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Suvanto, Seppo (1965), Kuhmoisten historia. Lahti: Kuhmoisten kunta ja seurakunta.

Talve, Ilmar (1990), Suomen kansankulttuuri. Helsinki: SKS.

Ukkonen, Taina (2000), Menneisyyden tulkinta kertomalla: muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: SKS.

Valtonen, Heli (2004), Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit: tutkimus 1900- luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Viita, Ossi (2000), Kuhmoisten historia 2. Kuhmoinen. Kuhmoisten kunta.

Virkkunen, Gia (2010), ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin”: köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930- luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. Helsinki: SKS.

Virrankoski, Pentti (1978) a. ”Vaasan nimistöntutkimusseminaari kesällä 1975”. Teoksessa: Kiviniemi, Eero (toim.) (1978), Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Helsinki: Paikallishistoriallinen Toimisto.

Virrankoski, Pentti (1978) b. ”Mitä historiantutkija odottaa nimistöntutkimukselta”. Teoksessa: Kiviniemi, Eero (toim.) (1978), Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Helsinki: Paikallishistoriallinen Toimisto.

Virtanen, Leea (1988), Suomalainen kansanperinne. Helsinki: SKS.

Vuorela, Toivo (1975), Suomalainen kansankulttuuri. Helsinki: WSOY.

Östman, Ann-Catrin (2004) ”Mekanisoinnin ensimmäinen aalto”. Teoksessa: Peltonen, Matti (toim.) (2004), Suomen maatalouden historia 2, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Helsinki: SKS.

Liite 1

Vappu Åhman

Jämsän työväenopisto, Pihlajakosken kylähistoriapiiri.